

T. C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANA BİLİM DALI
ÖZEL HUKUK PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRK VE AZERBAYCAN HUKUKUNDA TİCARİ ÖRF
VE ADETLERİN ETKİSİ VE UYGULAMA ALANI

Tahir VALİYEV

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi. Yaşar Can GÖKSOY

2025

T. C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANA BİLİM DALI
ÖZEL HUKUK PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRK VE AZERBAYCAN HUKUKUNDA TİCARİ ÖRF
VE ADETLERİN ETKİSİ VE UYGULAMA ALANI

Tahir VALİYEV

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi. Yaşar Can GÖKSOY

İZMİR - 2025

TEZ ONAY SAYFASI

YÜKSEK LİSANS TEZ ONAY SAYFASI

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : TAHİR VALIYEV
Öğrenci No : 2022800012
Tez Başlığı : Türk ve Azerbaycan Hukukunda Ticari Örf ve Adetlerin Etkisi ve Uygulama Alanı
Savunma Tarihi : 21/05/2025
Danışmanı : Dr.Öğr.Üyesi Yaşar Can GÖKSOY

JÜRİ ÜYELERİ

<u>Ünvanı, Adı, Soyadı</u>	<u>Üniversitesi</u>	
Dr.Öğr.Üyesi Yaşar Can GÖKSOY	Dokuz Eylül Üniversitesi	.....
Prof. Dr. Hacı CAN	Dokuz Eylül Üniversitesi	.....
Doç. Dr. Ali Murat Sevi	Yaşar Üniversitesi	.....

TAHIR VALIYEV tarafından hazırlanmış ve sunulmuş olan bu tez savunmada başarılı bulunarak oy birliği ( ) / oy çokluğu ( ) ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Zehra Nilüfer KARACASULU
Müdür

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Türk ve Azerbaycan hukukunda ticari örf ve adetlerin etkisi ve uygulama alanı” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

21.5.2025

Tahir VALİYEV

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Türk ve Azerbaycan Hukukunda Ticari Örf ve Adetlerin Etkisi ve Uygulama
Alanı

Tahir VALİYEV

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Özel Hukuk Ana Bilim Dalı

Özel Hukuk Programı

Bu çalışma, ticaret hukukunda ticari örf ve adetlerin rolü ve önemi konusunu ele almakta ve bu kavramın hukuki sistem içindeki yerini kapsamlı bir şekilde incelemektedir. Ticari hayatın gelişmesiyle birlikte, yazılı hukuk kurallarının yanı sıra, tüccarlar arasında yerleşmiş örf ve adetler de büyük bir önem kazanmıştır. Ticari örf ve adetler, özellikle sözleşmelerin yorumu, taraflar arasındaki uyuşmazlıkların çözümü ve ticari faaliyetlerin düzenlenmesi açısından önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

Tezde öncelikle ticari örf ve adet kavramı ele alınarak, bunun diğer hukuk kaynaklarından farkı ortaya konulmaktadır. Ticari teamül ile ticari örf ve adet arasındaki ayrım detaylı bir şekilde açıklanmış ve ticari örf ve adetlerin hukuki niteliği değerlendirilmiştir. Ticaret hukukunda bir kaynak olarak kabul edilen ticari örf ve adetlerin, kanun hükümleri karşısındaki yeri ve uygulanabilirliği incelenmiştir.

Çalışmada ayrıca, ticari örf ve adetlerin hukuk uygulamasındaki rolü ele alınmıştır. Özellikle borçlar hukuku, sözleşmeler hukuku ve ticaret hukuku çerçevesinde ticari örf ve adetlerin işlevi değerlendirilmiş; ticari örf ve adetlerin mahkeme kararlarında nasıl kullanıldığı, taraflar arasındaki anlaşmazlıklarda hangi durumlarda bağlayıcı olduğu açıklanmıştır. Bununla birlikte, ticari hayatın değişen dinamikleri doğrultusunda ticari örf ve adetlerin güncellenmesi ve uygulanmasına ilişkin yaşanan sorunlar ele alınmış ve çözüm önerileri geliştirilmiştir.

Tez kapsamında ayrıca, uluslararası ticaret hukukunda ticari örf ve adetlerin önemi ve farklı ülkelerde ticari örf ve adetlerin nasıl uygulandığı konusunda karşılaştırmalı bir analiz yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ticaret hukuku, ticari örf ve adetler, ticari teamül, sözleşmeler hukuku, uluslararası ticaret, hukuk uygulaması, Türkiye, Azerbaycan.

ABSTRACT

Master Thesis

**Türk ve Azerbaycan Hukukunda Ticari Örf ve Adetlerin Etkisi ve Uygulama
Alanı**

Tahir VALİYEV

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of Private Law

Private Law Program

This study examines the role and significance of commercial customs in commercial law, providing a comprehensive analysis of their place within the legal system. With the evolution of commercial life, unwritten rules, such as established practices among merchants, have gained importance alongside statutory legal norms. Commercial customs play a crucial role in contract interpretation, dispute resolution, and the regulation of commercial activities, filling gaps left by codified laws.

The thesis first explores the concept of commercial customs, differentiating them from other legal sources. The distinction between commercial usage (commercial practice) and commercial custom is clarified, and the legal nature of commercial customs is analyzed. As a recognized source in commercial law, the status of commercial customs concerning statutory provisions and their enforceability is thoroughly examined.

The study further investigates the role of commercial customs in legal practice, particularly within the frameworks of contract law, commercial law, and obligations law. It assesses how commercial customs are applied in judicial decisions, the extent to which they are binding in commercial disputes, and their influence on contractual obligations. Additionally, the challenges associated with the modernization and application of commercial customs in the evolving landscape of commercial transactions are discussed, with proposed solutions to enhance their effectiveness.

The thesis also provides a comparative analysis of commercial customs in international trade law and their application in different jurisdictions.

Keywords: Commercial law, commercial customs, commercial usage, contract law, international trade, legal practice, Turkey, Azerbaijan. TÜRK VE

**AZERBAIJAN HUKUKUNDA TİCARİ ÖRF VE ADETLERİN ETKİSİ VE
UYGULAMA ALANI**

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	x

GİRİŞ	1
--------------	----------

BİRİNCİ BÖLÜM

TİCARİ ADET KAVRAMI VE HUKUKİ NİTELİĞİ

1.1. TİCARİ ÖRF VE ADET KAVRAMI VE TANIMI	4
1.2. TİCARİ TEAMÜL İLE TİCARİ ÖRF VE ADET ARASINDAKİ FARKLAR	8
1.3. TİCARİ ADETLERİN HUKUK KAYNAĞI OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ	13
1.4. TİCARİ ÖRF VE ADETLERİN HUKUKİ NİTELİĞİ VE BAĞLAYICILIĞI	27

İKİNCİ BÖLÜM

TİCARİ ADET VE HUKUKİ UYGULAMA ALANLARI

2.1. TİCARET HUKUKUNDA TİCARİ ÖRF VE ADETLERİN ROLÜ	34
2.2. TİCARİ ÖRF VE ADETLERİN BORÇLAR HUKUKU İLE İLİŞKİSİ	38
2.3. TİCARİ ÖRF VE ADETLERİN SÖZLEŞMELERE ETKİSİ	42
2.4. YARGI KARARLARINDA TİCARİ ÖRF VE ADETLERİN KULLANIMI	47
2.5. TİCARİ ÖRF VE ADETLERİN UYGULANMASINA YÖNELİK SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TİCARİ ÖRF VE ADETİN ULUSLARARASI BOYUTU VE KARŞILAŞTIRMALI HUKUK ANALİZİ

3.1. FARKLI ÜLKELERİN HUKUK SİSTEMLERİNDE TİCARİ ÖRF VE ADETLERİN KONUMU	53
3.2. TİCARİ ÖRF VE ADETLERİN ULUSLARARASI TİCARET HUKUKUNDAKİ ÖNEMİ	56
3.3. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER VE ULUSLARARASI TİCARET ODASI (ICC) DÜZENLEMELERİ	58
3.4. TİCARİ ÖRF VE ADETLERİN KÜRESEL EKONOMİ VE ULUSLARARASI SÖZLEŞMELERE ETKİSİ	61

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE VE AZERBAYCAN HUKUKUNDA TİCARİ ÖRF VE ADET

4.1. TÜRKİYE'DE TİCARİ ÖRF VE ADETLERİN HUKUKİ DÜZENLEMELERİ	64
4.2. AZERBAYCAN TİCARET HUKUKUNDA TİCARİ ÖRF VE ADETLERİN YERİ	66
4.3. TÜRKİYE İLE AZERBAYCAN'DAKİ MEVZUATIN KARŞILAŞTIRILMASI	69
4.4. TİCARİ ÖRF VE ADETLERİN GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK ÖNERİLER	71
SONUÇ VE ÖNERİLER	72
KAYNAKÇA	79

KISALTMALAR

Anon.	Anonim
Art.	Madde (İngilizce kaynaklar için)
BK	Türk Borçlar Kanunu
BGH	Bundesgerichtshof (Alman Federal Mahkemesi)
dd.	tarihli
DN	Doktora Notları
HD	Hukuk Dairesi (Yargıtay)
ICC	International Chamber of Commerce (Uluslararası Ticaret Odası)
INCOTERMS	International Commercial Terms
K.	Karar
m.	Madde
M. Məcəlləsi	Mülki Məcəllə (Azerbaycan Medeni Kanunu)
MÖHUK	Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun
s.	Sayfa
s.v.	Sayfa ve devamı
s.s.	Sayfa sayısı
TBK	Türk Borçlar Kanunu
TMK	Türk Medeni Kanunu
TTK	Türk Ticaret Kanunu
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
UCP 600	Uniform Customs and Practice for Documentary Credits
UNCITRAL	United Nations Commission on International Trade Law
UNIDROIT	International Institute for the Unification of Private Law
URDG	Uniform Rules for Demand Guarantees
vd.	ve devamı
Y.	Yıl
Yarg.	Yargıtay
YMK	Yüksek Mahkeme Kararı (Azerbaycan)

GİRİŞ

Ticaret hukuku, ekonomik faaliyetlerin düzenlenmesi, ticari işlemlerin hukuki güvence altına alınması ve tacirler arasındaki ilişkilerin belirlenmesi açısından büyük önem taşıyan bir hukuk dalıdır. Ticaretin küreselleşmesi ve ekonomik faaliyetlerin giderek karmaşık hale gelmesiyle birlikte, yazılı hukuk kurallarının yanı sıra, ticari hayatın dinamikleri doğrultusunda şekillenen örf ve adetler de büyük bir önem kazanmıştır. Ticari örf ve adetler, belirli bir bölgede veya sektörde sürekli tekrarlanan ve taraflarca bağlayıcı olarak kabul edilen uygulamalar bütünü olarak ortaya çıkmakta ve ticari işlemler sırasında hukuki düzenlemeler kadar belirleyici bir rol oynamaktadır. Özellikle ticari işlemlerin hız kazanması, ekonomik ilişkilerin ulusal sınırları aşarak uluslararası düzeyde genişlemesi ve dijitalleşme gibi unsurlar ticari örf ve adetlerin önemini artıran faktörler arasında yer almaktadır.

Ticaret hukukunun temel amacı, ticari faaliyetlerin düzenli ve güvenilir bir şekilde yürütülmesini sağlamak, taraflar arasındaki ilişkileri hukuki çerçeveye oturtmak ve olası uyuşmazlıkları önleyerek ticari hayatın devamlılığını güvence altına almaktır. Ancak yazılı hukuk kuralları, her ticari ilişkinin ve her sektörün kendine özgü dinamiklerine tam olarak uyum sağlayamayabilir. İşte bu noktada, ticari örf ve adetler hukukun tamamlayıcı bir unsuru olarak devreye girmekte ve ticaret hukukunun daha esnek ve pratik bir şekilde uygulanmasını sağlamaktadır. Ticari ilişkilerde tarafların büyük ölçüde ticari örf ve adetlere dayanması, hukuki güvenliğin sağlanmasında da önemli bir rol oynamaktadır.

Ticari örf ve adetlerin hukuki niteliği, çeşitli hukuk sistemlerinde farklı şekillerde ele alınmaktadır. Genel olarak, ticari örf ve adetler hukukun yardımcı kaynakları arasında kabul edilmekte olup, bazen mahkemeler tarafından doğrudan uygulanabilmekte, bazen de tarafların açık ya da örtülü iradeleriyle sözleşmelerin bir parçası haline gelmektedir. Bu durum, özellikle sözleşmelerin yorumlanması ve uygulanması noktasında büyük bir önem taşımaktadır. Mahkemeler, bir uyuşmazlık durumunda, ilgili ticari faaliyetin yürütüldüğü sektörde yaygın olarak kabul edilen uygulamaları dikkate alarak karar vermekte ve böylece ticari işlemlerin öngörülebilirliğini sağlamaktadır. Ticari örf ve adetlerin uygulanması, özellikle Borçlar Hukuku, Sözleşmeler Hukuku ve Ticaret Hukuku çerçevesinde

değerlendirildiğinde, taraflar arasında ortaya çıkabilecek hukuki boşlukların doldurulması açısından büyük önem taşımaktadır.

Ticaret hukukunda ticari örf ve adetlerin varlığı, teamül hukukunun bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Ticari hayatın doğası gereği sürekli gelişen ve değişen dinamiklere sahip olması, ticari teamüllerin de zamanla evrim geçirmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda, ticari örf ve adetlerin statik değil, dinamik bir yapı arz ettiğini ve zamanla değişebildiğini söylemek mümkündür. Ancak bu değişim süreci, her zaman hukuki güvenliği sağlayacak şekilde gerçekleşmemekte ve zaman zaman mevcut hukuki çerçeve ile çelişen ticari uygulamalar ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle, ticari örf ve adetlerin hukuki bağlayıcılığı, uygulanabilirliği ve yazılı hukuk kuralları ile ilişkisi gibi konular, hem doktrinde hem de yargı kararlarında tartışma konusu olmaya devam etmektedir.

Uluslararası ticaretin artması ve ekonomik ilişkilerin sınır ötesi boyut kazanması, ticari örf ve adetlerin uluslararası düzeyde de önemli bir kaynak olarak kabul edilmesine yol açmıştır. Uluslararası ticaret hukuku bağlamında ticari örf ve adetlerin önemi, özellikle Lex Mercatoria kavramı çerçevesinde ele alınmaktadır. Lex Mercatoria, tacirler arasında uluslararası düzeyde kabul gören ticari kurallar bütünü olarak tanımlanmakta olup, geleneksel ulusal hukuk sistemlerinden bağımsız olarak, ticari hayatın gereklerine göre şekillenmektedir. Bu kapsamda, Birleşmiş Milletler Ticaret Hukuku Komisyonu (UNCITRAL) düzenlemeleri, Uluslararası Ticaret Odası (ICC) kuralları ve UNIDROIT İlkeleri, ticari örf ve adetlerin küresel düzeyde uygulanabilirliğini artıran hukuki araçlar arasında yer almaktadır. Özellikle Milletlerarası Mal Satımına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (CISG) gibi uluslararası düzenlemelerde, ticari örf ve adetlerin taraflar arasında bağlayıcı olabileceği kabul edilmekte ve uluslararası ticari işlemlerin daha öngörülebilir ve güvenilir hale getirilmesi sağlanmaktadır.

Bu noktada, ticari örf ve adetlerin Türkiye ve Azerbaycan hukuk sistemlerindeki yeri özel olarak incelenmelidir. Türkiye’de ticari örf ve adetler, Türk Ticaret Kanunu kapsamında düzenlenmiş olup, mahkemeler tarafından uyuşmazlıkların çözümünde sıklıkla referans alınmaktadır. Türk Ticaret Kanunu’nun ilgili maddelerinde ticari örf ve adetlerin ticari işlemlerde nasıl uygulanacağına dair hükümler bulunmakta ve mahkemeler, ticari örf ve adetleri hukukun tamamlayıcı bir

unsuru olarak değerlendirmektedir. Benzer şekilde, Azerbaycan'da da ticari örf ve adetler, Medeni Kanun ve Ticaret Hukuku düzenlemeleri çerçevesinde ele alınmakta ve ticari işlemlerde belirleyici bir rol oynamaktadır. Ancak iki ülke arasında ticari örf ve adetlerin uygulanışı noktasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin, Türkiye'de mahkemeler ticari örf ve adetleri bazen doğrudan uygulayabilirken, Azerbaycan'da ticari örf ve adetlerin hukuki bağlayıcılığı noktasında belirli sınırlamalar söz konusu olabilmektedir. Bu çalışma, Türkiye ve Azerbaycan'daki hukuki yaklaşımları karşılaştırmalı bir şekilde ele alarak, ticari örf ve adetlerin her iki ülkedeki işlevini detaylı bir şekilde analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Bu tez çalışması, ticaret hukukunda ticari örf ve adetlerin teorik ve pratik yönlerini ayrıntılı bir şekilde ele almayı hedeflemektedir. İlk olarak, ticari örf ve adetlerin kavramsal çerçevesi, hukuki niteliği ve diğer hukuki kaynaklarla ilişkisi açıklığa kavuşturulacaktır. Ardından, ticari örf ve adetlerin ticaret hukukundaki uygulama alanları detaylı bir şekilde incelenecek ve sözleşmeler hukukundaki etkisi ortaya konacaktır. Tezin ilerleyen bölümlerinde, ticari örf ve adetlerin uluslararası ticaret hukukundaki yeri ve karşılaştırmalı hukuk bağlamında diğer ülkelerle kıyaslanarak değerlendirilmesi yapılacaktır. Son olarak, Türkiye ve Azerbaycan hukuk sistemleri özelinde ticari örf ve adetlerin uygulanışı, mahkeme içtihatları ve mevzuat çerçevesinde kapsamlı bir analiz gerçekleştirilecektir.

Sonuç olarak, bu çalışma, ticaret hukukunun gelişiminde ticari örf ve adetlerin oynadığı rolü ortaya koymayı ve ticari hayatta güvenilirliğin sağlanması açısından ticari örf ve adetlerin nasıl bir işlev gördüğünü açıklamayı hedeflemektedir. Aynı zamanda, ticari örf ve adetlerin günümüz ticari ilişkilerindeki yerinin daha iyi anlaşılmasını sağlayarak, hukuki sistem içerisindeki önemini vurgulamak amaçlanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TİCARİ ADET KAVRAMI VE HUKUKİ NİTELİĞİ

1.1. TİCARİ ÖRF VE ADET KAVRAMI VE TANIMI

Ticari hayatın işleyişi, yalnızca yazılı hukuk kurallarıyla düzenlenemeyecek kadar dinamik ve değişken bir yapıya sahiptir. Bu noktada, ticari teamüller ve ticari örf ve adetler devreye girerek, yazılı hukuk normlarının boşluklarını doldurmakta ve ticari işlemleri daha öngörülebilir hale getirmektedir. Hukuki yargıların gerekçelendirilmesinde kullanılan her şeye hukuk kaynağı denir (Özekes, 2019: 67). Ticari örf ve adetler, belirli bir ticari çevrede uzun yıllar boyunca uygulanmış, yerleşmiş ve taraflarca bağlayıcı olduğu kabul edilen kurallar bütünüdür. Ticaretin doğası gereği, taraflar arasında belirli teamüllerin ve alışılmış uygulamaların süreklilik arz etmesi, bu tür kuralların fiilen bir hukuk normu gibi işlemesine yol açmaktadır. Yılmaz'a (2018: 45) göre, ticari örf ve adetler sadece tacirler arasındaki ilişkileri düzenlemekle kalmaz, aynı zamanda mahkemeler tarafından da hukuki bir kaynak olarak değerlendirilmekte ve uyuşmazlıkların çözümünde yol gösterici bir unsur olmaktadır.

Türk hukuk sisteminde ticari örf ve adetler doğrudan tanımlanmış olmasa da, çeşitli kanunlarda bunlara atıfta bulunmaktadır. Özellikle 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 1. maddesinde ticari hükümlerin niteliği açıklanırken, örf ve adet hukukunun da ticari uyuşmazlıklarda dikkate alınacağı belirtilmiştir. Ayrıca, Türk Ticaret Kanunu'nun 2. maddesinin ikinci fıkrası, ticari işlerde örf ve adet hukukunun uygulanacağını açıkça düzenlemektedir. Bu hüküm, ticari örf ve adetlerin hukuki bağlayıcılığını ortaya koymakta ve ticari hayatın gerekliliklerine uygun olarak şekillenen geleneksel uygulamalara hukuki statü kazandırmaktadır (Erdem, 2017: 72).

Ticari örf ve adetler, hukuki düzenlemelerde boşluk olduğu durumlarda tamamlayıcı bir kaynak olarak işlev görmekle birlikte, her ticari örf ve adet mutlak surette bağlayıcı değildir. Bir davranış modalitesinin ticari örf ve adet haline gelebilmesi için maddi ve manevi unsurların bir arada bulunması gerekir (Bilgili ve diğerleri, 2022: 110). Hukuki geçerlilik kazanabilmesi için belirli şartların yerine getirilmesi gerekmektedir. Ticari uyuşmazlıklarda ticari örf ve adetler, medeni örf ve

adetlere göre uygulanma sırası bakımından önceliklidir (Bilgili ve diğeri, 2022: 111). Doktrinde ve yargı içtihatlarında ticari bir adet hukuka geçerli olabilmesi için üç temel unsurdan bahsedilmektedir. Birincisi, ticari uygulamanın belirli bir zaman dilimi boyunca kesintisiz olarak uygulanmış olması gerekmektedir. Süreklilik unsuru, ticari örf ve adet toplum nezdinde benimsenmiş olduğunu ve taraflarca bir norm olarak kabul edildiğini gösterir (Kaya, 2015: 94). İkincisi, ticari örf ve adet belirli bir tacir grubuna özgü olmamalı, geniş bir ticari çevrede yaygın olarak uygulanmalıdır. Genellik ilkesi, ticari örf ve adetlerin belirli bir sektördeki uygulamalardan ayrılmasını ve genel bir norm haline gelmesini sağlamaktadır. Üçüncü unsur ise bağlayıcılıktır. Ticari hayatın içinde oluşan bir uygulama, taraflarca uyulması gereken bir kural olarak kabul edilmelidir. Mahkemeler de bir ticari örf ve adet veya teamülün geçerli olup olmadığını değerlendirirken bu üç unsuru göz önünde bulundurmakta ve yargısal kararlarını bu çerçevede şekillendirmektedir (Demir, 2020: 58). Ticari örf ve adetler, genel hükümlerde düzenlenen yedek kurallara aykırı olabilir (Domaniç, Ulusoy, 2007: 19).

Ticari örf ve adetlerin bağlayıcılığı ve hukuki niteliği, mahkeme içtihatlarında da kendini göstermektedir. Yargıtay 11. Hukuk Dairesi'nin 2014/3425 E. ve 2015/7821 K. sayılı kararında, taraflar arasındaki bir ticari sözleşmenin yorumlanmasında, ilgili sektörde yaygın olarak uygulanan bir ticari teamülün esas alınması gerektiği vurgulanmıştır (Resmî Gazete, 2015). Benzer şekilde, Yargıtay'ın farklı kararlarında da belirli sektörlerde yerleşmiş olan ticari teamüllerin, taraflar arasında açık bir sözleşme hükmü bulunmasa bile bağlayıcı nitelikte olduğu kabul edilmiştir. Bu tür yargı kararları, ticari örf ve adetlerin yazılı hukukun tamamlayıcı bir unsuru olarak değerlendirildiğini ve yargısal süreçlerde dikkate alındığını göstermektedir (Öztürk, 2016: 110).

Ticari örf ve adetlerin yalnızca ulusal hukuk sistemlerinde değil, uluslararası ticaret alanında da önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Özellikle Milletlerarası Ticaret Odası (ICC) tarafından belirlenen INCOTERMS kuralları, uluslararası ticaret işlemlerinde bağlayıcı nitelikte olan en yaygın ticari teamüllerden biridir. INCOTERMS kuralları, tarafların yükümlülüklerini ve ticari sözleşmelerdeki temel düzenlemeleri açıklığa kavuşturarak, uluslararası ticaretin öngörülebilirliğini artırmaktadır (ICC Rules, 2021). Ayrıca, uluslararası tahkim yargılamalarında da ticari

Örf ve adetler sıklıkla dikkate alınmakta ve uyuşmazlıkların çözümünde önemli bir referans noktası olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, ticari örf ve adetlerin uluslararası düzeyde de hukuki bir kaynak olarak işlev gördüğü ve ulusal mevzuatların ötesinde bir bağlayıcılığa sahip olduğu söylenebilir (Arslan, 2018: 67).

Ticari hayatın güvenilirliği ve öngörülebilirliği açısından ticari örf ve adetlerin hukuki kaynak olarak kabul edilmesi büyük önem taşımaktadır. Yazılı hukuk kurallarının her durumu öngörmesi mümkün olmadığından, ticari teamüllerin ve uzun yıllar boyunca uygulana gelen alışkanlıkların hukuki statü kazanması, ticari ilişkilerin düzenlenmesine katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda, ticari örf ve adetlerin uygulanması ve mahkemeler tarafından dikkate alınması, ticari hayatın istikrarı açısından da büyük bir önem taşımaktadır. Ticari rf ve adet kuralları coğrafi alana göre bölgesel ve yaygın, ticari kola göre özel ve genel olarak ayrılmaktadır (Bilgili ve diğerleri, 2022: 111). Ticari rf ve adet bir ticaret branşında uygulanıyorsa özel, bütün ticaret branşlarında uygulanıyorsa genel olarak nitelendirilir (Ülgen ve diğerleri, 2015: 116). Özellikle belirli sektörlerde, tarafların açıkça düzenlemediği hususlarda ticari teamüllerin devreye girmesi, ticari işlemlerin kolaylaşmasını ve ekonomik hayatın daha etkin bir şekilde işlemlerini sağlamaktadır. Bu doğrultuda, ticari örf ve adetlerin geçerliliği ve uygulanabilirliği, yalnızca ulusal yargı kararlarıyla değil, aynı zamanda uluslararası düzenlemelerle de desteklenmektedir.

Ticari rf ve adetler, ticaret hukukunun temel unsurlarından biri olarak, yazılı hukuk kurallarını tamamlayan ve ticari işlemleri düzenleyen önemli bir araçtır. Ticari teamüllerin geçerli olabilmesi için süreklilik, genellik ve bağlayıcılık kriterlerine uygun olması gerekmektedir. Mahkemeler ve tahkim heyetleri de ticari örf ve adetleri değerlendirirken bu kriterleri göz önünde bulundurmakta ve hukuki çözümler üretmektedir. Ticari hayatın hızla değişen doğası göz önüne alındığında, ticari örf ve adetlerin önemi giderek artmakta ve hukuki bağlayıcılığı daha fazla kabul görmektedir. Bu nedenle, ticari ilişkilerde ticari örf ve adetlerin dikkate alınması, ticaretin güvenilirliği ve taraflar arasındaki ilişkilerin istikrarı açısından hayati bir rol oynamaktadır. (Akil, 2008: 205)

Ticari hayatın sürekliliği, güvene dayalı yapısı ve sektörel çeşitliliği göz önüne alındığında, yazılı hukuk kurallarının her duruma uygulanabilir olmaması kaçınılmazdır. Bu nedenle, uygulamada yerleşmiş ve genel kabul görmüş davranış

kuralları olarak ortaya çıkan ticari örf ve adetler, ticaret hukukunun gelişiminde tamamlayıcı değil, aynı zamanda yönlendirici bir rol üstlenmiştir. Ticari örf ve adetler, toplumun ekonomik ihtiyaçlarına göre şekillenen ve zaman içinde istikrar kazanan, taraflarca benimsenmiş uygulamalar bütünü olarak tanımlanabilir (Karata, 2015: 101).

Bu çerçevede, bir uygulamanın ticari örf ve adet sayılabilmesi için bazı temel unsurları taşıması gerekir. Bunlardan ilki, teamülün belli bir ticaret çevresinde ve belirli bir süre boyunca istikrarlı biçimde uygulanmasıdır. Bu süreklilik unsuru, söz konusu davranış biçiminin tesadüfi değil, aksine yerleşik bir norm haline geldiğini ortaya koyar. İkinci olarak, bu uygulamanın o sektörde faaliyet gösteren kişi ve kuruluşlarca genel olarak kabul edilmiş olması gerekir. Üçüncü unsur ise, bu uygulamanın bağlayıcı olduğuna dair taraflarda bir kanaatin oluşmuş olmasıdır. Aksi halde yalnızca alışkanlık düzeyinde kalan uygulamalar, hukuken ticari örf ve adet niteliği taşımazlar (Göktürk ve diğerleri, 2012: 50).

Ticari örf ve adet kavramı ile teamül kavramı arasında doktrinde farklı görüşler ileri sürülmüş olmakla birlikte, birçok hukuk sisteminde bu iki kavram birlikte değerlendirilmekte ve bazen birbirinin yerine kullanılmaktadır. Ancak Türk hukukunda ve birçok kıta Avrupası hukuk sisteminde “örf” ve “adet” kavramları ayrı ayrı ele alınmakta, “örf” bir davranışın sürekli uygulanmasını; “adet” ise bu davranışın hukuken bağlayıcı olduğuna dair inancı ifade etmektedir. Dolayısıyla, ticari örf ve adet bir örfün üzerine inşa edilen ve hukuki bağlayıcılıkla tamamlanan yapıdır (Atamer, 205: 185).

Bu ayırım ışığında, ticari örf ve adetlerin tanımı daha da netleşmektedir: Ticari örf ve adet, belirli bir ticaret alanında uzun süreli ve istikrarlı biçimde uygulanan, sektörel çevrelerce genel kabul gören ve taraflar üzerinde hukuken bağlayıcı olduğu yönünde kanaat oluşturmuş olan davranış biçimidir (Alptürker, Dal Ege, 2025: 99). Bu tanım, ticari örf ve adetleri yalnızca pratik uygulamalar olmaktan çıkararak, hukuki sonuç doğuran normatif kaynaklar haline getirmektedir.

Ticari örf ve adetlerin bu yönüyle yalnızca teamül düzeyinde kalan alışkanlıklardan ayırt edilmesi gereklidir. Nitekim bir davranış, teamül niteliği taşısa dahi taraflarca bağlayıcı nitelikte görülüyorsa, o uygulama hukuken ticari örf ve adet olarak nitelendirilemez. Bu açıdan bakıldığında, mahkemelerin ticari örf ve adetlerin

varlığını ve bağlayıcılığını tespit ederken, hem davranışın sürekliliğini hem de taraflar nezdindeki hukukî inancı dikkate alması gerekir (Dursun, 2016: 119).

Ticari örf ve adetlerin tanımı, yalnızca özel hukuk ilişkileriyle sınırlı kalmaz; aynı zamanda kamu hukukunun ticaretle ilgili alanlarında da etkilidir. Özellikle gümrük uygulamaları, ihale süreçleri ve kamu alımlarında sektörel teamüller, karar alma süreçlerine yön verir. Bu durum, ticari örf ve adetlerin yalnızca özel kişiler arası ilişkileri düzenlemediğini; aynı zamanda kamusal faaliyetlerde de referans alınan davranış kuralları olduğunu göstermektedir (Dursun, 2016: 120).

Ticari örf ve adet kavramı, hem hukuk teorisi hem de uygulaması bakımından çok katmanlı ve dinamik bir yapıya sahiptir. Ticari hayatın gelişimiyle birlikte sürekli dönüşen bu kavram, yazılı hukuk kurallarının tamamlayıcısı olarak sadece boşluk doldurmaz, aynı zamanda ekonomik gerçekliklerle uyumlu, pratik ve işlevsel bir düzenleme aracı olarak hukuk sistemleri içinde yerini alır. Bu bağlamda, ticari örf ve adetlerin kavramsal temellerinin doğru anlaşılması, hem yargı organlarının isabetli kararlar verebilmesi hem de tarafların öngörülebilirlik temelinde hareket edebilmesi için büyük önem arz etmektedir (Dursun, 2016: 121).

1.2. TİCARİ TEAMÜL İLE TİCARİ ÖRF VE ADET ARASINDAKİ FARKLAR

Ticari teamül ve ticari örf ve adet arasındaki farklılıklar, uygulamada olduğu kadar yargı kararlarında da önemli bir yer tutmaktadır. Ticari örf ve adet kuralları teamül hukuku gibi de adlandırılmaktadır (Pazarcı, 2019: 104). Ticari teamüller, genellikle mahkemeler tarafından değerlendirilirken, bunların bağlayıcılığı konusunda bazı kriterler göz önünde bulundurulur. Ticari teamülün gerçekten var olup olmadığı, sektörde ne kadar süredir uygulandığı, tarafların bu uygulamaya riayet edip etmediği gibi unsurlar yargı tarafından dikkate alınmaktadır. Örneğin, Yargıtay kararlarında, bir uygulamanın ticari teamül olarak kabul edilmesi için, bu uygulamanın belirli bir süre devam etmesi ve sektördeki oyuncular tarafından genel olarak benimsenmiş olması gerektiği ifade edilmektedir (Yargıtay 11. Hukuk Dairesi, 2017/2543 E., 2018/6543 K.).

Ticari örf ve adetler açısından ise hukuki bağlayıcılık daha belirgindir. Ticari örf ve adetler, kanun hükmü gibi uygulanabilmekte ve mahkemeler tarafından

doğrudan referans alınmaktadır. Örneğin, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 3. maddesi, ticari hükümlerin uygulanmasında ticari örf ve adetlerin dikkate alınacağını belirtmektedir. Bu kapsamda, ticari örf ve adetlerin tespit edilmesi sürecinde, mahkemeler çeşitli unsurları göz önünde bulundurur. İlk olarak, ticari örf ve adetin ilgili sektörde ve coğrafi bölgede ne kadar yaygın olduğu araştırılır. Daha sonra, ilgili ticari örf ve adetin yazılı kaynaklarda yer alıp almadığı incelenir. Eğer bir ticari örf ve adet, uzun süre boyunca uygulanmış ve ticari ilişkilerde standart bir norm haline gelmişse, mahkemeler bunu bağlayıcı olarak kabul edebilir (Kara, 2020: 132).

Ticari teamül ve ticari örf ve adet arasındaki farkların belirginleştiği bir diğer alan, sözleşmelerin yorumlanması ve ticari uyuşmazlıkların çözümüdür. Özellikle sözleşmelerde açık bir düzenleme bulunmadığında, ticari örf ve adetler bir boşluğu doldurucu işlev görebilir. Örneğin, taraflar arasında yapılan bir ticari sözleşmede belirli bir teslimat süresi açıkça belirtilmemişse, mahkemeler bu konuda ticari örf ve adetleri dikkate alarak bir karar verebilir. Buna karşılık, ticari teamüller, yalnızca taraflar arasında fiili bir uygulama olarak kaldığı sürece hukuki bir yaptırıma sahip olmayabilir. Ancak, taraflar teamülü kabul ettiğini açıkça beyan etmişse, mahkemeler bunu bağlayıcı bir unsur olarak değerlendirebilir (Demir, 2019: 89).

Uluslararası ticaret hukuku açısından bakıldığında, ticari örf ve adetlerin çok daha büyük bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Özellikle, Uluslararası Ticaret Odası (ICC) tarafından yayımlanan INCOTERMS kuralları, ticari örf ve adetlerin uluslararası düzeyde nasıl şekillendiğini göstermektedir. INCOTERMS kuralları, ticari örf ve adetlerin standartlaştırılması açısından büyük bir öneme sahiptir ve dünya çapında ticari işlemlerde bağlayıcı normlar olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle, ticari örf ve adetlerin ulusal hukuk sistemleri içinde olduğu kadar uluslararası ticaret bağlamında da büyük bir etkisi olduğu söylenebilir (ICC, 2021).

Ticari teamül ve ticari örf ve adetler arasındaki farklar, uygulamadaki örnekler üzerinden de daha iyi anlaşılabilir. Örneğin, Türkiye'de kuyumculuk sektöründe belirli bir ödeme yöntemi yaygın olarak kullanılıyor olabilir. Bu uygulama, kuyumcular arasında genel bir teamül olarak kabul edilebilir. Ancak, eğer bu uygulama belirli bir süre boyunca devam etmiş, mahkemeler tarafından tanınmış ve bağlayıcı bir nitelik kazanmışsa, artık ticari örf ve adet haline gelebilir. Bir başka örnek olarak, lojistik sektöründe taşımacıların belirli bir süre içinde faturalarını düzenlemeleri gerektiği

yönündeki uygulama gösterilebilir. Eğer bu uygulama yalnızca bazı firmalar arasında geçerliyse, ticari teamül niteliği taşıyacaktır. Ancak, bu uygulama tüm sektörde genel bir kabul gördüğünde ve mahkemeler tarafından da desteklendiğinde, ticari örf ve adet haline gelebilir (Tunalı, 2018: 102).

Ticari teamül ve ticari örf ve adet arasındaki farkları daha derinlemesine anlamak için, mahkeme kararları ile doktrindeki görüşleri karşılaştırmak önem arz etmektedir. Doktrinde bazı yazarlar ticari teamüllerin de bağlayıcılık taşıyabileceğini, özellikle taraflar arasında uzun süreli bir uygulamaya dönüşmüşse mahkemeler tarafından sözleşmenin bir parçası olarak değerlendirilebileceğini savunmaktadır. Örneğin, Çelik'e (2022: 75) göre, ticari teamüller, ticari ilişkilerde tarafların güvenini oluşturan ve tarafların fiili uygulamalarına dayalı olarak gelişen kurallar bütünü olup, ticari örf ve adetler kadar kesin olmasa da hukuki dayanak oluşturabilir.

Ticari teamüller ile ticari örf ve adetler arasındaki farkların en belirgin olduğu noktalardan biri de, bu kuralların oluşma sürecidir. Ticari örf ve adetler, genellikle uzun yıllar boyunca gelişen ve geniş bir kabul gören kurallardır. Ticari teamüller ise, çoğunlukla belirli sektörlerde veya belirli coğrafi bölgelerde ortaya çıkan, taraflar arasında süregelen bir uygulamadan doğan teamüllerdir. Örneğin, deniz ticaretinde gemi kiralamalarında belirli ödeme planlarının uygulanması bir ticari örf ve adet haline gelmiş olabilirken, belirli bir limanda yükleme süresiyle ilgili yazılı olmayan ancak yaygın olarak uygulanan bir süre kısıtı ticari teamül niteliğinde olabilir (Güneş, 2021: 143).

Ticari uyuşmazlıkların çözümünde ticari teamüller ve ticari örf ve adetlerin yeri de farklıdır. Mahkemeler ve tahkim heyetleri, ticari örf ve adetleri daha sağlam bir hukuki temel olarak değerlendirirken, ticari teamüllerin bağlayıcılığı konusunda daha temkinli davranmaktadır. Özellikle milletlerarası ticari uyuşmazlıklarda, ticari örf ve adetlerin geçerliliği daha kolay kabul edilirken, ticari teamüllerin bağlayıcılığı ancak tarafların bu uygulamayı açıkça kabul etmesi durumunda söz konusu olmaktadır (Aydın, 2020: 211).

Ticari teamül ve ticari örf ve adet arasındaki farkların net bir şekilde belirlenmesi, hem hukuki süreçlerde hem de ticari işlemlerde büyük bir öneme sahiptir (Kahraman, 2020: 95). Ticari örf ve adetlerin hukuki bağlayıcılığı bulunurken, ticari teamüller yalnızca taraflar arasında fiili olarak uygulanması durumunda bir anlam

ifade eder. Bu nedenle, tacirlerin ticari faaliyetlerini yürütürken hangi kuralların bağlayıcı olduğunu iyi bilmeleri ve ticari örf ve adetlerle ticari teamülleri doğru şekilde ayırt etmeleri büyük önem taşımaktadır (Babayev, 2021).

Bu bağlamda, hukuki uygulamalarda ticari teamül ve ticari örf ve adetlerin sınırlarının daha net çizilmesi, hem mahkemeler hem de tacirler için daha öngörülebilir bir hukuki çerçeve sunacaktır. Böylelikle, ticari ilişkilerde hukuki güvenlik sağlanacak ve olası uyuşmazlıkların çözümü daha sistematik bir şekilde gerçekleştirilebilecektir (Yağcı, 2019: 169).

Ticari teamül ve ticari örf ve adet kavramları uygulamada sıklıkla birbirinin yerine kullanılsa da, hukuki anlamda bu iki kavram arasında belirgin farklar mevcuttur. Her ne kadar her iki kavram da toplumun belirli bir kesiminde, özellikle ticaret hayatında yerleşmiş davranış kalıplarına işaret etse de, bu davranışların hukuk düzeni içerisindeki yeri ve bağlayıcılığı bakımından önemli ayrımlar söz konusudur (Eroğlu, 2015: 304). Bu bölümde, doktrinsel yaklaşımlar ve yargı kararları ışığında ticari teamül ile ticari örf ve adet arasındaki temel farklar açıklanacak, bu ayrımın uygulamadaki önemi değerlendirilecektir (Sulu, 2022: 219).

Öncelikle kavramsal çerçeve bakımından, ticari teamül, belirli bir ticaret çevresinde zaman içerisinde gelişmiş ve fiilen uygulanan davranış biçimi olarak tanımlanabilir (Cengiz, 2011: 146). Ticari örf ve adet ise, aynı davranışın sadece fiilen uygulanmakla kalmayıp, bu uygulamanın hukuken bağlayıcı olduğu yönünde genel bir inancın da eşlik ettiği kurallar bütünüdür. Bu ayrım, hukuki sonuç doğurup doğurmama yönüyle belirginleşmektedir. Ticari teamül, yazılı hukuk normlarının yokluğunda yol gösterici olabilirken, ticari örf ve adet ise doğrudan uygulanabilir ve taraflar üzerinde bağlayıcılık taşıyan bir norm haline gelir (Oğuz, 2001: 24).

Bir başka ifade ile, ticari teamülün varlığı için belirli bir uygulamanın ticaret hayatında sürekli ve düzenli şekilde kullanılması yeterliyken; ticari örf ve adetin oluşması için buna ek olarak, ilgili çevrelerde bu davranış biçiminin bağlayıcı bir hukuk kuralı olduğu yönünde yerleşik bir kanaatin bulunması gerekir. Bu bağlamda ticari örf ve adet, teamülün normatif bir düzeye ulaşmış halidir (Oğuz, 2001: 16).

Bu farklılık, yargı kararlarında da açıkça yansımaktadır. Yargıtay 11. Hukuk Dairesi'nin 2016/6543 E., 2017/2893 K. sayılı kararında, taşımacılık sektöründe yaygın biçimde uygulanan ancak taraflar arasında bağlayıcılığı konusunda ortak irade

bulunmayan bir davranış biçimi, ticari teamül olarak değerlendirilmiş; ancak bağlayıcılığı kabul edilmemiştir. Oysa Yargıtay'ın bir başka kararında, taraflar arasında daha önceki işlemlerde istikrarlı biçimde uygulanan iskonto oranlarının bağlayıcı ticari örf ve adet haline geldiği kabul edilmiştir (Yarg. 11. HD, 2015/4718 E., 2016/3920 K.). Bu içtihatlar, aynı uygulamanın hangi şartlar altında ticari teamül ya da ticari örf ve adet sayılabileceğini göstermektedir.

Ticari teamül ile ticari örf ve adet arasındaki fark, uygulamada da çeşitli sonuçlar doğurur. Örneğin sözleşmede boşluk olması halinde, ticari örf ve adetler mahkemelerce re'sen uygulanabilirken, ticari teamüllerin uygulanması için genellikle tarafların bunu ileri sürmesi gerekir (Yazıcı, 2020: 79). Ayrıca ticari örf ve adetler, Türk Medeni Kanunu m. 1 ve Türk Ticaret Kanunu m. 1 uyarınca tamamlayıcı kaynaklar arasında sayılmışken, ticari teamüller çoğunlukla yardımcı yorum kaynakları olarak kabul edilmektedir.

Bununla birlikte, bazı uygulamalar başlangıçta ticari teamül olarak ortaya çıkmakta; zamanla sektör genelinde kabul gördükçe ve taraflarca bağlayıcılığı benimsedikçe ticari örf ve adet haline dönüşebilmektedir. Bu durum, ticaretin doğası gereği kuralların sürekli değişim ve dönüşüm içerisinde olduğunu (Koçer, 2012), dolayısıyla teamül ile adet arasındaki geçişin zaman içinde mümkün olduğunu ortaya koymaktadır.

Karşılaştırmalı hukuk bakımından da benzer bir yaklaşım söz konusudur. Alman hukukunda "Handelsbräuche" olarak adlandırılan ticari teamül ve "gewohnheitsrechtliche Norm" yani örf ve adet kuralları arasında açık bir ayrım yapılmakta (Denga, 2021: 742); yalnızca normatif nitelik kazanan uygulamalar hukuki bağlayıcılık taşımaktadır. Anglo-Amerikan hukuk sisteminde ise "usage of trade" kavramı çoğu zaman hem teamül hem de adet anlamında kullanılmakta (Kirst, 1977: 245); ancak mahkemeler bağlayıcılık açısından uygulamanın niteliğine göre ayrım yapmaktadır.

Ticari teamül ile ticari örf ve adet arasındaki fark, hem teorik hem de uygulama açısından büyük önem taşımaktadır. Bu farkın doğru biçimde anlaşılması, özellikle ticari sözleşmelerin hazırlanmasında, yorumlanmasında ve yargı mercilerince incelenmesinde isabetli sonuçlara ulaşılmasını sağlar. Teamülün uygulama gücü ve sürekliliği, onu potansiyel bir hukuki kaynak haline getirebilse de, ancak bağlayıcılığı

yönünde bir inanç ve genel kabul oluştuğunda, bu uygulama gerçek anlamda ticari örf ve adet sıfatını kazanır. Bu bağlamda, ticaret hukukunun gelişiminde hem ticari teamüllerin izlenmesi hem de ticari örf ve adetlerin belgelenecek sistematiğe hale getirilmesi hayati önemdedir (Yasin, 2012: 36).

1.3. TİCARİ ADETLERİN HUKUK KAYNAĞI OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

Ticari hayatın karmaşıklığı ve sürekli değişen yapısı, yazılı hukuk kurallarının tüm ticari ilişkileri ayrıntılı biçimde düzenlemesini çoğu zaman olanaksız kılmaktadır. Bu nedenle, ticari hayatın içinde yerleşmiş, uzun süredir uygulanan ve taraflarca bağlayıcılığı kabul edilen kurallar, yani ticari örf ve adetler, hukuk sistemlerinde önemli bir işlev üstlenmektedir. Ticari örf ve adetler, yalnızca boşluk doldurucu nitelikte kurallar olmayıp, bazı durumlarda doğrudan uygulanabilen hukuki kaynaklar olarak kabul görmektedir (Türkmen, 2011: 253). Bu bağlamda, ticari örf ve adetlerin hukuk kaynağı olarak değerlendirilmesi, hem teorik hem de pratik açıdan ayrıntılı bir incelemeyi gerektirmektedir (Çürük, 2013).

Ticari örf ve adetlerin hukuk kaynağı olarak kabul edilebilmesi için, bazı temel koşulların sağlanması gerekmektedir. Öncelikle bu kuralların belirli bir süre boyunca kesintisiz uygulanmış olması, taraflarca bağlayıcı olarak benimsenmesi ve genel bir kabul görmesi gerekir. Bu bağlamda, ticari örf ve adetlerin yalnızca belirli bir topluluğun alışkanlığı olmanın ötesinde, hukuk düzeni tarafından da tanınmış olması önemlidir (Yılmaz, 2018: 123). Ticari örf ve adetlerin hukuk kaynağı olabilmesi için yazılı bir düzenleme ile desteklenmesi şart olmasa da, uygulamada ve yargı kararlarında tanınması gerekmektedir.

Türk hukukunda ticari örf ve adetlerin kaynak olarak kabul edilmesi, başta 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu olmak üzere çeşitli mevzuat hükümlerine dayanmaktadır. TTK m. 1 hükmünde, bu kanunun ticari hüküm ihtiva ettiği, ticari işlerde teamül ve örf ve adet kurallarının dikkate alınacağı belirtilmiştir. TTK m. 2 ise daha da açık bir düzenleme ile ticari işlerde örf ve adet hukukunun uygulanacağını belirtmektedir. Aynı zamanda, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun 1. maddesi, hâkimin hukuk kuralı bulunmadığı durumlarda örf ve adet hukukuna başvurabileceğini

düzenlemektedir. Bu hükümler, ticari örf ve adetlerin, kanun boşluklarının doldurulmasında ve hatta bazen kanunla eşdeğer şekilde uygulanabileceğini göstermektedir (Erdem, 2017: 89).

Ticari örf ve adetlerin hukuk kaynağı olarak değerlendirilmesi yalnızca ulusal düzeyde değil, uluslararası hukuk sistemlerinde de kabul gören bir yaklaşımdır. Özellikle uluslararası ticaretin yaygınlaşmasıyla birlikte, farklı ülkeler arasında ortak ticari uygulamaların benimsenmesi kaçınılmaz hale gelmiştir (Kuşat, 2016: 695). Bu bağlamda, ticari örf ve adetlerin uluslararası düzeyde de hukuk kaynağı olarak kabul edilmesi (Aygül, 2014: 63), ticari ilişkilerde güvenliği artıran ve taraflar arasında uyumu kolaylaştıran bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Örneğin, Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu (UNCITRAL) tarafından hazırlanan uluslararası metinlerde, ticari teamüllere ve adetlere atıf yapılmakta, bu kuralların sözleşmelerin yorumlanmasında veya boşlukların doldurulmasında kaynak olarak kullanılabilmesi belirtilmektedir (UNCITRAL, 2016).

Bir diğer önemli düzenleme, 1980 tarihli Birleşmiş Milletler Uluslararası Mal Satımına İlişkin Sözleşme'dir (CISG). CISG m. 9 hükmüne göre, taraflar arasında geçerli olan kullanım biçimleri (usages) ve ticari teamüller, sözleşme hükümlerinin bir parçası olarak kabul edilebilir. Bu durum, uluslararası ticarete ticari örf ve adetlerin, yazılı kurallar kadar bağlayıcı olabileceğini ortaya koymaktadır. Nitekim, Uluslararası Ticaret Odası (ICC) tarafından yayımlanan INCOTERMS gibi standart ticari kurallar da, ticari örf ve adetlerin kodifiye edilmiş şekli olarak değerlendirilebilmekte ve dünya çapında bağlayıcı etki doğurmaktadır (ICC, 2021).

Ticari örf ve adetlerin hukuk kaynağı olarak kabul edilmesinin (Akalin, 2016) bir diğer dayanağı, içtihat hukukudur. Türk yargı pratiğinde, ticari örf ve adetlerin yargı kararlarıyla desteklenmesi ve tanınması (Akipek, Bozkurt, 2023), onların hukuki bağlayıcılığını artırmaktadır. Yargıtay'ın çeşitli kararlarında, taraflar arasında açık bir düzenleme bulunmasa dahi, sektörde genel kabul gören ticari bir uygulamanın, uyuşmazlığın çözümünde dikkate alınabileceği belirtilmiştir. Örneğin, Yargıtay 11. Hukuk Dairesi'nin 2016/2547 E. ve 2017/6112 K. sayılı kararında, ticari hayatın olağan akışına uygun olarak oluşmuş bir uygulamanın, taraflar arasında bağlayıcı olduğu kabul edilmiştir (Resmî Gazete, 2017).

Ticari örf ve adetlerin hukuk kaynağı olarak değerlendirilmesinde, bunların yazılı hukuk normlarıyla olan ilişkisi de önem taşımaktadır. Genel kabul gören bir anlayışa göre, ticari örf ve adetler, ancak yazılı hukukta açık bir düzenleme bulunmadığı durumlarda uygulanabilir. Bu yaklaşım, ticari örf ve adetlerin hukuk sistemindeki yerini tamamlayıcı kaynak olarak sınırlamaktadır. Ancak bazı durumlarda, ticari örf ve adetlerin yazılı hukuk kuralları ile eşdeğer şekilde değerlendirildiği ve doğrudan uygulanabildiği de görülmektedir. Bu durum, özellikle sözleşme hukukunda sıkça karşımıza çıkmaktadır. Taraflar arasında yapılan bir sözleşmede belirli bir konuda düzenleme bulunmamasıyla birlikte, ticari hayatta yaygın bir uygulama varsa, bu uygulama mahkemeler tarafından bağlayıcı olarak kabul edilebilmektedir (Kaya ve diğerleri, 2015: 117).

Ticari örf ve adetlerin hukuk kaynağı olarak uygulanması, sadece uyuşmazlıkların çözümünde değil, aynı zamanda sözleşmelerin kurulması ve ifasında da etkili olmaktadır. Özellikle sözleşme hükümlerinin yorumlanmasında, tarafların iradelerinin belirlenmesinde ve yükümlülüklerin tespitinde, ticari örf ve adetler esas alınabilmektedir. Bu uygulama, hem sözleşme serbestisini desteklemekte hem de ticari hayatta taraflar arasında güven tesis etmektedir. Bu kapsamda, ticari örf ve adetlerin hukuki geçerliliği ve uygulanabilirliği, hem tarafların özerk iradesine hem de ticari yaşamın gereklerine dayanmaktadır (Özgenç, 2018).

Ticari örf ve adetlerin kaynak değeri, yalnızca mahkemelerde değil, aynı zamanda tahkim yargılamalarında da kabul görmektedir (Köseoğlu, 2020: 116). Özellikle uluslararası tahkimde, yazılı hukuk normlarının yanında taraflar arasındaki ticari teamüller ve adetler de dikkate alınmakta ve kararların bu esaslara göre verilmesi sağlanmaktadır (Özdemir, 2003). Milletlerarası Ticaret Odası Tahkim Kuralları (ICC Arbitration Rules), tahkim heyetlerine taraflar arasındaki uygulamaları dikkate alma yetkisi tanımakta ve ticari örf ve adetlerin uygulanmasına olanak sağlamaktadır. Bu bağlamda, tahkim yargılamalarında ticari örf ve adetlerin delil değeri ve bağlayıcılığı, klasik mahkeme yargılamasına kıyasla daha esnek ve etkin bir şekilde değerlendirilmektedir (Demircan, 2005).

Ticari örf ve adetlerin hukuk kaynağı olarak değerlendirilmesi konusunda, bazı eleştiriler de söz konusudur. Özellikle ticari örf ve adetlerin tespiti ve sınırlarının belirlenmesi noktasında yaşanan belirsizlikler, uygulamada sorunlara yol

açabilmektedir. Her ticari uygulamanın adet olarak kabul edilip edilemeyeceği, bu uygulamanın ne kadar süredir devam ettiği, kimler tarafından benimsendiği gibi unsurların somut olarak ortaya konulması gerekmektedir. Bu tür belirsizlikler, hem yargı organlarının hem de tarafların işini zorlaştırmakta ve ticari işlemlerin öngörülebilirliğini azaltabilmektedir (Akdemir, 2022: 264).

Bu nedenle, ticari örf ve adetlerin hukuk kaynağı olarak daha etkin bir şekilde kullanılabilmesi için, belirli standartların oluşturulması ve uygulamaların kodifiye edilmesi gerektiği savunulmaktadır. Özellikle sektörel bazda düzenlenecek ticaret rehberleri, etik kurallar ve uygulama talimatları, ticari örf ve adetlerin tanımlanmasını ve hukuk sisteminde daha sağlam bir yer edinmesini sağlayacaktır. Bu tür belgeler, hem mahkemeler hem de tahkim heyetleri tarafından referans alınarak, ticari örf ve adetlerin hukuk kaynağı olarak uygulanmasını kolaylaştıracaktır (Büyükkılıç, 2023).

Sonuç olarak, ticari örf ve adetler, modern hukuk sistemlerinde yalnızca boşluk doldurucu kurallar değil, aynı zamanda bağımsız birer hukuk kaynağı olarak kabul edilmektedir (Tatar, Pekel, 2016). Bu kurallar, ticari hayatın gereklerine uygun olarak gelişmekte, mahkemeler ve tahkim heyetleri tarafından uygulanmakta ve uluslararası ticari ilişkilerde bağlayıcı etki doğurmaktadır. Ancak, ticari örf ve adetlerin etkin bir şekilde kullanılabilmesi için, hem teorik temellerinin sağlamlaştırılması hem de uygulamada belirli standartların oluşturulması gerekmektedir. Böylece ticari örf ve adetler, hukuk sisteminin tamamlayıcı değil, kurucu bir unsuru olarak işlev görebilecektir (Türkölmez, 2019).

Bu çerçevede değerlendirildiğinde, ticari örf ve adetlerin hukuk kaynağı olabilmesi yalnızca şekli koşullarla değil, aynı zamanda içeriksel ve uygulama temelli kriterlerle de ilişkilidir. Adet haline gelmiş bir ticari uygulamanın, taraflar arasında bağlayıcı olabilmesi için, ilgili sektörde yaygınlık kazanmış, süreklilik arz etmiş ve taraflarca kabul edilmiş olması gerekir. Ancak bu bağlayıcılığın fiilen ne ölçüde geçerli olacağı, çoğu zaman yargı mercilerinin takdirine bağlı kalmaktadır. Bu durum, uygulamada istikrarsızlığa ve hukuk güvenliği açısından zafiyetlere yol açabilmektedir. Bu sebeple, ticari örf ve adetlerin yalnızca uygulama pratiği ile değil, aynı zamanda mevzuat ile desteklenmesi gerektiği doktrinde sıkça dile getirilmektedir (Akil, 2008: 245).

Ticari örf ve adetlerin hukuk sistemi içinde güçlü bir kaynak olarak varlığını sürdürebilmesi, aynı zamanda hukuk eğitiminin ve uygulamasının bu konuya yeterli önemi vermesiyle de yakından ilişkilidir. Hukuk fakültelerinde ticaret hukukuna ilişkin müfredatlarda ticari örf ve adetlerin teorik ve pratik yönleri yeterince ele alınmalı, hukuk uygulayıcıları için düzenlenen mesleki eğitimlerde bu konuya özel vurgu yapılmalıdır. Uygulayıcıların ticari hayatın gereklerine hâkim olması, sadece yazılı hukuk metinlerine değil, ticari yaşamın içinde gelişmiş kurallara da vakıf olmasıyla mümkündür (Sönmez, Karakaya, 2015: 214).

Ayrıca, ticari örf ve adetlerin hukuk kaynağı olarak kabul edilmesinde medya, dijital platformlar ve sektörel veri tabanları da önemli bir rol oynamaya başlamıştır. Günümüzde birçok ticari uygulama, elektronik ortamda yer almakta ve sektörel portallar, meslek birlikleri ve ticaret odaları aracılığıyla yaygınlaşmaktadır. Bu da ticari örf ve adetlerin yalnızca geleneksel yollarla değil, dijital araçlar üzerinden de teşekkül edebileceğini göstermektedir. Hukuk sisteminin bu dönüşüme ayak uydurabilmesi, ticari örf ve adetlerin oluşumunda dijital kaynakların geçerliliğini kabul etmesiyle sağlanabilir (Özdemir, 2018: 24).

Diğer yandan, ticari örf ve adetlerin hukuki nitelik kazandığı bir başka alan da sektörel örnek sözleşmeler ve düzenlemelerdir. Özellikle Türkiye'de Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), Türkiye Bankalar Birliği (TBB), Türkiye Sigorta Birliği (TSB) gibi kurumlar tarafından yayımlanan örnek sözleşme taslakları, belli başlı ticari örf ve adetlerin kurumsal zemine oturtulmuş halidir. Bu tür belgeler hem ticari hayatın beklentilerini hem de düzenleyici kurumların gözetim rolünü yansıtmakta olup, mahkemeler tarafından da sıklıkla dikkate alınmaktadır (Aksoy, 2023: 122).

Son olarak, ticari örf ve adetlerin hukuk kaynağı olarak işlerlik kazanmasında, toplumsal ve ekonomik gelişmelerin de doğrudan etkili olduğu unutulmamalıdır. Özellikle ekonomik kriz dönemlerinde, bazı ticari uygulamalar daha hızlı yaygınlaşmakta ve sektörler arasında standart hale gelebilmektedir. Benzer şekilde, pandemi gibi olağanüstü durumlarda ortaya çıkan yeni ticari alışkanlıklar (örneğin teslimat biçimleri, ödeme vadeleri, sipariş süreçleri) (Çakıroğlu, Pirtini, Çengel, 2020, s. 85) çok kısa sürede ticari örf ve adet niteliği kazanabilmektedir. Bu gibi örnekler,

ticari örf ve adetlerin ne denli canlı ve toplumsal hayata bağlı bir hukuk kaynağı olduğunu açıkça göstermektedir (Demirkapı ve diğerleri: 113).

Genel bir değerlendirme yapıldığında, ticari örf ve adetlerin hukuk kaynağı olarak kabulü, hukuk sisteminin esnekliğini ve ticari gerçekliğe duyarlılığını artıran bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Demirkapı ve diğerleri: 112). Ticaret hukukunun sadece kanun metinleriyle sınırlı olmadığı, toplumsal ve ekonomik yaşamın içinde gelişen kurallarla da şekillendiği kabul edilmelidir. Bu bağlamda, ticari örf ve adetlerin sistematik biçimde tanınması, belgelenmesi ve gerektiğinde yasal dayanaklarla desteklenmesi, hem ticaret hukukunun gelişimi hem de hukuk güvenliğinin sağlanması açısından elzemdir (Birsal, 2005: 16) ticari örf ve adetlerin sistematik biçimde tanınması.

Bu yaklaşımla hareket edildiğinde, ticari örf ve adetler yalnızca tamamlayıcı değil, aynı zamanda yaratıcı bir hukuk kaynağı olarak hukuk sistemimizdeki yerini daha da güçlendirecektir.

Bu doğrultuda geleceğe dönük olarak, ticari örf ve adetlerin hukuk düzenine entegrasyonu sürecinin daha kurumsal ve sistematik hale getirilmesi gerekmektedir. Özellikle ticaret odaları, meslek birlikleri ve üniversitelerin iş birliğiyle oluşturulacak sektör bazlı "ticari örf ve adet katalogları", hem yargı organlarına hem de uygulayıcılara yol gösterici olacaktır. Bu kataloglar, belirli kriterler doğrultusunda hazırlanarak her yıl güncellenmeli ve kamuoyuna açık şekilde erişilebilir olmalıdır. Böylece, ticari hayatın değişkenliği ve hızlı evrimi karşısında hukuk sisteminin duyarlılığı artırılabilir ve öngörülebilirlik sağlanabilecektir (Gönül, 2018).

Ayrıca, Avrupa Birliği mevzuatlarıyla uyumlu olacak şekilde, ticari örf ve adetlerin tanınmasına yönelik özel düzenlemeler içeren mevzuat değişiklikleri yapılması da önerilmektedir. Özellikle AB ülkelerinde uygulanan "soft law" (Shelton, 2009: 69) niteliğindeki sektör rehberleri ve etik ilkelerin, Türk ticaret hukuku sistemine örnek teşkil edebileceği düşünülmektedir. Bu kapsamda, Türkiye'de de sektörel düzeyde benzer yapılar geliştirilmeli, kamu kurumları ile özel sektör arasında bu konuda sürdürülebilir iş birlikleri kurulmalıdır (Sulu, 2022: 16).

Tüm bu çalışmaların sonucunda, ticari örf ve adetlerin hem iç hukukumuzda hem de uluslararası alanda daha sağlam ve belirgin bir hukuki statü kazanması mümkün olacaktır. Bu ise ticaret hukukunun gelişimi, yargı mercilerinin yükünün

hafiflemesi ve taraflar arasında daha güvenilir bir sözleşme ortamının oluşması açısından büyük katkı sağlayacaktır. Dolayısıyla, ticari örf ve adetlerin hukuk kaynağı olarak değerlendirilmesi, hem bugünün hem de geleceğin ticari ilişkilerinde daha adil, etkin ve dengeli bir yapı kurulmasına olanak verecektir (Müftüoğlu, 2024: 39).

Uluslararası karşılaştırmalı hukuk açısından bakıldığında, ticari örf ve adetlerin hukuk kaynağı olarak değerlendirilmesi, farklı hukuk sistemlerinde farklı düzeylerde tanınmaktadır. Örneğin, Almanya'da ticari örf ve adetler, "Handelsbrauch" (Grimm, 1951) olarak adlandırılmakta ve Almanya Ticaret Kanunu (Handelsgesetzbuch - HGB) kapsamında açıkça düzenlenmektedir. HGB'nin 346. maddesi, ticaret işlerinde örf ve adetlerin sözleşmeye dahil edilmemiş olsa bile taraflar için bağlayıcı olabileceğini kabul etmektedir. Bu yaklaşım, Alman hukukunun ticari örf ve adetlere ne derece önem verdiğini ve onları bağımsız bir hukuk kaynağı olarak gördüğünü açıkça ortaya koymaktadır (Whitman, 1987: 124).

Benzer şekilde, İngiliz hukukunda da "custom" kavramı çerçevesinde yerel ve sektörel teamüller, mahkemeler tarafından bağlayıcı hukuk normu olarak kabul edilebilmektedir. Özellikle "trade usage" (Warren, 1980) ve "course of dealing" gibi kavramlar, taraflar arasında daha önceki ilişkilerden doğmuş olan düzenli uygulamaların sözleşmeye dâhil edilmesi için dayanak oluşturmaktadır. İngiliz içtihat hukukunda, bu tür teamüllerin yazılı sözleşme hükümleriyle çelişmediği sürece uygulanabilir olduğu kabul edilmektedir (Kiralfy, 1988: 32).

Fransız hukukunda ise "usage" kavramı, hem medeni hukukta hem de ticaret hukukunda önemli bir yere sahiptir. Fransız Medeni Kanunu'nun (Code Civil) 1135. maddesi, sözleşmelerin yalnızca açık hükümleriyle değil, aynı zamanda hukuk, örf ve adet ve adalet ilkelerine göre yorumlanacağını öngörmektedir. Bu da, ticari örf ve adetlerin sözleşmelere dolaylı yoldan etki edebileceğini göstermektedir. Fransız Ticaret Kanunu da belirli sektörlerdeki teamüllere dayanarak karar verebilme yetkisini hâkime tanımaktadır (Carbonnier, 2015: 133).

İsviçre hukukunda ise ticari teamül ve adetler, İsviçre Borçlar Kanunu (OR) m. 1/2'de düzenlenmiştir. Bu hükme göre, kanunda hüküm bulunmadığında örf ve adet hukukunun uygulanacağı belirtilmiş ve ticari teamüller, boşluk doldurucu değil, doğrudan uygulanan kaynaklar arasında yerini almıştır. Ayrıca İsviçre Federal Mahkemesi kararlarında da ticari örf ve adetlere sıkça atıf yapılmakta ve bu adetler,

sözleşmelerin yorumunda belirleyici olmaktadır (Vogt, 2019: 98). Bu karşılaştırmalı veriler ışığında değerlendirildiğinde, Türk hukuk sistemi de benzer şekilde ticari örf ve adetlere geniş bir uygulama alanı tanımaktadır. Ancak, Türkiye’de ticari örf ve adetlerin tespiti ve uygulanması süreçlerinde standart eksiklikleri, uygulama birliği sorunları ve kurumsal destek mekanizmalarının yetersizliği nedeniyle bazı zorluklar yaşanmaktadır. Bu bağlamda, Almanya’daki gibi kanun düzeyinde ticari örf ve adetlere yer verilmesi ve İngiltere’de olduğu gibi teamülün delil değeri bakımından yargısal içtihatların güçlendirilmesi, Türk hukuk sistemi için geliştirici bir perspektif sunabilir.

Ek olarak, vaka örnekleriyle ticari örf ve adetlerin uygulamasına ilişkin pratik bir analiz yapmak da mümkündür. Örneğin, Türkiye’de taşımacılık sektöründe belirli ödeme vadeleri ve sevkiyat koşulları yıllardır aynı şekilde uygulanmaktadır. Bu uygulamalar, taraflar arasında açık bir sözleşme hükmü olmasa da ticari hayatın gereği olarak yerine getirilmekte ve uyuşmazlık halinde mahkemelerce de bu teamüller dikkate alınmaktadır. Yargıtay 11. Hukuk Dairesi'nin 2021/1053 E., 2022/2561 K. sayılı kararında, taraflar arasındaki taşımacılık sözleşmesinde açık bir düzenleme olmamasına rağmen sektörde yerleşmiş olan 7 günlük ödeme vadesinin bir ticari örf ve adet olarak kabul edilip uygulanmasına hükmedilmiştir.

Benzer şekilde, kuyumculuk sektöründe altın alışverişlerinde "vadeli satışın altın fiyatı üzerinden hesaplanması" yıllardır süregelen bir uygulama olup, mahkemeler tarafından ticari örf ve adet olarak değerlendirilmiştir. Bu durum, ticari hayatın gerçekleriyle hukukun buluştuğu noktada, ticari örf ve adetlerin pratik işlevini net bir biçimde ortaya koymaktadır. Bu tür örnekler çoğaltıldığında, ticari örf ve adetlerin yalnızca teorik bir hukuk kaynağı değil, aynı zamanda ticari istikrarın ve güvenliğin teminatı olduğu daha açık görülmektedir.

Tüm bu analizler ışığında ticari örf ve adetlerin hukuk sistemi içinde konumlandırılması, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde çok yönlü bir yaklaşım gerektirmektedir. Bu yaklaşım, mevzuatla desteklenen, yargı kararlarıyla şekillenen, dijital platformlar ve sektörel verilerle beslenen ve akademik çalışmalarla teorik temeli güçlendirilen bir yapı olarak kurgulanmalıdır. Böylelikle ticari örf ve adetler, hukuk sisteminin yaşayan, gelişen ve dönüştürülebilir bir parçası haline gelecektir.

Bu bağlamda diğer sektörlerde de benzer örnekler mevcuttur. Örneğin, otomotiv yedek parça sektöründe, bayiler ile üretici firmalar arasında uygulanan "stok iade süreleri"ne ilişkin düzenlemeler çoğu zaman yazılı sözleşmelere açıkça yansıtılmasa da ticari örf ve adet kapsamında değerlendirilir. Sektörde yerleşmiş uygulamaya göre, belirli tarihler arasında satılmayan ürünlerin iadesi, belirli oranlarla sınırlı şekilde ve yıl sonuna kadar yapılabilmektedir. Bu tür uygulamalar, yazılı kurallara dayanmamakla birlikte mahkemelerce teamül olarak dikkate alınmakta ve uyuşmazlık çözümünde bağlayıcı unsur olarak kullanılmaktadır.

Yine inşaat sektöründe, taşeron firmalar ile yüklenici firmalar arasında "hakediş ödeme takvimlerinin" ay sonu yerine projeye özel dönemsel olarak belirlenmesi de yaygın bir uygulamadır. Bu durum, yazılı sözleşmelerde hüküm olmasa bile proje sürecine göre şekillenmiş ticari bir adet halini almıştır. Mahkemeler, uyuşmazlıklarda bu örf ve adetleri dikkate almakta; taraflardan biri bu uygulamayı haksız şekilde değiştirdiğinde, bu durum sözleşmeye aykırılık olarak değerlendirilebilmektedir.

Ayrıca dış ticaret alanında da ticari örf ve adetlerin etkisi büyüktür. Özellikle "akreditifli ödeme yöntemi" kullanımı, belirli belgelerin ne şekilde ve hangi sırayla bankaya ibraz edileceğine dair teamülleri de beraberinde getirmiştir. UCP 600 gibi kurallar bütününün yanı sıra, uygulamada gelişen ve herkesçe bilinen belgelerin sunulma şekli, ihracatçılar ve bankalar arasında bir ticari örf ve adet haline gelmiş, uyuşmazlık halinde bu uygulamalara dayanılarak çözüm üretilebilmiştir. Bu da gösteriyor ki, ticari hayatın kendine özgü pratikleri, hukuk düzeni içinde tanınarak çözüm üretmeye katkı sunmaktadır.

Sigorta sektöründe de, hasar bildiriminin poliçedeki süreden önce yapılması ya da belirli belgelerin sigorta eksper tarafından önceden talep edilmesi gibi uygulamalar, uzun yıllardır süregelen işlemlerdir. Bu uygulamalar, sigorta hukukunda teamül haline gelerek hem mahkemelerde hem de Sigorta Tahkim Komisyonu nezdinde çözümlerde esas alınmaktadır. Örneğin, İstanbul Sigorta Tahkim Komisyonu'nun 2020/4213 E. sayılı kararında, eksper raporunun gecikmesinin sigortalıdan kaynaklanmaması halinde, ilgili ödeme süresinin esnetilebileceği yönünde karar verilmiş ve bu yaklaşım sektörel teamüllere dayandırılmıştır.

Bu tür örnekler ışığında, ticari örf ve adetlerin sektörlere göre ne kadar çeşitlilik gösterebildiği ve sektörel yapının bu adetlerin oluşumunda ne kadar belirleyici olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu zenginliğin bir standarda bağlanmaması, uygulama birliğini olumsuz etkilemekte ve bazı durumlarda keyfi yorumların önünü açabilmektedir. Bu noktada çözüm, ticari örf ve adetlerin sistematik biçimde kataloglanması ve yargı kararlarında daha açık biçimde tanımlanmasıdır.

Sonuç olarak, ticari örf ve adetlerin sektör bazında farklılık gösterdiği ancak temelde aynı hukuki işlevi yerine getirdiği görülmektedir. İster taşımacılık, ister kuyumculuk, ister inşaat veya sigorta sektörü olsun; ticari hayatın içinde uzun süredir var olan ve taraflarca bağlayıcı olarak kabul edilen uygulamaların hukuk düzeni tarafından tanınması, adil ve istikrarlı bir ticari düzenin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu örneklerin çoğaltılması ve gerekirse yasal düzenlemelerle desteklenmesi, ticari örf ve adetlerin hukuk sistemi içindeki yerini daha sağlam temellere oturtacaktır.

Ticari örf ve adetlerin hukuk sistemlerindeki yeri, farklı sektörlerde ve ülkelerde çeşitli yargı kararlarıyla şekillenmiştir. Bu bağlamda, İsviçre Federal Mahkemesi'nin tek satıcılık sözleşmelerine ilişkin 22 Mayıs 2008 tarihli kararı (ATF 134 III 497), önemli bir örnek teşkil eder. Bu kararda, İsviçre Borçlar Kanunu'nda acentelik sözleşmeleri için öngörülen müşteri tazminatının (madde 418u), tek satıcılık sözleşmelerine de kıyasen uygulanabileceği hükme bağlanmıştır. Bu karar, doktrinde tartışmalara yol açan bir konuyu netleştirerek, tek satıcılık sözleşmelerinin sona ermesinde de müşteri tazminatı ödenmesinin yolunu açmıştır.

Benzer şekilde, İsviçre Federal Mahkemesi'nin 14 Mart 2018 tarihli ve 4A_417/2017 sayılı kararı, "forum shopping" kavramına yaklaşımı değiştirmiştir. Bu kararda, Swatch Group AG'nin, İngiliz Cousins Material House UK aleyhine İsviçre'de menfi tespit davası açmasında hukuki menfaatinin bulunduğuna karar verilmiştir. Bu karar, uluslararası uyuşmazlıklarda tarafların lehine olan mahkemeyi seçme çabası olarak bilinen "forum shopping" kuralına ilişkin İsviçre'nin tutumunda önemli bir değişiklik yapmıştır.

Bu yargı kararları, ticari örf ve adetlerin ve sözleşmelerin yorumlanmasında mahkemelerin nasıl bir yaklaşım benimsediğini göstermektedir. Özellikle, yazılı düzenlemelerin bulunmadığı durumlarda, mahkemeler ticari hayatın gerekliliklerini ve

yerleşik uygulamaları dikkate alarak karar vermektedir. Bu da ticari örf ve adetlerin, hukuk sistemlerinde ne denli önemli bir yere sahip olduğunu ve uyuşmazlıkların çözümünde belirleyici olabileceğini ortaya koymaktadır.

Ayrıca, teknoloji ve yazılım sektöründe de bazı uygulamalar ticari örf ve adet niteliği kazanmış durumdadır. Özellikle yazılım geliştirme projelerinde, "sprint" esaslı proje teslim süreçleri, taraflar arasında sözleşmede açıkça belirtilmese dahi sektör standartlarına uygun olarak kabul edilmekte ve uygulamada geçerli olmaktadır. Örneğin, bir yazılım firmasının, müşterisine her 15 günde bir demo sunması ve bu demoların onaylanması süreci, sözleşmede belirtilmemiş olsa da mahkemelerce ticari teamül kapsamında değerlendirilebilmektedir. Benzer şekilde, mobil uygulama geliştirme süreçlerinde uygulamaların "beta sürüm" olarak yayınlanması ve kullanıcı geri bildirimlerine göre son halin verilmesi de, sektörün benimsediği bir uygulama haline gelmiş ve ticari hayatın bir parçası olarak görülmektedir.

Ticari örf ve adetlerin yargı kararlarında nasıl uygulandığını gösteren bir başka örnek, Yargıtay 15. Hukuk Dairesi'nin 2019/1843 E. ve 2020/5416 K. sayılı kararıdır. Bu kararda, taraflar arasında yazılı sözleşme olmamasına rağmen, taşeronluk ilişkilerinde hakedişlerin belirli aralıklarla ödendiği bir uygulama benimsenmiştir. Mahkeme, bu tür uygulamanın inşaat sektöründe yaygın bir ticari örf ve adet olduğunu belirtmiş ve ödeme tarihleri buna göre belirlemiştir. Bu karar, ticari örf ve adetlerin sözleşme boşluklarını nasıl doldurduğuna dair öğretici bir örnek teşkil etmektedir.

Teori açısından, Hans Kelsen'in "normlar hiyerarşisi" yaklaşımında, örf ve adet hukuku, pozitif hukukun alt seviyesinde yer alan ancak sistemin işleyişinde tamamlayıcı rol oynayan bir unsur olarak görülür. Kelsen'e göre, hukuk normlarının geçerliliği yalnızca yürürlükteki metinlere değil, toplumda genel kabul gören ve uygulanan kurallara da bağlıdır. Bu da ticari örf ve adetlerin, hukukun sistematik yapısı içinde işlevsel bir rol üstlenmesini sağlar (Kelsen, 2006: 172).

H.L.A. Hart ise "hukuki kural" ile "sosyal kural" arasındaki farkı vurgularken, özellikle "ikincil kurallar"ın oluşumunda toplumun genel uygulamalarına dikkat çeker. Hart'ın analizine göre, bir toplumda yaygın olarak uygulanan davranış biçimleri zamanla hukuki bir karakter kazanabilir. Bu bağlamda, ticari örf ve adetlerin belirli sosyal davranışların hukuka dönüşüm sürecindeki rolü, Hart'ın teorik çerçevesiyle de uyumludur (Hart, 1961: 87).

Bir başka önemli görüş ise Friedrich Carl von Savigny'ye aittir. Savigny, hukukun halkın ruhundan doğduğunu ve hukuk kurallarının toplumun gelenekleri, örf ve adetlerinden geliştiğini savunur. Bu yaklaşım, ticari örf ve adetlerin yalnızca modern pozitif hukuk içinde değil, tarihsel ve kültürel bağlamda da hukukun asli unsurlarından biri olduğunu ortaya koyar. Savigny'nin bu görüşü, özellikle teamül hukukunun geçerliliğini ve toplumsal kabulü ön plana çıkardığı için, ticari örf ve adetlerin hukuk kaynağı olmasında teorik temeli oluşturmaktadır (Savigny, 1840: 14).

Bu teorik yaklaşımlar ve yargı kararları ışığında değerlendirildiğinde, ticari örf ve adetlerin hem uygulama hem de teori düzeyinde sağlam bir hukuki zemin üzerinde yükseldiği açıktır. Modern ticaret hukukunun gelişimi, yalnızca yazılı düzenlemelerle değil, aynı zamanda toplumsal kabul ve sektörel uygulamalarla şekillenmektedir. Dolayısıyla ticari örf ve adetler, dinamik bir hukuk kaynağı olarak hem uygulayıcıların hem de akademik çevrelerin daha fazla ilgisini hak etmektedir.

Dolayısıyla ticari örf ve adetler, dinamik bir hukuk kaynağı olarak hem uygulayıcıların hem de akademik çevrelerin daha fazla ilgisini hak etmektedir.

Bu bağlamda, ticari aracılık, finansal kiralama ve franchise sözleşmeleri gibi karmaşık sözleşme türlerinde de ticari örf ve adetlerin belirleyici rol oynadığı görülmektedir. Özellikle ticari temsilcilik sözleşmelerinde, taraflar arasında kurulmuş uzun vadeli iş ilişkilerinde uygulanan komisyon oranları, belge sunma usulleri, tazminat prosedürleri gibi unsurlar çoğu zaman sözleşmede ayrıntılı biçimde düzenlenmez. Ancak bu uygulamalar, sektör içi pratiklere dayandığı için mahkemeler tarafından bağlayıcı kabul edilebilmektedir. Örneğin, İstanbul BAM 11. Hukuk Dairesi'nin 2021/1223 E. ve 2022/3367 K. sayılı kararında, ticari temsilciye yapılan ek prim ödemelerinin sektördeki yerleşik uygulama olması sebebiyle teamül kapsamında değerlendirilmesi gerektiği hükme bağlanmıştır.

Ayrıca tarım ve gıda sektörlerinde ürün alım satım süreçlerinde ortaya çıkan teamüller de ticari örf ve adet niteliği kazanmıştır. Özellikle taze meyve-sebze tedarik zincirlerinde "hal komisyon oranları", ödeme vadeleri, iade prosedürleri gibi konular açıkça düzenlenmese dahi, taraflar arası uyuşmazlıklarda bu uygulamaların ticari örf ve adet olduğu yönünde kararlar verilmektedir. Antalya 1. Asliye Ticaret Mahkemesi'nin 2022/474 E. sayılı kararında, domates alım satım sözleşmesinde fiyat

farklarının ödeme tarihine göre değil sevkiyat gününe göre hesaplandığı yönündeki uygulamanın sektörce kabul edilen ticari örf ve adet olduğuna hükmedilmiştir.

Yine perakende sektöründe, özellikle zincir mağazalar ile tedarikçiler arasında oluşan "raf payı" uygulamaları da ticari örf ve adet kapsamında değerlendirilmektedir. Raf payı, doğrudan sözleşmeye konu edilmediği durumlarda bile uygulamada geniş biçimde benimsenmiş ve bu sebeple ticari hayatın olağan akışı içerisinde hukuki bağlayıcılık kazanmıştır. Yargıtay 11. Hukuk Dairesi'nin 2020/1359 E., 2021/4871 K. sayılı kararında bu uygulamanın yerleşik sektör pratiği olduğuna dikkat çekilerek, tedarikçi tarafından açılan haksız kazanç talebinin reddine karar verilmiştir.

Dahası, e-ticaret sektöründe son yıllarda gelişen bazı uygulamaların da ticari teamül niteliği kazandığı görülmektedir. Örneğin, iade süreçlerinde müşteriye "sorgusuz sualsiz" geri ödeme yapılması, ürün değişim süresi olarak 14 gün yerine 30 gün tanınması gibi uygulamalar, sektörel rekabetin getirdiği fiili teamüller olarak ortaya çıkmıştır. Bu tür uygulamalar, platformlar arasında farklılık gösterse de çoğu büyük oyuncu tarafından benimsenmiştir ve bu durum, mahkemelerin ilgili uyuşmazlıklarda bu uygulamaları dikkate almasını beraberinde getirmektedir.

Bu bağlamda, ticari örf ve adetlerin yalnızca geçmişten gelen gelenekler değil, günümüzdeki ticaret pratiklerinin de sonucu olduğunu söylemek mümkündür. Hızla değişen ekonomik koşullar, dijitalleşme ve müşteri beklentilerinin evrimi, ticari örf ve adetlerin içeriğini ve uygulanma biçimini de dönüştürmektedir. Bu dönüşüm süreci, aynı zamanda hukuki yorumların da yenilenmesini gerektirir.

Akademik kaynaklar açısından belirtmek gerekir ki, ticari örf ve adetlerin sistematik analizine ilişkin literatür, son yıllarda giderek artmaktadır. Özellikle Prof. Dr. M. Kemal Oğuzman ve Prof. Dr. Turgut Öz'in Borçlar Hukuku Genel Hükümler adlı eserinde, örf ve adet hukukunun bağlayıcılığı detaylı biçimde işlenmiştir. Aynı şekilde, Prof. Dr. Rayegan Kender'in Ticari İşletme Hukuku adlı çalışması, ticari örf ve adetlerin ticaret hukukundaki işlevini açıklayan öncü kaynaklardan biridir. Bu akademik katkılar, yargı kararlarıyla birleştiğinde, ticari örf ve adetlerin yalnızca tamamlayıcı bir hukuk normu değil, aynı zamanda gelişen ticari ilişkilerin merkezinde yer alan dinamik bir kaynak olduğunu kanıtlamaktadır.

Bu karşılaştırmalı hukuk perspektifi, Türk hukuk sisteminin yerini daha iyi kavramayı sağlar. Türk Ticaret Kanunu, örf ve adete açıkça yer vermekle birlikte,

uygulamada bu kuralların ispatı çoğu zaman sıkıntılıdır. Doktrinde bu konuda çeşitli eleştiriler dile getirilmiştir. Özellikle Prof. Dr. Fırat Öztan'a göre, ticari örf ve adetlerin bağlayıcılığı ancak yerleşmiş uygulama biçiminde somutlaştırılabildiği ölçüde mümkündür ve mahkemelerin bu konuda daha aktif rol üstlenmesi gerekir (Öztan, 2002: 273).

Ayrıca, bazı akademisyenler ticari örf ve adetlerin dinamik yapısı karşısında hukukun durağanlığına dikkat çekmektedir. Prof. Dr. Şebnem Akipek Öcal, dijital ticaretin gelişmesiyle birlikte, örf ve adet hukukunun da dijital dönüşüme ayak uydurması gerektiğini, e-ticaret platformlarında gelişen yeni alışkanlıkların ticari teamül olarak kabul edilmesinin kaçınılmaz olduğunu belirtmiştir (Akipek Öcal, 2021: 89).

Bu doktrinsel değerlendirmelerle birlikte, ticari örf ve adetlerin hukuk kaynağı olarak kabulü konusunda iki temel görüş şekillenmiştir. Birincisi, ticari örf ve adetlerin yalnızca yazılı hukuk boşluklarını dolduran ikincil kaynaklar olduğu yönündedir. Bu görüş, ticaret hukukunun sistematik yapısını ve normatif güvenliğini korumayı amaçlar. Diğer görüş ise, ticari örf ve adetlerin bazı durumlarda yazılı hukuk normlarıyla eşdeğer derecede uygulanabileceğini ve hatta bazı sektörlerde asli kaynak haline geldiğini savunur. Bu görüş, özellikle ekonomik gerçekliklerin hukuk sistemine yansımaları gerektiğini ileri sürer.

Bu tartışmalar, hukuk politikası açısından önemli sonuçlar doğurur. Kanun koyucunun, ticari örf ve adetleri sadece referans olarak göstermekle yetinmeyip, bazı sektörlerde bu adetleri kodifiye etmesi gerektiği savunulmaktadır. Özellikle hızlı değişen sektörlerde (dijital hizmetler, e-ticaret, fintech vb.) ticari örf ve adetlerin yazılı hale getirilmesi, hem uyuşmazlıkların çözümünü kolaylaştıracak hem de taraflar arasında öngörülebilirliği artıracaktır.

Ticari örf ve adetler, yalnızca geleneksel ticaretin değil, çağdaş ve dijital ticaretin de ayrılmaz bir parçasıdır. Gerek karşılaştırmalı hukuk gerekse doktrinsel tartışmalar, bu kuralların yalnızca uygulamada değil, teorik düzeyde de güçlü bir temele sahip olduğunu göstermektedir. Bu nedenle ticari örf ve adetler, yalnızca birer boşluk doldurucu değil, bağımsız ve işlevsel birer hukuk kaynağı olarak değerlendirilmelidir.

1.4. TİCARİ ÖRF VE ADETLERİN HUKUKİ NİTELİĞİ VE BAĞLAYICILIĞI

Ticari örf ve adetlerin hukuki nitelik ve bağlayıcılığı, bu kuralların hukukun genel kaynakları arasındaki konumunu ve uygulamada hangi şartlar altında geçerli olabileceğini belirleme açısından büyük önem taşır. Bir uygulamanın ticari örf ve adet haline gelmesi, onun sadece sosyal ya da sektörel bir alışkanlık değil, aynı zamanda hukuk düzeni içinde normatif sonuçlar doğurabilecek bir kaynak halini alması anlamına gelir. Bu çerçevede, ticari örf ve adetlerin hukuki niteliği, hem yazılı hukuk karşısındaki statüleri hem de doğrudan uygulanabilirlikleri bakımından değerlendirilmelidir.

Ticari örf ve adetlerin hukuki niteliği, genel kabul gören öğretisel sınıflandırmalara göre, tamamlayıcı (subsidiary) veya doğrudan uygulanan (autonomous) hukuk kuralları arasında yer alabilir. Tamamlayıcı kaynak olarak ticari örf ve adetler, yazılı hukuk normlarının açık hüküm içermediği hallerde devreye girer. Bu bağlamda, Türk Medeni Kanunu m. 1/1 hükmü açıkça örf ve adet hukukuna atıf yapar: "Kanunda uygulanabilir bir hüküm yoksa, hâkim, örf ve adet hukukuna göre karar verir." Aynı şekilde, Türk Ticaret Kanunu m. 1/2'de de bu ilke tekrarlanmış ve ticari işlerde ticari örf ve adetlerin dikkate alınacağı belirtilmiştir.

Ancak bazı durumlarda ticari örf ve adetlerin, yazılı hukuk kurallarıyla aynı seviyede, hatta onlara üstün biçimde uygulanabildiği görülmektedir. Özellikle tarafların açık veya zımni rızası ile ticari örf ve adetlerin sözleşmenin bir parçası haline gelmesi durumunda, bu adetler bağlayıcı nitelik kazanır. Bu bağlamda, ticari örf ve adetlerin hukuki bağlayıcılığı yalnızca boşluk doldurma işleviyle sınırlı olmayıp, taraf iradesiyle sözleşme hükmüne dönüşebilecek bir etkiye sahiptir (Oğuzman & Öz, 2022: 341).

Özellikle Uluslararası Mal Satımına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (CISG) madde 9'da, tarafların geçmiş uygulamalarından ve ilgili sektördeki teamüllerden doğan kuralların bağlayıcı olduğu açıkça belirtilmiştir. Bu madde, ticari teamül ve adetlerin sadece yerel hukukta değil, uluslararası ticaret düzeninde de normatif bir statüye sahip olduğunu göstermektedir. Nitekim bu hüküm doğrultusunda, İsviçre Federal Mahkemesi'nin 4A_246/2016 sayılı kararında, iki ülke arasında uzun

süredir devam eden bir tekstil ticaretinde oluşmuş ödeme koşullarının, sözleşmeye açıkça yazılmamış olmasına rağmen bağlayıcı ticari teamül olarak uygulandığı kabul edilmiştir.

Ticari örf ve adetlerin bağlayıcılığı açısından en çok tartışılan konu, mahkemelerin bu kuralları re'sen mi yoksa tarafların ileri sürmesiyle mi dikkate alacağıdır. Türk hukukunda genel kabul gören görüşe göre, ticari örf ve adetlerin varlığı hâkim tarafından re'sen dikkate alınmalıdır. Bu husus, Yargıtay 11. Hukuk Dairesi'nin 2015/2403 E., 2016/5832 K. sayılı kararında da açıkça belirtilmiştir. Kararda, sektörde yerleşik hale gelen bir uygulamanın, sözleşmede düzenlenmemiş olsa dahi davanın çözümünde dikkate alınması gerektiği ifade edilmiştir.

Ancak bu noktada ispat yükünün hangi tarafa ait olacağı sorunu gündeme gelir. Uygulamada, ticari örf ve adetlerin ispatı için taraflarca sektörel belgeler, ticaret odası görüşleri, meslek birlikleri yönergeleri, bilirkişi raporları gibi araçlara başvurulmaktadır. Bu durum, ticari örf ve adetlerin somut olaylarda bağlayıcı bir norm haline gelip gelmediğini belirlemek açısından önem taşır. Doktrinde bazı yazarlar, mahkemelerin daha proaktif davranarak sektör içi yerleşik teamülleri araştırma yükümlülüğünü üstlenmesi gerektiğini savunmaktadır (Kender, 2018: 297).

Ticari örf ve adetlerin bağlayıcılığı, bazı durumlarda doğrudan yazılı hukuku tamamlayıcı işlev de görebilir. Örneğin Türk Borçlar Kanunu m. 20 ve m. 21 hükümleri uyarınca, sözleşme hükümlerinin yorumlanmasında ve emredici kurallara aykırılığın tespitinde, tarafların iradesi kadar sözleşmenin yapıldığı sektörün ticari örf ve adetleri de dikkate alınmalıdır. Bu, ticari hayatın olağan akışıyla uyumlu yorum ilkesine dayanmaktadır.

Karşılaştırmalı hukukta da bu durum benzer şekilde değerlendirilir. İngiltere'de, "course of dealing" olarak bilinen ve geçmişte taraflar arasında tekrarlanmış uygulamaların, yeni sözleşmelerde de bağlayıcı olabileceği yönünde içtihatlar mevcuttur. "British Crane Hire Corp Ltd v. Ipswich Plant Hire Ltd" (1975) davasında, taraflar arasında daha önceki işlemlerde uygulanan kira şartlarının, yeni işlemde açıkça belirtilmemiş olsa bile bağlayıcı olduğu kararlaştırılmıştır. Bu karar, ticari hayatın sürekliliği ve güven ilkesi çerçevesinde teamüllerin nasıl hukuki bağlayıcılık kazanabileceğini göstermektedir.

Ticari örf ve adetlerin bağlayıcılığı açısından bir başka örnek de Alman hukukunda görülmektedir. Alman Ticaret Kanunu (HGB) m. 346, tacirlerin uyması gereken ticari örf ve adetlere atıfta bulunarak, ticari yaşamda öngörülebilirliği sağlamak amacıyla bu kuralların mahkemelerce dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir. Alman Federal Mahkemesi'nin (Bundesgerichtshof) 2012 yılına ait kararında, taşımacılık sektöründe var olan yerleşik teslimat sürelerinin, sözleşmede belirtilmemiş olsa dahi bağlayıcı olduğu kabul edilmiştir.

Sonuç olarak, ticari örf ve adetlerin hukuki niteliği yalnızca yardımcı bir kaynak olmanın ötesinde, doğrudan bağlayıcılık taşıyan, sözleşmeye dâhil edilebilen, yargı kararlarında uygulanabilen ve çoğu zaman yazılı hukukun öngöremediği alanlarda yön gösterici işlevi olan kurallar bütünü olarak değerlendirilmektedir. Uygulama, içtihat ve doktrin ışığında değerlendirildiğinde, ticari örf ve adetlerin hukuki sistemin yaşayan ve sürekli gelişen bir parçası olduğu açıktır. Bu nedenle, ticari hayatın güvenilirliği ve sürekliliği açısından bu kuralların etkin biçimde tanınması ve uygulanması zorunludur.

Bu değerlendirmelere ek olarak, ticari örf ve adetlerin bağlayıcılığı ve hukuki niteliği konusundaki görüş ayrılıkları, farklı hukuk sistemlerinde daha da belirgin hale gelmektedir. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde, Uniform Commercial Code (UCC) kapsamında, "usage of trade" ve "course of dealing" gibi kavramlar, sözleşmenin açıklığı ya da kapalılığına bakılmaksızın dikkate alınmaktadır. UCC §1-303 maddesi, tarafların geçmiş ilişkilerinden doğan uygulamaların ve sektörel adetlerin, sözleşmenin anlamını belirlemede esas alınabileceğini belirtir. Bu yaklaşım, ticari örf ve adetlerin bağlayıcılığını sadece boşluk doldurma işlevine indirgememekte, aktif yorum aracı olarak kullanılmasını da sağlamaktadır.

Benzer şekilde, Fransız hukukunda da ticari örf ve adetler (usages) Code Civil madde 1135 uyarınca sözleşmelerin doğal bir parçası olarak kabul edilmektedir. Bu hüküm doğrultusunda, sözleşmeler sadece açıkça belirtilen hükümlerle değil, aynı zamanda kanun, örf ve adet ve adalet ilkelerine uygun olarak yorumlanır. Fransız yargı içtihatları da bu çerçevede, sektörel adetlerin sözleşmeye dahil olduğunu ve bağlayıcı sonuçlar doğurduğunu sıkça ortaya koymuştur.

Bu örnekler, Türk hukukundaki uygulamalarla karşılaştırıldığında, yargının ticari örf ve adetleri ele alış biçimi açısından belirli yapısal eksiklikler olduğunu ortaya

koymaktadır. Türk yargı sisteminde her ne kadar hâkimlerin ticari örf ve adetleri re'sen dikkate alması gerektiği kabul edilse de, uygulamada bu sorumluluğun çoğu zaman tarafların inisiyatifine bırakıldığı, dolayısıyla mahkemelerin pasif kaldığı görülmektedir. Bu durum, örf ve adet hukukunun etkili bir kaynak olarak değerlendirilmesinin önünde bir engel teşkil etmektedir.

Doktrinde bazı yazarlar, bu bağlamda ticari örf ve adetlerin yazılı hukuk normları karşısında taşıdığı değeri vurgularken, diğer bazı yazarlar ise bu kuralların belirsizliği nedeniyle keyfi uygulamalara yol açabileceğini ileri sürmektedir. Örneğin, Prof. Dr. Rayegan Kender, ticari örf ve adetlerin yalnızca istikrarlı ve genel kabul görmüş uygulamalarla sınırlı tutulması gerektiğini savunurken, Prof. Dr. Fırat Öztan ise yargının ticari teamülleri bizzat tespit ederek yargısal içtihatlarla yön vermesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu iki yaklaşım, ticari hayatın dinamizmi ile hukuk sisteminin güvenilirliği arasındaki dengeyi sağlama arayışını yansıtır.

Buna karşılık, İtalya'da olduğu gibi, ticari örf ve adetlerin yargı tarafından resmen tanınmış listeler halinde kataloglanması, uyuşmazlıkların çözümünde yeknesaklık ve öngörülebilirlik sağlar. "Codice Civile" kapsamında yer alan ticari uygulamalar, bölgesel ticaret odaları tarafından toplanmakta ve yargı kararlarında doğrudan referans alınmaktadır. Türkiye'de de benzer bir uygulamanın geliştirilmesi, hem hukuk güvenliği hem de ticari öngörülebilirlik açısından faydalı olacaktır.

Teknoloji ve dijitalleşme çağında, ticari örf ve adetlerin doğası da dönüşmektedir. Özellikle e-ticaret, yazılım lisanslamaları, dijital hizmet abonelikleri gibi alanlarda klasik ticari teamüllerin yerini, yeni nesil pratikler almakta; bu da hukukun bu alanlara ne ölçüde uyum sağlayabileceği sorusunu gündeme getirmektedir. Örneğin, bir dijital platformda kullanıcıya tanınan "14 günlük cayma hakkı" uygulaması, ilgili mevzuatın dışında sektörel teamül haline gelmiş ve taraflarca bağlayıcı nitelikte kabul edilmiştir. Bu gibi gelişmeler, modern hukuk anlayışında ticari örf ve adetlerin statüsünün genişlemesine neden olmaktadır.

Tüm bu örnek ve karşılaştırmalar ışığında, ticari örf ve adetlerin bağlayıcılığı yalnızca hukuki formelitenin ötesinde, ekonomik gereklilikler, ticaretin doğası ve toplumsal ihtiyaçlarla şekillenmektedir. Hukuk sistemlerinin bu gelişmelere duyarlı şekilde yapılması ve ticari örf ve adetleri dinamik bir kaynak olarak tanınması,

gelecekte ticari uyuşmazlıkların daha adil, hızlı ve pratik şekilde çözümlenmesine katkı sağlayacaktır.

Ticari örf ve adetlerin hukuki niteliği, bu normların hukuk sistemleri içindeki konumunu ve uygulanabilirliğini belirlemede temel bir işlev görür. Ticari hayatın hızlı gelişimi, yazılı kuralların çoğu zaman uygulamaya yetişememesi gibi nedenlerle, ticari örf ve adetler hem tamamlayıcı hem de bazen asli kaynak olarak hukuk düzeninde yer alırlar. Bu bağlamda, ticari örf ve adetlerin sadece bir uygulama biçimi değil, hukukî sonuç doğuran normatif yapılar olduğu kabul edilmektedir.

Ticari örf ve adetlerin hukuki niteliği, öncelikle yazılı hukuk kaynaklarıyla olan ilişkileri üzerinden açıklanabilir. Türk Medeni Kanunu m. 1 hükmü uyarınca, “Kanunda uygulanabilir bir hüküm yoksa, hâkim örf ve adet hukukuna göre karar verir.” Bu hüküm, örf ve adet hukukunu, yazılı hukukla birlikte doğrudan hukuk kaynağı olarak tanımakta ve hâkimin re’sen uygulamasını öngörmektedir. Ticaret hukukunda da aynı yaklaşım Türk Ticaret Kanunu m. 1’de yer almakta, kanunda hüküm bulunmayan hâllerde öncelikle ticari örf ve adet kurallarına başvurulacağı belirtilmektedir.

Bu düzenlemeler çerçevesinde ticari örf ve adetler, “tamamlayıcı hukuk kuralları” (suppletive rules) niteliği taşır. Diğer bir ifadeyle, kanun hükmü olmayan hâllerde ya da taraflar arasında yapılan sözleşmede açık bir düzenleme bulunmadığında, boşluk bu kurallar aracılığıyla doldurulur. Ancak uygulamada, bazı ticari örf ve adetlerin taraflar arasında zımnen veya açıkça kabul edilmesi durumunda doğrudan sözleşme hükmü gibi bağlayıcı hale geldiği de görülmektedir. Bu yönüyle, ticari örf ve adetler sözleşmesel normlar haline dönüşebilirler.

Ticari örf ve adetlerin bağlayıcılığı, doktrinde ve yargı içtihatlarında da açıkça kabul edilmektedir. Yargıtay 11. Hukuk Dairesi'nin 2015/4718 E., 2016/3920 K. sayılı kararında, sektörde yerleşmiş bir uygulamanın sözleşmede açıkça belirtilmemesine rağmen tarafların bu uygulamaya göre hareket ettikleri gerekçesiyle bağlayıcı ticari örf ve adet olarak değerlendirildiği görülmektedir. Bu bağlamda ticari örf ve adetler, yalnızca hukuk boşluğunu dolduran yardımcı kurallar değil; bazen taraf iradesinin önüne geçen, uyuşmazlık çözümünde temel belirleyici olan normatif düzenlemelerdir.

Uluslararası hukukta da ticari örf ve adetlerin bağlayıcılığı benzer şekilde tanınmıştır. CISG (1980) m. 9’da, taraflar arasındaki uygulamalar ve ticari teamüllerin,

tarafkların sözleşmesine dhl olacağı ve bağlayıcı nitelik taşıyacağı düzenlenmiştir. Bu hüküm, yalnızca özel iradeye değil, sektörel pratiğe dayanan kuralların da uluslararası ticarete hukuki değer taşıdığını ortaya koymaktadır. INCOTERMS gibi yaygın olarak kullanılan uluslararası kurallar da mahkemeler ve tahkim heyetleri tarafından bağlayıcı teamül kuralları olarak değerlendirilmekte, sözleşme yorumlarında doğrudan dikkate alınmaktadır.

Ticari rf ve adetlerin hukuki bağlayıcılığı, aynı zamanda kanun koyucunun öngördüğü “basiretli tacir” ilkesiyle de yakından ilişkilidir. Türk Ticaret Kanunu m. 18/1’e göre tacir, “her türlü ticari işlerinde basiretli bir iş adamı gibi hareket etmek zorundadır.” Bu ilke, tacirden kendi faaliyet alanındaki teamülleri bilmesini ve bu teamüllere uygun davranmasını beklemektedir. Dolayısıyla ticari örf ve adetlere uygun davranmak, sadece bir tercih değil, aynı zamanda hukuki bir yükümlülüktür.

Bu noktada önemli bir tartışma konusu, ticari örf ve adetlerin mahkemelerce re’sen dikkate alınıp alınmayacağıdır. Türk hukuk doktrinde baskın görüş, ticari örf ve adetlerin hâkim tarafından resen dikkate alınması gerektiği yönündedir. Ancak uygulamada, bu kuralların varlığının ispatı sıklıkla taraflara bırakılmakta, Ticaret Odası belgeleri, bilirkişi raporları ve tanık beyanlarıyla bu adetlerin varlığı kanıtlanmaya çalışılmaktadır. Oysa doktrinde Kender (2018: 297) gibi yazarlar, mahkemelerin sektörel pratikleri araştırma yükümlülüğünün altını çizmekte, ticari örf ve adetlerin doğası gereği kamuya mal olmuş bilgi niteliği taşıdığını belirtmektedirler.

Karşılaştırmalı hukukta da benzer yaklaşımlar gözlemlenir. Almanya’da HGB m. 346, İsviçre’de OR m. 1 ve İngiltere’de common law sisteminde yerleşik “course of dealing” ilkesiyle mahkemeler, yerleşik ticari uygulamaları doğrudan dikkate almakta ve bağlayıcı saymaktadır. İngiliz hukukundaki “British Crane Hire Corp Ltd v. Ipswich Plant Hire Ltd (1975)” kararında, taraflar arasındaki önceki işlemlerdeki uygulamaların yeni sözleşmede yazılı olmasa bile bağlayıcı olduğu kabul edilmiştir.

Ticari rf ve adetlerin hukuki niteliği, sadece tamamlayıcı ve yardımcı kurallar olmalarının ötesinde, taraf iradesine şekil veren, sözleşmeleri somutlaştıran ve ticari uyuşmazlıkların çözümünde temel belirleyici normlar olmalarıyla tanımlanır. Hem iç hukuk düzenlemelerinde hem de uluslararası hukuk belgelerinde ticari örf ve adetlerin bu niteliği açıkça vurgulanmış; yargı kararları ve doktrinel yaklaşımlar bu kabulü pekişirmiştir. Ticaret hukukunun pratik yönüyle gelişen ve yaşayan bir alan olması

dikkate alındığında, ticari örf ve adetlerin hukuk sistemi içinde aktif, dinamik ve bağlayıcı bir unsur olarak değerlendirilmesi zorunludur.

İKİNCİ BÖLÜM

TİCARİ ADET VE HUKUKİ UYGULAMA ALANLARI

2.1. TİCARET HUKUKUNDA TİCARİ ÖRF VE ADETLERİN ROLÜ

Ticaret hukuku, ekonomik hayatın hızlı işleyişine uygun düşecek şekilde esnek, dinamik ve uygulama odaklı bir yapıya sahip olmak zorundadır. Bu nedenle, ticaret hukukunun kaynakları yalnızca kanunlardan ibaret değildir; aynı zamanda ticari hayatın içinden doğan, tarafların davranışlarıyla şekillenen ve uzun süreli uygulamalar neticesinde oluşan ticari örf ve adetler de büyük bir rol oynar. Ticari örf ve adetlerin, ticaret hukukundaki fonksiyonları yalnızca boşluk doldurmakla sınırlı olmayıp, aynı zamanda normatif düzenleme gücüne sahip, taraflar arasındaki ilişkileri yönlendiren ve çoğu zaman yazılı hukukun yanında yürüyen tamamlayıcı nitelikte kurallar bütünüdür.

Ticari örf ve adetlerin ticaret hukukundaki temel işlevlerinden biri, kanunun genel hükümleriyle çözülemeyen veya özel olarak düzenlenmemiş durumlar için öngörülebilir ve güvenilir çözüm yolları sunmaktır. Özellikle Türk Ticaret Kanunu m. 1/2 hükmü, bu durumu açıkça ortaya koymakta ve ticari örf ve adetlerin ticari hükümlerle birlikte uygulanacağını belirtmektedir. Ayrıca Türk Medeni Kanunu m. 1 hükmü, bir konuda kanunda hüküm bulunmadığında hâkimin örf ve adet hukukuna başvuracağını düzenleyerek, ticari örf ve adetlerin hukukun tamamlayıcı bir kaynağı olduğunu teyit etmektedir.

Ticaret hukukunda taraflar arasında kurulan sözleşmelerin yorumlanmasında ticari örf ve adetler belirleyici bir rol oynar. Özellikle sözleşmede açık hüküm bulunmayan veya belirsizlik içeren durumlarda, ilgili sektörde geçerli olan ticari örf ve adetler, taraf iradelerinin tespitinde ve sözleşmenin kapsamının belirlenmesinde etkili olur. Örneğin, Yargıtay 11. Hukuk Dairesi'nin 2017/4102 E. ve 2018/8457 K. sayılı kararında, sözleşmede teslim tarihine ilişkin açık hüküm bulunmadığı halde, taraflar arasında uzun süredir uygulanan teslim süresi esas alınmış ve bu uygulama bir ticari örf ve adet olarak değerlendirilmiştir.

Ticari örf ve adetler aynı zamanda, ticari işlemlerin hızlandırılması ve bürokratik süreçlerin azaltılmasında da önemli rol oynar. Zira ticaretin doğası gereği,

tarafların her işlem için ayrıntılı sözleşmeler yapması pratik değildir. Bu nedenle, taraflar arasında yaygın olarak bilinen ve uygulanan ticari örf ve adetler sayesinde, işlemler hızlı, güvenli ve düşük maliyetli biçimde gerçekleştirilebilmektedir. Özellikle sektörel bazda gelişen ticari teamüller, ticaret hukukunun düzenleyici etkisini kuvvetlendirmekte, aynı zamanda ekonomik faaliyetin kesintisiz devamını sağlamaktadır.

Bu çerçevede, ticari örf ve adetlerin rolü uluslararası ticaret hukuku açısından da oldukça belirgindir. Uluslararası ticarete taraflar çoğu zaman farklı hukuk sistemlerinden gelmekte ve farklı yasal düzenlemelere tabi olmaktadır. Bu nedenle, ortak bir dil oluşturmak adına ticari örf ve adetler büyük önem kazanır. Uluslararası Ticaret Odası (ICC) tarafından yayınlanan INCOTERMS kuralları, dünya çapında kabul gören ticari örf ve adetlerin kodifiye edilmiş biçimidir ve uluslararası satış sözleşmelerinde yorum ve uygulama birliği sağlamaktadır.

CISG (1980 tarihli Birleşmiş Milletler Uluslararası Mal Satımına İlişkin Sözleşme) m. 9 hükmü de tarafların geçmişteki uygulamalarının ve ilgili sektördeki teamüllerin sözleşme hükümleri kadar bağlayıcı olduğunu belirtmekte, ticari örf ve adetlere normatif değer atfetmektedir. Bu durum, uluslararası ticaret hukukunun ticari örf ve adetleri ne derece önemseydiğini açıkça göstermektedir. Örneğin, İsviçre Federal Mahkemesi 2017 tarihli 4A_165/2017 sayılı kararında, taraflar arasında önceki işlemlerde uygulanan ambalajlama standartlarının sözleşmeye açıkça yazılmasa dahi bağlayıcı olduğunu kabul etmiş ve söz konusu uygulamayı sektörel ticari örf ve adet kapsamında değerlendirmiştir.

Ticaret hukukunda ticari örf ve adetlerin önemli rollerinden biri de uyuşmazlıkların çözümünde hakimin yorum gücünü kolaylaştırmasıdır. Ticari uyuşmazlıklarda hâkim, taraflar arasında doğrudan uygulanabilir yazılı bir kural bulamadığında, sektörde genel kabul gören ticari örf ve adetlere başvurarak çözüm üretebilir. Bu bağlamda ticari örf ve adetler, mahkemelerin içtihatlarının oluşmasına ve istikrar kazanmasına katkı sağlar. Örneğin, Yargıtay 11. HD, 2019/2418 E. ve 2020/4746 K. sayılı kararında, sözleşmede bedel ödeme tarihi konusunda boşluk bulunduğu gerekçesiyle sektörel vadeli ödeme adetini dikkate almış ve kararını bu doğrultuda vermiştir.

Ayrıca doktrinde, ticari örf ve adetlerin modern ekonomik düzen içinde özel hukuk özerkliğini destekleyen bir unsur olduğu vurgulanmaktadır. Prof. Dr. Kemal Oğuzman, ticari örf ve adetlerin ekonomik özgürlük ilkesiyle doğrudan bağlantılı olduğunu ve bu adetlerin piyasa düzenine uygun olarak oluşmasının hukuk sistemini güçlendirdiğini savunmaktadır. Bu görüşe göre, ticari örf ve adetlerin hukuk düzeni içinde tanınması, ekonomik faaliyetlerin serbestçe gelişmesini ve piyasa ihtiyaçlarının hukuk yoluyla karşılanmasını sağlar (Oğuzman & Öz, 2022: 358).

Ticaret hukukunda ticari örf ve adetlerin rolü sadece özel hukuk ilişkileriyle sınırlı değildir; bazı kamu hukukuna yakın alanlarda da bu kuralların etkisi görülmektedir. Özellikle kamu alımlarında yerleşmiş uygulamalar, ihale sürecinde benzer teklifler arasında tercih yapılırken dikkate alınmakta; sözleşme hükümlerinin yorumunda ticari teamüller esas alınabilmektedir. Bu durum, ticari örf ve adetlerin hukuk düzeninin genel işleyişinde de dolaylı ama etkili bir kaynak olduğunu göstermektedir.

Ticaret hukukunda ticari örf ve adetlerin rolü çok yönlü ve kapsamlıdır. Hem sözleşme ilişkilerinde tarafların iradelerinin belirlenmesi hem de mahkemelerin yorum faaliyetlerinde yön gösterici olmaları açısından bu kurallar, ticaret hukukunun temel yapı taşlarından biri haline gelmiştir. Ulusal ve uluslararası düzeyde ticari örf ve adetlerin kabul görmesi, hem ticaretin öngörülebilirliğini hem de hukuki güvenliği artırmakta; ekonomik düzenin istikrarlı biçimde işlemesine katkı sağlamaktadır.

Ticaret hukuku, uygulamaya dayalı ve sektörel gelişmelerle doğrudan şekillenen bir hukuk dalı olması itibarıyla, yazılı hukuk kurallarının yanında uygulamada oluşan teamül ve adetlere büyük ölçüde bağımlıdır. Bu çerçevede ticari örf ve adetler, ticaret hukukunun yaşayan ve gelişen normatif yapısını oluşturan tamamlayıcı ve kimi durumlarda kurucu unsurlar olarak büyük önem taşır. Bu bölümde, ticari örf ve adetlerin ticaret hukuku içindeki fonksiyonel yeri, normatif değeri ve uygulamaya etkisi derinlemesine ele alınacaktır.

Ticaret hukukunda ticari örf ve adetlerin rolü, öncelikle bu hukuk dalının dinamik yapısından kaynaklanmaktadır. Ticari ilişkilerde hız, esneklik, güven ve öngörülebilirlik temel ilkeler arasında yer almakta, bu ilkelerin sağlanmasında ise ticari teamüller ve adetler pratik bir çözüm sunmaktadır. Zira yazılı kurallar her zaman ticari hayatın çeşitliliğine ve hızına yetişemez. Bu durumda, geçmişten gelen

uygulamalar, taraflar arasında süreklilik arz eden davranış kalıpları, mahkemeler ve taraflar nezdinde bağlayıcı hukuk kuralı haline dönüşmektedir.

Ticari örf ve adetlerin ticaret hukukundaki başlıca işlevlerinden biri, boşluk doldurma fonksiyonudur. Yazılı hukukta düzenlenmemiş ya da açık olmayan konularda, ticari hayatın olağan akışı içerisinde yerleşmiş uygulamalar, normatif bir değer kazanarak hukuk boşluklarını doldurur. Türk Ticaret Kanunu m. 1/2 açıkça bu işlevi tanımakta ve ticari işlerde özel bir hüküm bulunmadığı durumlarda ticari örf ve adetlerin uygulanmasını öngörmektedir. Bu hüküm, ticari hayatın pratiğine hukuk düzeninde yer açmakta ve yazılı normların eksik kaldığı alanlarda çözüm üretme yetkisini teamüllere devretmektedir.

Ticari örf ve adetlerin ikinci önemli işlevi, taraf iradelerine yön verme ve sözleşme hükümlerini somutlaştırma görevleridir. Taraflar çoğu zaman sözleşmelerinde tüm detayları düzenleyememekte, bazı konularda sektörel teamüllere göre hareket edilmesini zımni olarak kabul etmektedir. Örneğin teslim süreleri, ödeme vadeleri, komisyon oranları veya navlun uygulamaları gibi hususlarda teamüller, sözleşmenin zımni hükmü gibi değerlendirilmekte ve bağlayıcı kabul edilmektedir. Bu durum, hem sözleşme özgürlüğü ilkesine işlerlik kazandırmakta hem de ticari ilişkilerin öngörülebilirliğini artırmaktadır.

Ticari örf ve adetlerin bir diğer rolü ise sözleşme hükümlerinin yorumlanmasında ortaya çıkar. Türk Borçlar Kanunu m. 20 ve 21 uyarınca, sözleşmenin yorumu yapılırken tarafların iradeleri kadar, teamül ve örf gibi dışsal faktörler de dikkate alınmalıdır. Bu durum, ticari sözleşmelerin tarafların beklentilerine uygun biçimde yorumlanmasını sağlamaktadır. Yargıtay'ın yerleşik içtihatlarında da bu husus vurgulanmakta, taraflar arasında uzun süreli bir iş ilişkisi varsa ve bu ilişki belirli kurallara dayanıyorsa, bu kuralların bağlayıcı adet haline geldiği kabul edilmektedir.

Ticaret hukukunun bir diğer önemli özelliği, sektörel çeşitliliğe açık olmasıdır. Her sektör kendi iç dinamiklerine sahip olduğu gibi, kendine özgü ticari teamüller de geliştirmiştir. Bu nedenle, ticari örf ve adetlerin tek tip ve standart bir içerikten çok, sektörel çeşitliliğe uygun, dinamik ve çoğulcu bir yapıda olması gerekir. Bu çeşitlilik, ticaret hukukunun esnekliğini ve gerçek ticari ilişkileri karşılayabilme kapasitesini artırmaktadır. Örneğin, deniz ticareti, sigortacılık, bankacılık ya da taşımacılık gibi

alanlarda çok sayıda örnek, yalnızca sektörel teamüllerle açıklanabilecek hukuki çözümler sunmaktadır.

Ticari örf ve adetlerin hukuk sistemine entegrasyonu, ticaret hukukunun evrensel normlarla uyumlu gelişimini de destekler. Uluslararası ticaret hukukunda teamül kurallarına geniş yer verilmesi (CISG m. 9, UNIDROIT İlkeleri, INCOTERMS vb.), ulusal hukuk sistemlerinin de bu doğrultuda gelişmesini teşvik etmektedir. Türkiye ve Azerbaycan gibi ülkeler, hem iç hukukta hem de uluslararası sözleşmelerde ticari örf ve adetleri referans noktası haline getirerek, uluslararası ticaretin diline uyum sağlamakta ve taraflar arası güvenin tesisi için gerekli zemini oluşturmaktadır.

Ticari örf ve adetler ticaret hukukunun şekillendirilmesinde yalnızca tamamlayıcı bir araç değil, aynı zamanda yapısal bir unsur olarak değerlendirilmelidir. Ticaretin hızına ve çeşitliliğine uygun çözümler sunan bu kurallar, sadece teorik düzeyde değil, uygulamada da ticari hayatın sürdürülebilirliği için vazgeçilmezdir. Bu nedenle, ticari örf ve adetlerin sistemli biçimde tanımlanması, belgelenmesi, yargı kararlarında aktif biçimde kullanılması ve hukuk eğitiminde etkin şekilde öğretilmesi, ticaret hukukunun gelişimi açısından büyük önem taşımaktadır.

2.2. TİCARİ ÖRF VE ADETLERİN BORÇLAR HUKUKU İLE İLİŞKİSİ

Ticari hayatın düzenlenmesinde önemli bir rol oynayan ticari örf ve adetler, yalnızca ticaret hukukunun alanıyla sınırlı kalmayıp, borçlar hukuku ile de sıkı bir ilişki içerisindedir. Zira borçlar hukuku, genel hükümleri itibarıyla tüm özel hukuk ilişkilerinde olduğu gibi ticari borç ilişkilerini de düzenlemekte, bu bağlamda ticari örf ve adetler borç ilişkisinin kurulması, yorumlanması ve ifası süreçlerinde tamamlayıcı ve açıklayıcı bir rol üstlenmektedir. Türk Borçlar Kanunu'nda (TBK) ticari örf ve adetlere doğrudan atıfta bulunulmuş olması, bu ilişkinin sadece dolaylı değil aynı zamanda normatif düzeyde de tanındığını ortaya koymaktadır.

Türk Borçlar Kanunu'nun 1. maddesi, hukukun genel kaynaklarını sıralarken örf ve adet hukukunu da belirtmiş ve bunun hukuk normu olarak uygulanabileceğini açıkça düzenlemiştir. Aynı şekilde TBK m. 20 ve m. 21'de, sözleşmelerin yorumlanmasında ve sözleşme dışı tamamlayıcı hükümlerin uygulanmasında örf ve adet hukukuna başvurulacağı belirtilmiştir. Bu düzenlemeler çerçevesinde, ticari

ilişkilerde taraflar arasında açık bir hüküm bulunmaması halinde, ticari örf ve adetler hem borç doğurucu hem de borcun içeriğini belirleyici bir fonksiyon icra edebilir.

Bu doğrultuda, bir uygulamanın ticari örf ve adet olarak kabul edilebilmesi için gerekli olan genel kabul, süreklilik ve bağlayıcılık unsurlarının borçlar hukuku bağlamında da aranması gerekir. Örneğin, taraflar arasında sürekli ticari ilişki içerisinde tekrarlanan bir uygulama, borç ilişkisinin bir unsuru haline gelebilir. Öyle ki bu uygulama, sözleşmede açıkça belirtilmese dahi, borç ilişkisinin kapsamına dâhil sayılarak taraflar üzerinde bağlayıcı hale gelir. Yargıtay 15. Hukuk Dairesi'nin 2018/5327 E., 2019/2914 K. sayılı kararında, taraflar arasındaki inşaat sözleşmesinde açık hüküm olmamasına rağmen, uygulamada her işin sonunda hakediş ödemesi yapılmasının sektörel teamül olduğu belirtilmiş ve bu husus mahkemece bağlayıcı kabul edilmiştir.

Ticari örf ve adetlerin borçlar hukukundaki işlevlerinden biri de borcun ifa biçimini belirlemeye yönelik rolüdür. Borç ilişkilerinde ifanın yeri, zamanı ve şekli gibi hususlarda taraflar arasında uyuşmazlık yaşandığında, bu uyuşmazlıkların çözümünde ilgili sektörde kabul görmüş ticari örf ve adetler dikkate alınarak çözüm üretilmektedir. Örneğin, bir malın tesliminde fatura kesildikten sonra 30 gün içinde ödeme yapılmasının ilgili sektörde teamül haline gelmiş olması, taraflar arasında aksi kararlaştırılmadığı sürece bu sürenin bağlayıcı sayılmasına neden olur.

Ticari örf ve adetler, yalnızca borç ilişkisinin kurulmasında ve ifasında değil, aynı zamanda borcun sona ermesinde ve sorumluluğun belirlenmesinde de etkili olabilir. Özellikle temerrüt, ayıplı ifa ve sözleşmenin feshi gibi konularda, sektörel alışkanlıklar önemli rol oynamaktadır. Örneğin, ticari araç satışında teslim tarihinden sonraki 15 gün içinde yapılan ayıp bildirimlerinin geçerli kabul edilmesi, yazılı düzenleme bulunmasa bile ticari örf ve adet olarak kabul edilmekte ve uyuşmazlık halinde mahkemeler tarafından bu uygulamaya göre karar verilebilmektedir.

Borçlar hukuku açısından bir başka önemli husus, sözleşme serbestisinin sınırları dâhilinde ticari örf ve adetlerin sözleşmeye dahil edilebilmesidir. Taraflar, aralarındaki sözleşmeye ticari bir adeti açıkça veya örtülü şekilde dahil edebilirler. Bu durumda ilgili ticari örf ve adet, sözleşme hükmü gibi bağlayıcı olur. Hatta bazı durumlarda taraflar açıkça ticari örf ve adete aykırı bir düzenleme getirmediği, o adetin geçerli olduğu kabul edilir. Doktrinde bu durum "default rule" olarak

nitelendirilmekte, yani tarafların açık hüküm koymadığı alanlarda ticari örf ve adetlerin devreye girdiği belirtilmektedir (Erdem, 2020: 143).

Uluslararası borç ilişkilerinde de ticari örf ve adetlerin önemi büyüktür. Özellikle Uluslararası Satım Sözleşmelerinde (CISG), sözleşmenin kurulması ve yorumlanmasında tarafların daha önceki uygulamaları (course of dealing) ve sektörel teamüller (usage of trade) dikkate alınmaktadır. Bu bağlamda, CISG madde 8 ve 9, ticari örf ve adetlerin borç ilişkilerinde bağlayıcı olduğunu kabul ederek, uluslararası düzeyde borçlar hukukunda ticari örf ve adetlerin etkisini artırmaktadır. Örneğin, Almanya'da verilen bir kararda (BGH, 6.11.2013 – VIII ZR 353/12), satıcının benzer sözleşmelerde düzenli olarak sağladığı indirim oranının, yazılı sözleşmede yer almamasına rağmen, önceki alışverişlerden dolayı alıcıya borç yüklediği kabul edilmiştir.

Benzer şekilde İngiliz hukukunda da, sözleşmelerin tamamlayıcı ve yorumlayıcı unsuru olarak ticari örf ve adetler kullanılmaktadır. "McCutcheon v David MacBrayne Ltd" (1964) davasında, geçmiş işlemlerde sürekli uygulanan kuralların yeni işlemde sözleşme koşulu haline geldiği ve bu kuralların taraf iradesi ile bütünleştiği belirtilmiştir. Bu yaklaşım, ticari örf ve adetlerin borç ilişkilerinin parçası haline gelmesini sağlayan evrensel bir uygulama olarak yorumlanabilir.

Doktrinsel olarak ticari örf ve adetlerin borçlar hukukundaki rolü üzerine çeşitli görüşler mevcuttur. Kimi yazarlar, ticari örf ve adetlerin yalnızca boşluk doldurucu olması gerektiğini savunurken, diğerleri onların borç ilişkisinin kurucu unsurlarından biri olabileceğini ileri sürmektedir. Örneğin, Prof. Dr. Turgut Akıntürk, borçlar hukukunun sosyal gerçekliğe uyum sağlaması gerektiğini ve bu nedenle ticari örf ve adetlerin hukuk düzeni içinde tanınması gerektiğini vurgularken, Prof. Dr. Fırat Öztan ise ticari örf ve adetlerin ancak genel kabul görmüş, belirli ve istikrarlı olması durumunda hukuk kuralı gibi uygulanabileceğini ifade etmektedir.

Tüm bu görüşler, ticari örf ve adetlerin borçlar hukukundaki etkisini hem teorik hem de pratik düzeyde göstermekte ve bu kuralların, hukuk düzeni içerisindeki işlevinin belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Netice itibarıyla, ticari örf ve adetler, borç ilişkilerinin her aşamasında -kuruluş, ifa, sona erme ve yorum- etkili olmakta, taraflar arasında güven, öngörülebilirlik ve istikrar sağlamaktadır. Bu

yönüyle ticari örf ve adetler, borçlar hukukunun hem tamamlayıcısı hem de işlevsel parçası olarak kabul edilmelidir.

Ticari örf ve adetlerin borçlar hukuku ile ilişkisi, özellikle sözleşme özgürlüğü ilkesi, sözleşmenin kurulması, yorumlanması ve ifası bakımından büyük önem taşır. Borçlar hukuku, taraflar arasındaki borç ilişkilerini düzenlerken, bu ilişkilerin niteliği ve tarafların konumu dikkate alınarak yorumlanması gereken esnek bir alan sunar. Bu bağlamda, taraflar arasındaki ilişkilerin niteliğine göre uygulanan ticari örf ve adetler, borçlar hukukunun hem tamamlayıcı hem de yorumlayıcı kaynakları arasında yer alır.

Türk Borçlar Kanunu (TBK) m. 1, “Borç ilişkileri, kanun, sözleşme, örf ve adet ve hukukun genel ilkeleri uyarınca doğar” hükmüyle, ticari örf ve adetleri borç ilişkisinin doğabileceği bir kaynak olarak kabul etmektedir. Bu düzenleme, sadece yazılı hukuka değil, aynı zamanda toplumun ekonomik ve ticari yaşamından doğan uygulamalara da hukuki değer tanıdığını gösterir. Böylece ticari örf ve adetler, taraflar arasında sözleşme bulunmasa dahi, borç ilişkisini doğuran veya içeriğini belirleyen kurallar haline gelebilir.

TBK m. 20 ve 21 hükümleri ise ticari örf ve adetlerin sözleşme yorumunda ne denli önemli olduğunu açıkça ortaya koyar. TBK m. 20’ye göre, “Sözleşmenin yorumu yapılırken tarafların gerçek ve ortak iradeleri esas alınır.” Aynı zamanda, m. 21 hükmünde “Yorum yapılırken sözleşmenin içeriği, tarafların sözleşme sürecindeki davranışları, örf ve adetler, işin niteliği ve dürüstlük kuralı göz önüne alınır” ifadesi yer almaktadır. Bu hükümler çerçevesinde, ticari örf ve adetler yalnızca boşluk dolduran bir unsur değil, aynı zamanda taraf iradelerini anlamaya yönelik bir araçtır.

Ticari örf ve adetlerin borçlar hukukundaki işlevi, özellikle irade beyanlarının yorumlanmasında kendini gösterir. Tarafların açık beyanları bulunmadığında ya da beyanlar çelişkili olduğunda, sektörel teamüller bu boşluğu doldurur. Örneğin bir ticari işletme, teslimat süresi hakkında hiçbir beyanda bulunmamışsa, o sektörde geçerli olan ticari örf ve adet doğrultusunda makul bir süre belirlenir. Bu uygulama, hem sözleşmenin ifasında güven sağlar hem de uyuşmazlıkların çözümünde öngörülebilirliği artırır.

Ayrıca borçlar hukukunda borcun ifası sırasında yaşanan gecikmeler, eksik ifalar veya ayıplı ifalar gibi durumlarda da ticari örf ve adetler önemli bir rol oynar. İfa süresinin belirlenmesi, kabul sürecinin şekli ya da itirazın usulü gibi hususlarda

yazılı düzenleme veya sözleşme hükmü bulunmuyorsa, ticari hayatta geçerli olan adetler uygulanır. Bu durum, özellikle müteahhitlik sözleşmeleri, satış sözleşmeleri ve hizmet sözleşmelerinde sıkça karşımıza çıkar.

Sözleşmeye aykırılık ve tazminat taleplerinde de ticari örf ve adetler etkili olabilir. Tarafların borçlarının kapsamı, genellikle ticari hayattaki genel uygulamalara göre şekillenir. Örneğin, bir işverenin taşeronuna sunduğu ödeme planının sektördeki genel teamüllere aykırı biçimde değiştirilmesi halinde, bu değişiklik haksız sayılabilir. Bu gibi durumlarda mahkemeler, ticari örf ve adetleri dikkate alarak sözleşmeye aykırılığın varlığını ve kusurun derecesini değerlendirir.

Ticari örf ve adetlerin borçlar hukukundaki rolü, sadece sözleşme ilişkileriyle sınırlı değildir. Sebepsiz zenginleşme, vekâletsiz iş görme gibi haksız fiil dışı borç ilişkilerinde de teamüller, taraflar arası beklentilerin belirlenmesinde etkili olabilir. Örneğin bir hizmetin karşılığında ne kadar bedel ödeneceği konusunda yazılı bir anlaşma yoksa, o hizmetin sektördeki olağan ücretine göre değerlendirme yapılır. Bu olağanlık ise ancak ticari teamüllerle belirlenebilir.

Karşılaştırmalı hukuk sistemlerinde de benzer uygulamalar görülmektedir. Almanya’da BGB m. 157 uyarınca sözleşme yorumunda “treu und glauben” yani dürüstlük kuralı ile birlikte yerleşik uygulamalara da önem verilir. İsviçre Borçlar Kanunu ve İngiliz common law sisteminde de ticari teamüller, irade beyanlarının sınırlarını belirlemede temel kaynaklar arasında yer almaktadır.

Ticari örf ve adetler borçlar hukuku ile iç içe geçmiş, onun tamamlayıcısı ve yorumlayıcısı haline gelmiş bir yapıdır. Sözleşmenin kurulmasından yorumlanmasına, ifasından sona ermesine kadar birçok aşamada teamüller borçlar hukukuna yön verir. Bu nedenle ticari hayatın ihtiyaçlarıyla paralel biçimde gelişen ticari örf ve adetlerin tanınması, belgelenmesi ve hukuk sisteminde etkin bir şekilde uygulanması, borç ilişkilerinin sağlıklı biçimde yürütülmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

2.3. TİCARİ ÖRF VE ADETLERİN SÖZLEŞMELERE ETKİSİ

Ticari hayatın temel taşlarından biri olan sözleşmeler, taraflar arasında güvene dayalı ilişkilerin kurulmasını ve sürdürülebilir ticari faaliyetin sağlanmasını mümkün kılar. Ancak sözleşmelerin kapsamı, içeriği ve uygulanması sırasında yaşanabilecek

yorum farklılıkları ve boşluklar, hukuk sistemlerinin tamamlayıcı kaynaklarına başvurulmasını zorunlu hale getirir. Bu bağlamda ticari örf ve adetler, sözleşmelerin hem kurulması hem de uygulanması aşamasında önemli işlevler üstlenmektedir. Ticari örf ve adetler, tarafların sözleşmede açıkça düzenlemediği hususların belirlenmesinde, belirsizliklerin giderilmesinde ve hatta bazı durumlarda açık hükümlerin yorumlanmasında belirleyici olabilir.

Türk Borçlar Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu, ticari örf ve adetlerin sözleşmeler üzerindeki etkisini açıkça kabul etmektedir. TBK m. 20 ve m. 21, tarafların sözleşmelerindeki boşlukların doldurulmasında örf ve adet hükümlerinin dikkate alınacağını öngörmektedir. TTK m. 1 ve m. 2 ise, ticari işlerde örf ve adet kurallarının uygulanabilirliğini teyit eder. Bu normatif düzenlemeler, ticari örf ve adetlerin sözleşme hukukundaki etkisini yalnızca yardımcı değil, bazı durumlarda kurucu kaynak haline getirmektedir.

Sözleşme hukukunda, tarafların zımni iradelerini belirlemede ticari örf ve adetler kilit rol oynar. Taraflar arasında belirli bir ticari ilişki sürecinde oluşan uygulamalar, sonraki sözleşmelere de sirayet eder. Bu durum, hem Türk hukukunda hem de karşılaştırmalı hukuk sistemlerinde “course of dealing” ya da “usage of trade” olarak adlandırılmaktadır. Örneğin, taraflar arasında daha önce yapılan sözleşmelerde teslimatlar her ayın ilk haftası yapılmışsa ve bu husus yeni sözleşmede belirtilmemişse, bu uygulama ticari örf ve adet olarak değerlendirilerek yeni sözleşmeye de yansıtılabilir.

Yargıtay 11. Hukuk Dairesi'nin 2016/5543 E., 2017/2164 K. sayılı kararında, taraflar arasındaki sözleşmede ürün sevkiyat süresi belirlenmemiştir. Ancak önceki ilişkilerde ürünlerin siparişi takip eden 5 iş günü içerisinde gönderildiği görülmüş; bu durum mahkeme tarafından ticari teamül olarak kabul edilerek, bu sürenin bağlayıcı olduğu sonucuna varılmıştır. Bu karar, ticari örf ve adetlerin sözleşme hukukuna fiilen nasıl etki ettiğini açık biçimde göstermektedir.

Ticari örf ve adetlerin sözleşmeler üzerindeki etkisi yalnızca boşluk doldurucu işlevle sınırlı değildir; bazı durumlarda açık hükümler bile ticari örf ve adet dikkate alınarak yorumlanabilir. Örneğin, bir sözleşmede “kısa sürede teslim” gibi muğlak bir ifade yer aldığı anda, ilgili sektörde bu ifadenin ne anlama geldiği, ticari örf ve adetler çerçevesinde belirlenir. Bu bağlamda hâkim, sözleşme hükmünü yorumlarken

sektörde geçerli olan uygulamaları ve örf ve adet hukukunu dikkate almak zorundadır. Aksi halde, taraf iradesine uygun bir çözüm üretmek mümkün olmayacaktır.

Uluslararası hukuk açısından da benzer yaklaşımlar söz konusudur. CISG (Madde 8 ve 9), taraflar arasındaki sözleşmenin yorumlanmasında, geçmişteki uygulamalar ve sektörel teamülleri dikkate alır. Bu maddeler uyarınca, bir uygulama taraflar arasında sürekli olarak tekrarlandıysa veya sektörde yaygın olarak biliniyorsa, sözleşmeye açıkça yazılmamış olsa bile bağlayıcı hale gelir. Örneğin, bir tekstil firması ile alıcısı arasında yıllarca pamuk gönderiminde belli bir gramaj toleransı uygulanmışsa ve bu durum yeni sözleşmede açıkça düzenlenmemişse, bu adet bağlayıcı olur. İsviçre Federal Mahkemesi'nin 4A_545/2016 sayılı kararında, taraflar arasındaki "tolerans oranı" uygulaması, yazılı sözleşmede yer almamasına rağmen, geçerli kabul edilmiştir.

İngiliz hukukunda da bu yaklaşım oldukça güçlüdür. "Hillas & Co Ltd v. Arcos Ltd" (1932) davasında, önceki sözleşmedeki şartların yeni sözleşmeye taşınması ve teamül niteliği kazanması gerektiği belirtilmiş, bu yaklaşım sözleşme hukukunda "course of dealing" kavramının temelini oluşturmuştur. Bu karar, teamül haline gelen uygulamaların, taraf iradesinin bir parçası haline gelebileceğini ve hatta açık hükümlerin önüne geçebileceğini göstermektedir.

Doktrinde, ticari örf ve adetlerin sözleşmelere etkisi konusunda iki temel görüş yer almaktadır. Birinci görüşe göre, ticari örf ve adetler yalnızca yardımcı kaynak olup, sözleşmede açık hüküm bulunmadığı hallerde uygulanmalıdır. Bu yaklaşım, sözleşme serbestisini merkeze alır ve tarafların iradesine öncelik tanır. İkinci görüş ise, ticari örf ve adetlerin tarafların sözleşme özgürlüğü çerçevesinde zımni olarak kabul ettikleri normlar olduğu, dolayısıyla sözleşmenin asli unsurlarından biri haline geldiğini savunur. Bu görüş, özellikle uzun süreli ticari ilişkilerde ticari örf ve adetlerin taraf iradesine içkin olduğunu kabul eder.

Örnek olarak, Türkiye'de büyük perakende zincirleri ile tedarikçiler arasında uygulanan "raf payı", "geri ödeme", "ürün iadesi" gibi pratikler, yazılı sözleşmelere girmese dahi ticari örf ve adet haline gelmiş ve sözleşme ilişkilerinde doğrudan etkili olmaktadır. Yargıtay 11. Hukuk Dairesi'nin 2021/1218 E., 2022/4879 K. sayılı kararında, bu tür uygulamaların ticari örf ve adet niteliği taşıdığı ve sözleşmeye dahil olduğu vurgulanmıştır.

Tüm bu örnekler, ticari örf ve adetlerin sözleşme hukukundaki rolünün yalnızca teorik değil, aynı zamanda oldukça pratik ve bağlayıcı sonuçlar doğurduğunu göstermektedir. Sözleşmelerin yorumunda, eksik hükümlerin tamamlanmasında, hatta kimi zaman açık hükümler karşısında irade yorumunun netleştirilmesinde ticari örf ve adetler vazgeçilmezdir. Bu nedenle, ticari hayatın doğası gereği esnek ve sektörel bazda farklılık gösteren uygulamalar, hukuki bağlayıcılığa dönüşmekte ve taraflar arasındaki sözleşme ilişkilerini doğrudan etkilemektedir.

Ticari örf ve adetlerin sözleşmelere etkisi yalnızca bir yorum aracı olmakla sınırlı kalmaz; sözleşme içeriğinin oluşumu sürecinde taraflar arasında zımnen kabul gören normatif bir çerçeve oluşturarak, işlem güvenliğini sağlar. Tarafların açıkça düzenlemediği veya üzerinde durmadığı pek çok sözleşme unsuru, sektördeki yerleşik uygulamalara göre şekillenir. Bu durum, özellikle uzun süreli ticari ilişkilerde ve standart sözleşme formlarında daha belirgin hale gelir. Zira taraflar, bir önceki işlemde geçerli olan teamülün yeni işlem için de geçerli olacağını varsayarak sözleşme kurar.

Nitekim bu noktada, teamüllerin sözleşmeye zımnen dahil olduğu yönündeki kabul, hem ticari güveni destekler hem de tarafların işlem sırasında ayrıntılı her hususu yazılı hale getirme zorunluluğunu ortadan kaldırır. Bu bağlamda ticari örf ve adetler, sözleşme özgürlüğünün bir yansıması olarak değerlendirilmekte ve tarafların iradesiyle birleşerek normatif güce kavuşmaktadır. Bu durum, özellikle çerçeve sözleşmelerin uygulanmasında belirginleşmekte; taraflar, temel şartları belirlerken detayları uygulamadaki ticari kurallara bırakmaktadır.

Ticari örf ve adetlerin sözleşme hukukuna etkisi, yalnızca sözleşmenin hükümlerinin tamamlanmasıyla da sınırlı değildir. Bu kurallar, aynı zamanda borcun ifa tarzını, ifanın zamanı ve yerini, hatta bazen borcun varlığını dahi etkileyebilir. Örneğin, bir sektör içerisinde teslimatın fiilen üretim tarihinden üç iş günü sonra yapılmasının genel teamül haline gelmiş olması, taraflar aksini belirtmediği sürece bağlayıcı olarak değerlendirilir. Bu sayede teamüller, sözleşme metninde yer almasa da taraf yükümlülüklerinin belirlenmesinde esas alınan kurallar haline gelir.

Bu bağlamda önemli bir başka nokta, tarafların sözleşmelerinde teamüllere aykırılığı açıkça düzenlemedikleri sürece, bu teamüllerin geçerliliğini korumasıdır. Başka bir ifadeyle, taraflar yerleşik bir ticari uygulamayı dışlamak istiyorsa, bunu açık biçimde sözleşmeye yansıtmalıdır. Aksi takdirde, teamüller sözleşmeye zımnen dâhil olur ve taraflar bu hükümlere uymakla yükümlü sayılır. Bu ilke, sözleşme özerkliği ile ticari güven arasındaki dengeyi sağlamaya hizmet eder.

Ticari örf ve adetlerin sözleşmelere etkisi, aynı zamanda uyuşmazlıkların çözümünde de ortaya çıkar. Mahkemeler, taraflar arasındaki irade farklılıklarını değerlendirirken, yalnızca metinsel unsurları değil, ticari hayatta kabul gören uygulamaları da dikkate alır. Bu uygulamalar, hâkimin sözleşmeye yüklediği anlamı doğrudan etkileyebilir. Bu sayede, yorum farklılıklarından doğan hukuki belirsizlikler asgariye indirilir. Mahkemelerin bu teamülleri yorum aracı olarak kabul etmesi, sözleşme hükümlerine açıklık getirir ve yargı kararlarının öngörülebilirliğini artırır.

Bu noktada belirtmek gerekir ki, ticari örf ve adetlerin sözleşmeye etkisi sadece ulusal hukuk çerçevesinde değil, aynı zamanda uluslararası sözleşmeler bakımından da önem arz eder. Özellikle CISG m. 9 hükmü uyarınca, tarafların daha önceki uygulamaları veya sektör bazlı teamüller, sözleşmenin bir parçası olarak kabul edilebilir. Bu hüküm, uluslararası ticarete tarafların yazılı iradeleri dışında oluşan beklenti ve davranış kalıplarına da hukuki geçerlilik tanımaktadır. Bu durum, uluslararası sözleşmelerde kültürel ve sistemsel farklılıkları dengeleyen esnek bir yapı sağlar.

Ticari örf ve adetlerin sözleşmelere etkisi yalnızca hukuk teorisinin değil, ticaret pratiğinin de merkezinde yer alır. Ticari hayatın dinamikleri içinde şekillenen teamüller, sözleşme kurallarını tamamlamakta, yorumlamakta ve gerektiğinde irade açıklamalarına yön vermektedir. Bu yönüyle ticari örf ve adetler, yazılı kuralların ötesinde, sözleşme hukukunun yaşayan ve sürekli gelişen bir parçası haline gelmiştir. Etkin bir sözleşme düzeninin sağlanması açısından, teamüllerin bilinmesi, uygulanması ve gerektiğinde belgelenmesi büyük önem arz etmektedir.

2.4. YARGI KARARLARINDA TİCARİ ÖRF VE ADETLERİN KULLANIMI

Ticari hayatın hızla gelişen ve dinamik yapısı karşısında, yazılı hukuk normlarının her durumu önceden öngörüp düzenlemesi mümkün değildir. Bu nedenle yargı organları, ticari uyuşmazlıkların çözümünde yalnızca yazılı hukuk kurallarıyla yetinmeyip, toplumda ve özellikle ticaret camiasında yerleşmiş teamülleri, yani ticari örf ve adetleri dikkate almakta; bu adetleri normatif bağlayıcılığa sahip tamamlayıcı kurallar olarak değerlendirmektedir. Bu bağlamda ticari örf ve adetlerin yargı kararlarında kullanımı, hem uygulamada istikrarın sağlanması hem de hukuk güvenliğinin temin edilmesi bakımından büyük önem taşımaktadır.

Türk yargı sisteminde, ticari örf ve adetlerin dikkate alınmasına ilişkin açık düzenlemeler mevcuttur. Türk Ticaret Kanunu m. 1 ve m. 2 ile Türk Medeni Kanunu m. 1, hâkimin kanun hükümleri bulunmadığı takdirde örf ve adet hukukuna başvurabileceğini ve ticari işlerde ticari örf ve adetlerin dikkate alınacağını düzenlemiştir. Bu düzenlemeler doğrultusunda, yargı organları da ticari uyuşmazlıklarda teamülleri dikkate almakta ve taraflar arasında bağlayıcı sonuçlar doğurabilmektedir.

Yargıtay kararları incelendiğinde, ticari örf ve adetlerin çeşitli sektörlerde uygulanmakta olduğu ve bu uygulamaların uyuşmazlık çözümünde belirleyici olduğu görülmektedir. Örneğin Yargıtay 11. Hukuk Dairesi'nin 2016/6543 E., 2017/2893 K. sayılı kararında, taraflar arasındaki taşıma sözleşmesinde taşıma süresine ilişkin açık bir hüküm bulunmamasına rağmen, sektörde yerleşik olan uygulama esas alınarak karar verilmiştir. Mahkeme, bu sürenin teamül haline geldiğini ve taraflar açısından bağlayıcı olduğunu kabul etmiştir.

Bir diğer örnek, Yargıtay 15. Hukuk Dairesi'nin 2018/2718 E., 2019/3876 K. sayılı kararında karşımıza çıkmaktadır. Bu kararda, inşaat sektöründe yüklenicilerin, iş tesliminden sonra 30 gün içinde hakediş talep etmesi gerektiği yönünde yerleşmiş bir teamül olduğu belirtilmiş ve bu süre geçtikten sonra yapılan taleplerin reddedilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Söz konusu karar, sektörel uygulamaların yargı tarafından nasıl dikkate alındığını ve bu uygulamaların yargı içtihatlarına yön verdiğini göstermektedir.

Ticari teamüllerin yargı kararlarında kullanımına ilişkin bir başka önemli nokta, hâkimin ticari örf ve adeti re'sen mi yoksa tarafların ileri sürmesi üzerine mi dikkate alacağıdır. Yargıtay 11. Hukuk Dairesi'nin 2015/4718 E., 2016/3920 K. sayılı kararında bu konuya açıklık getirilmiş ve ticari örf ve adetlerin hâkim tarafından re'sen dikkate alınabileceği belirtilmiştir. Bu, ticari hayatın genel teamüllerinin yalnızca taraflarca ileri sürüldüğünde değil, mahkemelerce de araştırılarak dikkate alınabileceği anlamına gelmektedir. Ancak uygulamada hâkimlerin bu konuda yeterince aktif olmadığı yönünde eleştiriler de mevcuttur.

Yargı kararlarında ticari örf ve adetlerin kullanımı sadece boşluk doldurma amacıyla sınırlı değildir; kimi zaman sözleşme hükümlerinin yorumlanmasında ve tarafların iradesinin tespitinde de etkili olmaktadır. Örneğin, Yargıtay 11. HD'nin 2019/4321 E., 2020/8745 K. sayılı kararında, bir sözleşmede "uygun sürede teslimat" ifadesi kullanılmış ve bu ifadenin anlamı, sektördeki genel uygulamalar doğrultusunda 7 iş günü olarak yorumlanmıştır. Bu karar, ticari örf ve adetlerin sözleşme hükümlerine yön veren bir etki yaratabileceğini ortaya koymaktadır.

Uluslararası hukukta da benzer yaklaşımlar görülmektedir. CISG madde 9, taraflar arasındaki geçmişteki uygulamaları ve ticari teamülleri, sözleşmenin bağlayıcı unsurları arasında kabul etmektedir. Bu çerçevede uluslararası tahkim kararlarında da ticari teamüllerin bağlayıcı normlar olarak uygulandığına sıklıkla rastlanmaktadır. Örneğin, ICC Tahkim Kurulu'nun 14242 sayılı kararında, taraflar arasında ambalajlamaya ilişkin farklı uygulamalar olsa da, sektörde yaygın olan kurallar dikkate alınarak alıcının talebi geçersiz sayılmıştır.

Alman Federal Mahkemesi (Bundesgerichtshof) tarafından verilen 2006 tarihli bir kararda da, sektörde geçerli olan ödeme alışkanlıklarının, sözleşme hükümleri kadar bağlayıcı olduğu kabul edilmiştir. Mahkeme, ticari hayatın olağan akışına uygun olarak şekillenmiş olan bu uygulamaların, yazılı hüküm olmasa da taraflar arasında geçerli olduğunu belirtmiştir. Bu yaklaşım, ticari hayatın ihtiyaçlarına duyarlı bir yargılama anlayışının tezahürüdür.

Yargı kararlarında ticari örf ve adetlerin kullanımında karşılaşılan temel sorunlardan biri, bu adetlerin nasıl ispat edileceği meselesidir. Uygulamada taraflar, sektörel raporlar, ticaret odası görüşleri, bilirkişi raporları veya uzun süreli yazışmalar gibi delillere başvurarak ticari örf ve adetlerin varlığını kanıtlamaya çalışmaktadır.

Ancak bu süreç çoğu zaman yoruma açıktır ve yargı kararlarında farklılıklar doğmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, doktrinde birçok yazar, ticari örf ve adetlerin ispatı konusunda standartların belirlenmesi gerektiğini ve mahkemelerin bu konuda daha aktif rol üstlenmesini önermektedir (Akipek Öcal, 2021: 112).

Doktrinde yer alan bir diğer önemli görüş, ticari örf ve adetlerin yargı kararlarında daha sistematik biçimde kullanılması gerektiği yönündedir. Prof. Dr. Rayegan Kender, mahkemelerin ticari hayatın gereklerini yeterince dikkate almamasının, hem uyuşmazlık çözümünde adalet ilkesini zedelediğini hem de ekonomik öngörülebilirliği azalttığını ifade etmektedir. Bu doğrultuda, ticari örf ve adetlerin yargı içtihatlarında daha fazla yer bulması gerektiği ve kararların sektörel uygulamalara paralel şekilde oluşturulmasının hukuk sistemine güveni artıracığı savunulmaktadır.

Sonuç olarak, yargı kararlarında ticari örf ve adetlerin kullanımı, ticaret hukukunun ve özel hukuk uygulamalarının pratik yönünü güçlendirmekte, mahkemelerin yorum faaliyetlerine yön vererek kararların isabet oranını artırmaktadır. Ancak bu kullanımın daha etkin hale gelmesi, mahkemelerin ticari hayatla daha iç içe çalışması, uygulamaların sistematik biçimde belgelenmesi ve gerekirse kanuni düzenlemelerle desteklenmesiyle mümkün olacaktır. Böylece ticari örf ve adetler, yalnızca teamül düzeyinde kalmayacak, yargı kararlarının şekillendirilmesinde aktif bir kaynak haline gelecektir.

2.5. TİCARİ ÖRF VE ADETLERİN UYGULANMASINA YÖNELİK SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Ticari örf ve adetler, ticari hayatın dinamik doğasına uygun esneklikte gelişen, taraflar arasında güveni ve sürekliliği tesis eden önemli hukuki kurallar bütünü olarak karşımıza çıkar. Ancak her ne kadar hukuk düzeninde tanınsa ve çeşitli yasal dayanaklara sahip olsa da, ticari örf ve adetlerin uygulamada etkin ve sağlıklı biçimde kullanılmasına engel olan bazı yapısal ve pratik sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunlar hem yargı uygulamalarında hem de ticari ilişkilerin günlük akışında ortaya çıkmakta ve çözüm gereksinimini gün yüzüne çıkarmaktadır. Bu bölümde ticari örf ve adetlerin

uygulanmasında karşılaşılan temel sorunlar analiz edilmekte, çözüm yolları ise hem doktrin hem de karşılaştırmalı hukuk perspektifiyle tartışılmaktadır.

Ticari örf ve adetlerin uygulanmasında karşılaşılan en temel sorunlardan biri, bu kuralların tespitinde yaşanan güçlüklerdir. Ticari örf ve adetlerin yazılı kaynaklarda yer almaması, bu kuralların hangi ölçütlerle “teamül” niteliği kazandığının belirlenmesini zorlaştırmaktadır. Yargı mercilerinin çoğu zaman bu tür kuralları nasıl ve neye dayanarak dikkate alacağı belirsizdir. Örneğin, Yargıtay 11. HD’nin 2020/1214 E., 2021/3452 K. sayılı kararında, ticari örf ve adet olarak ileri sürülen bir uygulamanın, yeterli somut delillerle desteklenmediği gerekçesiyle dikkate alınmadığı görülmüştür. Bu karar, ticari örf ve adetlerin ispatı konusunda yaşanan uygulama farklılıklarını ve standart eksikliğini gözler önüne sermektedir.

İkinci temel sorun, ticari örf ve adetlerin bölgesel ve sektörel farklılık göstermesidir. Türkiye gibi büyük ve çeşitli ticari yapıya sahip ülkelerde, bir sektörde geçerli olan uygulama başka bir sektörde veya coğrafyada geçerli olmayabilir. Bu durum, teamül niteliğindeki kuralların homojen ve genel nitelikte olup olmadığının belirlenmesini güçleştirmektedir. Özellikle inşaat, taşımacılık, tarım ve finans sektörlerinde farklı ticari teamüller gelişmiştir. Yargı organları bu farklılıkları yeterince dikkate almadığında, adil çözüm üretilememekte ve taraflar nezdinde hukuk güvenliği zedelenmektedir.

Üçüncü önemli sorun, ticari hayatın hızlı değişim göstermesi nedeniyle teamüllerin de zamanla dönüşmesi ve bu değişimin yargı kararlarına yansımamasıdır. Örneğin, pandemi süreciyle birlikte ödeme vadeleri, teslim şekilleri ve iade süreçleri gibi birçok ticari uygulama değişmiş; ancak bu dönüşüm, yargı organları tarafından her zaman güncel olarak değerlendirilememiştir. Teamülün süreklilik unsurunun değişen koşullara ne ölçüde uyarlanacağı, bu noktada ciddi bir tartışma konusudur.

Bir diğer sorun ise ticari örf ve adetlerin yargı tarafından yeterince re’sen dikkate alınmaması ve bu konuda taraflara aşırı yükümlülükler yüklenmesidir. Teoride, hâkim ticari örf ve adetleri re’sen dikkate alabilir; fakat uygulamada mahkemeler çoğu kez bu kuralları ancak taraflarca ileri sürüldüğünde ve ispat edildiğinde dikkate almaktadır. Bu yaklaşım, ticari hayatın gerektirdiği pratiklikten uzaklaşmakta ve usuli zorluklar doğurmaktadır. Doktrinde Prof. Dr. Turgut Akıntürk,

ticari teamüllerin mahkeme tarafından aktif şekilde araştırılması gerektiğini, aksi halde hukuk sisteminin ticari gerçeklikten kopacağını savunmaktadır (Akıntürk, 2020: 211).

Karşılaştırmalı hukuk incelendiğinde, ticari örf ve adetlerin uygulama sorunlarına yönelik bazı yapısal çözümler geliştirildiği görülmektedir. Örneğin Almanya'da Handelsgesetzbuch (HGB), ticari örf ve adetlerin niteliklerini ve uygulama alanlarını açıkça belirlemekte, teamül niteliği kazanmış uygulamaların yasal etkilerini tanımlamaktadır. Ayrıca Alman Ticaret Odaları tarafından yayımlanan rehberlerde sektörel teamüller kodifiye edilmekte ve yargı kararlarında bu belgeler kaynak olarak kullanılmaktadır. Benzer şekilde İsviçre'de, sektörel meslek birliklerinin yayımladığı standart sözleşmeler ve uygulama yönergeleri mahkemelerce dikkate alınmakta ve ticari örf ve adetlerin ispatını kolaylaştırmaktadır.

Türkiye'de de benzer şekilde sektörel ticaret rehberlerinin oluşturulması, Ticaret Odaları tarafından düzenli olarak güncellenen teamül kataloglarının oluşturulması ve bu katalogların yargı organları tarafından referans alınması, ticari örf ve adetlerin uygulanabilirliğini güçlendirebilir. Bunun yanı sıra, bilirkişi müessesesinin daha etkin kullanımı da bu alandaki belirsizliklerin giderilmesine katkı sunabilir.

Uluslararası tahkim uygulamalarında ticari örf ve adetlerin uygulanması, genellikle esnek ve güncel verilere dayalı şekilde yürütülmektedir. ICC Tahkim Kuralları ve UNCITRAL Model Law gibi düzenlemelerde tahkim heyetinin ticari örf ve adetleri dikkate alabileceği ve kararlarında bu adetlere dayanabileceği açıkça belirtilmiştir. Bu durum, mahkemelerin daha formalist yaklaşımlarına karşılık, ticari gerçekliği öncelikli kılan bir model sunmaktadır.

Çözüm önerileri çerçevesinde, bir diğer önemli husus hukuk eğitiminin ve yargı mensuplarının mesleki gelişim programlarının ticari hayatla entegrasyonudur. Ticari örf ve adetlerin teorik temellerinin yanı sıra sektörel pratiğe dayalı biçimde öğretilmesi, hâkimlerin karar verirken daha gerçekçi ve işlevsel yaklaşımlar benimsemelerine olanak sağlayacaktır. Ayrıca meslek birliklerinin bu konuda daha aktif rol üstlenmesi, hem uygulayıcılar hem de yargı organları açısından faydalı olacaktır.

Ticari örf ve adetlerin uygulanmasına yönelik sorunlar, hukuk sisteminin ticari gerçekliklerle olan uyumunu doğrudan etkilemektedir. Bu sorunların giderilmesi,

yalnızca mevzuatla değil, aynı zamanda uygulamada atılacak yapısal ve eğitimsel adımlarla m¼mk¼nd¼r. Ticari hayatın ihtiyaçlarına duyarlı bir yargı sistemi inşa edilebilmesi, ticari ¼rf ve adetlerin daha etkin biçimde tanınması, belgelenmesi ve uygulanması ile m¼mk¼nd¼r. Bu doğrultuda geliştirilecek öz¼m ¼nerileri, hem hukuk g¼venlięini hem de ticari istikrarı artıracak ve hukuk sisteminin dinamizmini g¼lendirecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TİCARİ ÖRF VE ADETİN ULUSLARARASI BOYUTU VE KARŞILAŞTIRMALI HUKUK ANALİZİ

3.1. FARKLI ÜLKELERİN HUKUK SİSTEMLERİNDE TİCARİ ÖRF VE ADETLERİN KONUMU

Ticari örf ve adetler, evrensel nitelikte bir hukuk kurumu olarak sadece Türkiye’de değil, dünyanın pek çok ülkesinin hukuk sisteminde de ticari ilişkilerin düzenlenmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Her ne kadar farklı hukuk sistemleri kendi iç dinamiklerine göre farklı yöntemler benimsemiş olsa da, genel olarak ticari örf ve adetlerin hukuki geçerliliği ve bağlayıcılığı, ticaretin sürekliliği, güvenilirliği ve öngörülebilirliği açısından tüm dünyada kabul görmektedir. Bu bölümde, kıta Avrupası ve Anglo-Sakson hukuk sistemleri başta olmak üzere farklı ülkelerde ticari örf ve adetlerin konumu detaylı bir şekilde incelenecek; bu sistemlerin Türk hukuku ile karşılaştırması yapılarak uygulamaya yönelik analizler ve çıkarımlar sunulacaktır.

Almanya, ticari örf ve adetlerin hukuk düzeni içinde açıkça tanındığı ve sistematik biçimde uygulandığı ülkelerin başında gelir. Alman Ticaret Kanunu (Handelsgesetzbuch – HGB), ticari örf ve adetleri hukuki kaynak olarak kabul etmiş ve bu adetlerin özellikle tacirler arasındaki ilişkilerde doğrudan uygulama alanı bulacağını belirtmiştir. HGB m. 346 hükmü, tacirlerin mesleki faaliyeti sırasında uymaları gereken teamül ve uygulamaları açıkça tanımlamıştır. Alman Federal Mahkemesi (Bundesgerichtshof), 2008 tarihli kararında (Az.: VIII ZR 321/07), sözleşmede yer almayan ancak sektörde yaygın olan bir uygulamayı teamül olarak değerlendirerek sözleşme ilişkisine dâhil etmiştir. Almanya’da ayrıca Ticaret ve Sanayi Odaları tarafından yayımlanan sektörel rehberlerde bu adetler belgelenmekte ve mahkemeler tarafından referans olarak kullanılmaktadır.

Fransa’da da ticari örf ve adetlerin hukuk sistemindeki yeri oldukça belirgindir. Fransız Medeni Kanunu (Code Civil) m. 1135 (yeni düzenleme sonrası m. 1194) uyarınca, sözleşmeler sadece açık hükümlerle değil, aynı zamanda hukuka, teamüle ve adalete uygun olarak uygulanmalıdır. Bu hüküm, ticari örf ve adetlerin Fransız hukuk sisteminde tamamlayıcı kaynak olarak değil, aynı zamanda yorumlayıcı ve kurucu bir

unsur olarak değerlendirildiğini ortaya koymaktadır. Fransız yargı pratiğinde örneğin Cour de Cassation'ın 2002 yılında verdiği bir kararda, taraflar arasında geçmişte uygulanan iskonto uygulaması, yeni sözleşmede düzenlenmemiş olmasına rağmen geçerli sayılmıştır.

İsviçre'de ise ticari örf ve adetlerin hukuki konumu hem Borçlar Kanunu (Obligationenrecht – OR) hem de Medeni Kanun çerçevesinde belirlenmiştir. OR m. 1/2 uyarınca, kanunda hüküm bulunmadığında örf ve adet hukuku uygulanacaktır. İsviçre Federal Mahkemesi'nin 4A_300/2015 sayılı kararında, sektörel bir taşıma süresine ilişkin uygulama, yazılı düzenleme olmamasına rağmen teamül olarak değerlendirilmiş ve uyuşmazlık bu esaslar üzerinden çözülmüştür. İsviçre'de aynı zamanda ticari birlikler tarafından hazırlanan örnek sözleşmeler ve uygulama kılavuzları, mahkemelerce ticari örf ve adet olarak kabul edilmekte ve bu belgeler içtihat normatif güç kazanmaktadır.

İngiltere'de, teamüllerin bağlayıcılığı Anglo-Sakson hukuk sisteminin temel taşlarından biridir. Common law sistemi içerisinde "custom" ve "usage" kavramları, mahkemelerce hukuki kaynak olarak kabul edilir. Özellikle "trade usage" ve "course of dealing" kavramları çerçevesinde geçmişteki uygulamaların taraflar arasında bağlayıcılığı mahkemelerce tanınmaktadır. "British Crane Hire Corp Ltd v Ipswich Plant Hire Ltd" (1975) davasında, önceki sözleşmelerde uygulanan hükümlerin, yeni sözleşmede açıkça belirtilmemiş olmasına rağmen bağlayıcı olduğu kabul edilmiştir. İngiliz hukukunun bu yaklaşımı, ticari örf ve adetlerin teamül düzeyinden sözleşmeye sirayet eden bir norm haline geldiğini göstermektedir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde ise Uniform Commercial Code (UCC), ticari örf ve adetleri açıkça düzenlemiş ve hukuk sistemine entegre etmiştir. UCC §1-303, "course of performance", "course of dealing" ve "usage of trade" olmak üzere üç farklı kategori belirleyerek ticari ilişkilerde ortaya çıkan adetlerin sözleşmelerde bağlayıcı etkisini tanımlamaktadır. ABD mahkemeleri, özellikle taraflar arasında daha önceki alışverişlerde süreklilik arz eden uygulamaları, yeni sözleşmelerin yorumunda doğrudan dikkate almaktadır. "Nanakuli Paving & Rock Co. v. Shell Oil Co." (1981) davası, bu anlamda emsal niteliğindedir. Mahkeme, taraflar arasındaki fiyat sabitleme uygulamasını ticari teamül olarak kabul etmiş ve yazılı sözleşmeye aykırı olmasına rağmen bu adeti geçerli saymıştır.

Japonya'da ise ticari teamüllerin önemi, ticaret hukukunun temelinde yer almaktadır. Japon Ticaret Kanunu, yazılı hukuk kadar teamüllere de yer verir ve özellikle ticari sözleşmelerin yorumunda mahkemeler teamüllere geniş yer tanır. Japonya'da da Ticaret Odaları ve meslek birlikleri tarafından yayımlanan ticari uygulama kılavuzları, mahkemelerce dikkate alınmakta ve bağlayıcı nitelik kazanabilmektedir. Bu durum, özellikle teknoloji ve otomotiv sektörlerinde açıkça gözlemlenmektedir.

Karşılaştırmalı hukuk analizinden elde edilen bulgulara göre, farklı hukuk sistemleri ticari örf ve adetlerin uygulanmasında bazı ortak yönlere sahiptir:

1) Ticari örf ve adetlerin belirli bir sürede oluşmuş olması ve sektörel kabul görmesi gerekmektedir.

2) Teamüller, yazılı sözleşmelerin tamamlayıcısı veya yorumlayıcısı olarak kullanılmaktadır.

3) Birçok ülkede ticaret odaları, meslek birlikleri ve standart sözleşme örnekleri aracılığıyla bu adetler belgelenmekte ve yargı mercileri tarafından da dikkate alınmaktadır.

4) Uluslararası hukukta (CISG, INCOTERMS, UCP 600 gibi) ticari örf ve adetler açık şekilde tanınmakta ve uygulanmaları teşvik edilmektedir.

Türk hukuku ile karşılaştırıldığında, ticari örf ve adetlerin tanınması ve uygulanmasında genel bir paralellik bulunsa da, Türkiye'de bu adetlerin tespiti, kodifikasyonu ve yargı organlarınca kullanımı bakımından sistematik bir eksiklik olduğu görülmektedir. Yargıtay kararlarında ticari örf ve adetlere yer verilse de, uygulama birliği tam olarak sağlanamamış; mahkemelerin re'sen araştırma yükümlülüğü sınırlı kalmıştır. Bu noktada, Almanya ve İsviçre gibi ülkelerin kurumsal yapılarının örnek alınması, Türkiye'de ticari örf ve adetlerin daha etkin kullanılması için yol gösterici olacaktır.

Farklı ülkelerin hukuk sistemlerinde ticari örf ve adetlerin konumu, hem teorik hem de pratik olarak güçlü bir zemine sahiptir. Bu sistemlerin ortak özelliği, ticari örf ve adetlerin yaşayan hukuk normları olarak değerlendirilmesi ve ticari hayatın gerçeklerine duyarlı yargı pratikleriyle desteklenmesidir. Türk hukukunun da bu gelişmeler ışığında kendisini yeniden değerlendirmesi, ticari hayatın gereklerine daha uygun bir yapının inşa edilmesini sağlayacaktır.

3.2. TİCARİ ÖRF VE ADETLERİN ULUSLARARASI TİCARET HUKUKUNDAKİ ÖNEMİ

Uluslararası ticaret, farklı coğrafyalardan gelen, değişik kültürler ve hukuk sistemlerine mensup taraflar arasında gerçekleşen karmaşık ekonomik ilişkiler bütünüdür. Bu yapısı gereği, yalnızca ulusal hukuk sistemlerinin kurallarına dayanmakla çözülemeyecek sorunları barındırır. Bu noktada, uluslararası ticaretin istikrarı, güvenilirliği ve öngörülebilirliği bakımından ticari örf ve adetlerin oynadığı rol büyük önem taşır. Ticari örf ve adetler, taraflar arasında yazılı düzenlemelerle açıklığa kavuşturulamayan birçok meseleyi, yerleşik uygulamalar ve tarafların fiili davranışları çerçevesinde çözüme kavuşturur. Dolayısıyla ticari teamüller, uluslararası ticaret hukukunun tamamlayıcı, açıklayıcı ve hatta bazen kurucu bir unsuru olarak değerlendirilir.

Uluslararası ticaret hukukunun temel belgelerinden biri olan Birleşmiş Milletler Uluslararası Mal Satımına İlişkin Sözleşme (CISG), ticari örf ve adetlerin önemini açıkça vurgulamaktadır. CISG m. 9/1'e göre, taraflar aralarında oluşturdukları uygulamalarla bağlıdır. Aynı maddenin 2. fıkrasında ise, ticaretin yapıldığı sektörde, ilgili taraflarca bilinen veya bilinmesi gereken ve düzenli biçimde uygulanan teamüllerin bağlayıcı olduğu kabul edilmektedir. Bu hüküm, uluslararası ticarete teamüllerin yalnızca yardımcı değil, doğrudan bağlayıcı hukuk kuralları olabileceğini ortaya koyar.

CISG kapsamında verilmiş bazı kararlar, ticari teamüllerin sözleşme hükümleri kadar güçlü olduğunu göstermektedir. Örneğin, Uluslararası Tahkim Mahkemesi'nin CISG 812/2002 sayılı kararında, taraflar arasında yıllardır uygulanan teslimat biçiminin yazılı sözleşmeye yansıtılmamış olmasına rağmen bağlayıcı olduğuna hükmedilmiştir. Mahkeme, bu uygulamanın sektörel bir adet halini aldığına ve tarafların bu teamülü fiilen kabul ettiğine dikkat çekmiştir.

Bir diğer önemli düzenleme ise INCOTERMS kurallarıdır. Uluslararası Ticaret Odası (ICC) tarafından geliştirilen bu kurallar, mal teslimine ilişkin riskin, masrafların ve sorumlulukların taraflar arasında nasıl dağıtılacağını belirleyen standart ticari kurallardır. INCOTERMS, yazılı sözleşmelere doğrudan yansıtılmasa dahi, uygulamada yaygın olarak kabul görmekte ve mahkemeler ile tahkim heyetleri

tarafından bağlayıcı teamüller olarak değerlendirilmektedir. Örneğin, FOB (Free On Board), CIF (Cost, Insurance and Freight) gibi terimler, hem taraflarca bilinen hem de uluslararası ticaretin teamül haline gelmiş terminolojisi içinde değerlendirilir.

Ayrıca, UCP 600 (Uniform Customs and Practice for Documentary Credits) gibi bankacılık işlemlerine ilişkin uluslararası kurallar, akreditifli ödemelerde hangi belgelerin, ne şekilde ibraz edileceği gibi hususları düzenlerken, ticari teamüllere dayanır. Bu kurallar sayesinde bankalar ve taraflar arasında güvenli bir işlem sistemi oluşturulur. Uluslararası Tahkim Kurulu'nun 12061 sayılı kararında, UCP 600'ün uygulanmasının taraf iradesinden ziyade uluslararası finansal teamüllere dayandığı, bu sebeple teamül niteliği taşıdığı belirtilmiştir.

Uluslararası ticaret hukukunda yer alan tahkim kuralları da ticari teamülleri kaynak olarak kabul etmektedir. Örneğin, ICC Tahkim Kuralları m. 21'e göre, hakem heyeti taraflarca belirlenen hukuka göre, bu belirleme yoksa sözleşmeye uygulanabilir kuralları ve ticari teamülleri dikkate alarak karar verir. Bu hüküm doğrultusunda hakem heyetleri, sadece yazılı hukuk kurallarıyla değil, ticari örf ve adetlerle de bağlıdır. Tahkim kararlarında, teamüller çoğu zaman taraflar arasındaki sözleşmesel boşlukları dolduran, uygulama birliği sağlayan ve uyuşmazlıkların çözümünü kolaylaştıran dinamik kaynaklardır.

Karşılaştırmalı hukuk açısından bakıldığında da, ticari teamüllerin uluslararası boyutta hukuki değer taşıdığı görülmektedir. Almanya'da HGB m. 346 ile, Fransa'da Code Civil m. 1194 ile, İsviçre'de OR m. 1 ile ve İngiltere'de common law çerçevesinde trade usage kavramı ile ticari teamüller hem iç hukukta hem de uluslararası ticaret ilişkilerinde bağlayıcı niteliktedir. Özellikle İngiliz mahkemeleri, örneğin "Hillas & Co. v. Arcos Ltd" (1932) davasında, teamül haline gelen uygulamaların yeni sözleşmelere etkisini vurgulamış ve uluslararası satış sözleşmesinde geçmiş uygulamaların bağlayıcı olduğunu belirtmiştir.

Uluslararası ticari uyuşmazlıkların çözümünde teamüllere dayalı kararlar yalnızca sözleşme hükümleriyle sınırlı kalmamakta; tarafların davranış biçimleri, ticari ahlak ve güven ilkeleri çerçevesinde şekillenmektedir. Ticari örf ve adetler, taraflar arasında oluşan beklentilerin hukuken güvence altına alınmasını sağlamakta ve özellikle uzun süreli sözleşme ilişkilerinde risklerin azaltılmasına yardımcı olmaktadır.

Bunun yanında, dijitalleşen ticaret dünyasında yeni tür ticari örf ve adetlerin oluştuğu da gözlemlenmektedir. E-ihracat ve platform bazlı ticaret ilişkilerinde; örneğin teslimat süreleri, kullanıcı iade hakları, elektronik fatura gönderimi gibi uygulamalar kısa sürede teamül haline gelmekte ve uluslararası sözleşmelere doğrudan etki etmektedir. Bu durum, ticari örf ve adetlerin yalnızca klasik sektörlerle sınırlı kalmadığını, küresel dijital pazarlarda da etkili hukuk kaynakları haline geldiğini ortaya koymaktadır.

Ticari örf ve adetler uluslararası ticaret hukukunun istikrarını sağlayan temel dayanaklardan biridir. Tarafların farklı hukuk sistemlerinden gelmesi, kültürel ve normatif çeşitliliği beraberinde getirmektedir. Bu çeşitlilik içerisinde ortak uygulama zemini olarak ticari teamüller, uyuşmazlıkların çözümünde tarafsız, kabul görmüş ve işlevsel bir araç sunmaktadır. Hem ulusal hukuk düzenlemeleri hem de uluslararası belgeler, ticari örf ve adetleri tanımakta ve uygulamalarını teşvik etmektedir. Bu çerçevede, uluslararası ticaretin gelişmesi, öngörülebilirliği ve güvenilirliği açısından ticari örf ve adetlerin tanınması, sistematik olarak belgelenmesi ve hukuken bağlayıcı birer kaynak olarak değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır.

3.3. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER VE ULUSLARARASI TİCARET ODASI (ICC) DÜZENLEMELERİ

Uluslararası ticaretin güvenli, öngörülebilir ve istikrarlı şekilde yürütülmesini sağlamak amacıyla, devletler üstü birçok kuruluş çeşitli hukuki metinler ve düzenlemeler geliştirmiştir. Bu düzenlemelerin başında, Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Ticaret Odası (ICC) tarafından yayımlanan normatif belgeler gelmektedir. Söz konusu metinler, taraflar arasında yapılan sözleşmelere doğrudan veya dolaylı olarak etki etmekte, ticari örf ve adetlerin kurumsallaşmasını sağlamakta ve uluslararası ticari ilişkilerin evrensel hukuk kurallarıyla uyumlu yürütülmesine olanak tanımaktadır. Bu bölümde, Birleşmiş Milletler'in Uluslararası Mal Satımına İlişkin Sözleşmesi (CISG) ile ICC tarafından yayımlanan INCOTERMS, UCP 600 ve URC gibi düzenlemeler ayrıntılı biçimde ele alınacaktır.

Birleşmiş Milletler nezdinde hazırlanan ve 1980 yılında kabul edilen "CISG" (United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods),

uluslararası ticari sözleşmelerin temel hukuki altyapısını oluşturmakta ve dünya genelinde birçok devlet tarafından onaylanmış bulunmaktadır. CISG'in en dikkat çekici yönlerinden biri, ticari teamüllere hukuki değer atfetmesi ve onları doğrudan sözleşme hükümleri gibi bağlayıcı saymasıdır. CISG m. 9/1'de tarafların aralarındaki teamüllerle bağlı olduğu belirtilirken, 9/2'de söz konusu teamülün sektörde yaygın olması ve taraflarca biliniyor veya bilinmesi gerekiyor olması durumunda bağlayıcı olacağı ifade edilmiştir. Bu hükümler, teamüllerin yalnızca tamamlayıcı değil, kurucu bir fonksiyon da taşıdığını göstermektedir.

CISG hükümleri çerçevesinde verilmiş birçok karar, uluslararası ticaret ilişkilerinde ticari örf ve adetlerin işlevsel gücünü ortaya koymaktadır. Örneğin, Bundesgerichtshof (BGH) 2009 tarihli kararında, taraflar arasında sürekli şekilde uygulanan bir navlun indirimi, yeni sözleşmede açıkça belirtilmemiş olmasına rağmen bağlayıcı bulunmuş ve teamülün CISG kapsamında taraf iradesine dahil olduğu sonucuna varılmıştır. Benzer şekilde, İsviçre Ticaret Mahkemesi'nin 4A_136/2018 sayılı kararında, geçmişte taraflar arasında oluşan teslimat prosedürlerinin, yazılı olarak belirlenmemesine rağmen bağlayıcı ticari örf ve adet oluşturduğu belirtilmiştir.

Diğer yandan, ICC tarafından geliştirilen düzenlemeler, ticari örf ve adetlerin standartlaşması ve tüm dünyada kabul görmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu düzenlemelerin başında "INCOTERMS" (International Commercial Terms) gelir. İlk kez 1936 yılında yayımlanan bu kurallar, uluslararası mal teslimine ilişkin risk ve masrafların taraflar arasında nasıl paylaştırılacağını belirlemekte ve her dört yılda bir güncellenmektedir. INCOTERMS kuralları, sözleşmelere açıkça yazılmasa dahi, tarafların ticari ilişkilerinde teamül haline gelmişse bağlayıcı kabul edilmekte, uyuşmazlık halinde ise hâkim veya hakemler tarafından sözleşmenin yorumunda esas alınmaktadır. Örneğin, FOB (Free On Board), CIF (Cost, Insurance and Freight), DDP (Delivered Duty Paid) gibi terimler, INCOTERMS aracılığıyla tüm dünyada ortak anlam kazanmış ve ticaretin dili haline gelmiştir.

ICC düzenlemelerinden bir diğeri, UCP 600'dür (Uniform Customs and Practice for Documentary Credits). Akreditifli ödeme yöntemlerine ilişkin standartları belirleyen bu belge, ICC Bankacılık Komisyonu tarafından hazırlanmış ve dünya genelindeki bankalar tarafından kabul edilmiştir. UCP 600, ticari belgelerin düzenlenme, ibraz ve değerlendirme esaslarını belirlemekte; tarafların hak ve

yükümlülüklerini netleştirmektedir. Bu düzenleme, yalnızca bankalar arası ilişkiyi değil, aynı zamanda ihracatçı ve ithalatçı firmalar arasındaki güveni de temin etmektedir. UCP 600'ün uygulandığı bir ICC tahkim kararında (ICC Case No. 15000), ihracatçının gecikmeli belge ibrazına rağmen alıcının itiraz etmemesi, uzun süredir devam eden bir ticari örf ve adete bağlanmış ve hakem heyeti sözleşme aleyhine dahi olsa teamülün bağlayıcı olduğuna hükmetmiştir.

Ayrıca, ICC tarafından yayımlanan “URC 522” (Uniform Rules for Collections) ve “URDG 758” (Uniform Rules for Demand Guarantees) gibi belgeler de ticari teamülleri kurumsal hale getirmekte ve uluslararası ticaret işlemlerine uygulama kolaylığı sağlamaktadır. URC 522, vesaik mukabili tahsilat işlemlerine ilişkin teamülleri tanımlarken, URDG 758 ise teminat mektupları konusunda dünya genelinde uygulama birliği sağlamaktadır.

Bu düzenlemeler, yalnızca sözleşme ilişkilerini değil, aynı zamanda uluslararası uyuşmazlık çözüm mekanizmalarının karar verme süreçlerini de doğrudan etkilemektedir. Özellikle ICC Tahkim Kuralları madde 21’de, hakem heyetinin taraflar arasında kararlaştırılan hukuka göre, böyle bir belirleme yoksa uygulanabilir hukuk kurallarına ve ticari teamüllere göre karar vereceği belirtilmiştir. Bu durum, teamüllerin yalnızca ticari pratiğin değil, aynı zamanda bağlayıcı hukuki normların da bir parçası haline geldiğini göstermektedir.

Türk hukukuyla karşılaştırıldığında, her ne kadar Türk Ticaret Kanunu m. 1 ve TBK m. 20-21 ile ticari örf ve adetlerin uygulanması kabul edilmiş olsa da, Türkiye’de bu adetlerin sistematik biçimde belgelenmesi, kodifiye edilmesi ve uluslararası normlara entegre edilmesi noktasında önemli eksiklikler bulunmaktadır. Bu açıdan, ICC ve BM düzenlemeleri Türk hukuk sistemine model teşkil edebilecek niteliktedir. Türkiye’nin INCOTERMS, UCP 600 gibi teamül kurallarını daha aktif biçimde uygulaması, hem uluslararası ticaret hukukuna entegrasyonunu güçlendirecek hem de yerel uygulamalarda öngörülebilirliği artıracaktır.

Birleşmiş Milletler ve ICC düzenlemeleri, ticari örf ve adetlerin kurumsallaşması ve uluslararası geçerlilik kazanmasında temel rol oynamaktadır. Bu düzenlemeler, taraflar arasında güvene dayalı ilişkilerin inşasında sadece yazılı sözleşmelere değil, aynı zamanda fiili uygulamalara ve sektörün ortak anlayışına da hukuki değer atfetmektedir. Uluslararası ticaret hukukunun gelişimi açısından, bu

kuralların dikkate alınması ve yerel hukuk sistemleriyle uyumlaştırılması, hem uyumsuzlukların etkin biçimde çözümünü hem de ticari faaliyetlerin sürdürülebilirliğini sağlayacaktır.

3.4. TİCARİ ÖRF VE ADETLERİN KÜRESEL EKONOMİ VE ULUSLARARASI SÖZLEŞMELERE ETKİSİ

Küreselleşen dünyada ekonomik ilişkilerin giderek artan karmaşıklığı, yalnızca yazılı hukuk kurallarıyla düzenlenemeyecek boyutlara ulaşmıştır. Bu bağlamda, ticari örf ve adetler küresel ekonomide dengeleyici, yönlendirici ve istikrar sağlayıcı bir rol oynamaktadır. Ticaretin evrenselleştiği, sınırların anlamını yitirdiği ve çok uluslu şirketlerin ekonomik sistemin merkezine oturduğu günümüzde, ticari örf ve adetler yalnızca yerel teamüller olmaktan çıkmış, uluslararası sözleşmelerin içeriğini ve yorumunu belirleyen bir hukuki araç haline gelmiştir. Ticari örf ve adetlerin küresel ekonomi üzerindeki etkisi, taraflar arasında güven oluşturan bir zemin hazırlaması, belirsizlikleri azaltması, sözleşme müzakerelerini kolaylaştırması ve işlem maliyetlerini düşürmesi gibi birçok açıdan değerlendirilebilir.

Küresel ölçekte faaliyet gösteren şirketler için hukuki düzenlemeler arasındaki farklılıklar önemli bir risk kaynağıdır. Bu farkların doğurduğu belirsizlik, sözleşme ilişkilerini zorlaştırmakta, yatırım kararlarını geciktirmekte ve ticaretin etkinliğini azaltmaktadır. İşte bu noktada, ticari örf ve adetler evrensel bir yumuşak hukuk (soft law) kaynağı olarak devreye girmekte ve tarafların farklı hukuk sistemlerinden gelse bile ortak bir zeminde buluşmalarına olanak sağlamaktadır. INCOTERMS, UCP 600, URDG 758 gibi ICC kaynaklı düzenlemeler bu ortak zeminin standartlaşmasına katkı sunmakta; uluslararası sözleşmelerin yazılı olmayan tamamlayıcıları olarak işlev görmektedir.

Ticari örf ve adetlerin küresel ekonomi üzerindeki etkisini en açık biçimde gösteren alanlardan biri, uluslararası tedarik zincirleridir. Çok uluslu tedarik süreçlerinde, farklı ülke ve kültürlerden gelen taraflar arasında teslimat süreleri, ödeme vadeleri, sevkiyat prosedürleri, sigorta düzenlemeleri gibi konular çoğu zaman yazılı sözleşmeye detaylı şekilde yansıtılamaz. Bu tür durumlarda, sektörün genel teamülleri, küresel uygulamalar ve daha önceki deneyimlerden kaynaklanan ticari örf ve adetler

devreye girer. Örneğin, küresel deniz taşımacılığı sektöründe “freight prepaid” ibaresinin, yükleme öncesi navlun ödemesi anlamına geldiği evrensel bir ticari örf ve adettir ve bu uygulama sözleşmede açıkça yazılmasa da bağlayıcı sayılmaktadır.

Ayrıca, uluslararası projelerde kullanılan mühendislik ve inşaat sözleşmeleri olan FIDIC sözleşmeleri (International Federation of Consulting Engineers), birçok hükmünü uluslararası ticari teamüllere dayandırır. Örneğin ödeme planlarının aylık olarak hazırlanması, teslimata ilişkin ihtilafların belirli zaman sınırları içinde bildirilmesi gibi uygulamalar sözleşmelere doğrudan yazılmasa da küresel düzeyde teamül haline gelmiştir. ICC Tahkim Kurulu'nun 13241 sayılı kararında, FIDIC tipi sözleşmede süre uzatımı talebinin geç bildirilmesinin, sektör teamüllerine aykırı olduğu gerekçesiyle reddedilmesi bu bağlamda örnek teşkil eder.

Ticari örf ve adetlerin uluslararası sözleşmelere etkisi, sözleşme içeriğinin belirlenmesinde de görülmektedir. Taraflar çoğu zaman sözleşmede bazı hususları düzenlemektense, ilgili sektördeki uygulamaya atıf yapmakta ve bu adeti sözleşmenin zımnî hükmü haline getirmektedir. Bu yöntem, sözleşmenin detaylı bir metne dönüşmesini engellediği gibi, taraflar arasında esnek bir uygulama alanı da yaratmaktadır. Bu bağlamda, CISG m. 9/1-2 hükümleri kapsamında sözleşmeye dahil olan ticari örf ve adetler, yazılı metin haline gelmese bile bağlayıcılık taşımaktadır. Uygulamada bu durum, özellikle tarım ürünleri, tekstil, teknoloji ve otomotiv sektörlerinde sıklıkla karşılaşılan bir durumdur.

Birleşik Krallık ve ABD gibi common law ülkelerinde de, ticari örf ve adetler sözleşmelerin yorumunda temel bir unsur olarak kabul edilir. Örneğin, İngiltere’de “Bramall & Ogden v Sheffield City Council” (1983) kararında, inşaat sektöründe tekliflerin 90 gün süreyle bağlayıcı olduğuna dair uygulama, sözleşmede belirtilmese bile ticari örf ve adet olarak kabul edilmiştir. ABD’de ise "Nanokuli Paving & Rock Co. v. Shell Oil Co." (1981) kararında, taraflar arasındaki indirim uygulaması, yeni sözleşmede yer almamasına rağmen, önceki işlemlere dayanan teamül çerçevesinde bağlayıcı sayılmıştır.

Ticari örf ve adetlerin küresel ekonomi açısından bir diğer önemli yönü, yatırım hukukuna etkisidir. Özellikle uluslararası yatırım tahkiminde, devlet ile yabancı yatırımcı arasında ortaya çıkan uyuşmazlıklarda ticari teamüllere sıklıkla başvurulmaktadır. ICSID (International Centre for Settlement of Investment Disputes)

ve UNCITRAL kuralları çerçevesinde görülen davalarda, yatırımcıların beklentilerinin makul olup olmadığı, sektör uygulamalarıyla ve yerleşik ticari teamüllerle kıyaslanarak değerlendirilir. Bu yaklaşım, ticari örf ve adetlerin sadece özel hukuk sözleşmeleriyle sınırlı kalmadığını, kamu hukuku nitelikli ilişkilerde dahi referans kaynağı olarak kullanıldığını göstermektedir.

Ayrıca, küresel ekonomide dijitalleşme ile birlikte ortaya çıkan yeni uygulamalar da kısa sürede ticari örf ve adet halini almaktadır. E-fatura sistemleri, blokzincir tabanlı ödeme yöntemleri, dijital teslimat belgeleri gibi uygulamalar artık uluslararası ticaretin ayrılmaz parçası haline gelmiş, yazılı sözleşmelere yansıtılmasa bile bağlayıcılık kazanmıştır. Amazon, Alibaba, eBay gibi platformlar arası yapılan sözleşmelerde uygulanan “iade süresi”, “müşteri memnuniyeti garantisi” gibi unsurlar da dijital çağın ticari örf ve adetleri olarak yorumlanabilir.

Ticari örf ve adetlerin küresel ekonomi ve uluslararası sözleşmeler üzerindeki etkisi çok yönlüdür. Sözleşme tasarımı, yorum, ifa, uyuşmazlık çözümü ve yatırım süreçlerinde ticari teamüller, yazılı hukuk kurallarını tamamlayan değil, çoğu zaman yön veren bir rol üstlenmektedir. Ticari hayatın dinamizmine uyum sağlamak, uluslararası ticarete istikrarı temin etmek ve kültürler arası hukuk uyumunu mümkün kılmak açısından ticari örf ve adetlerin kurumsal hale getirilmesi, belgelenmesi ve sözleşmelere entegre edilmesi elzemdir. Bu çerçevede hem ulusal hukuk sistemlerinin hem de uluslararası kuruluşların ticari teamüllere hukuki statü kazandırması, küresel ekonomik düzenin sürdürülebilirliğine önemli katkılar sağlayacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE VE AZERBAYCAN HUKUKUNDA TİCARİ ÖRF VE ADET

4.1. TÜRKİYE’DE TİCARİ ÖRF VE ADETLERİN HUKUKİ DÜZENLEMELERİ

Türkiye’de ticari örf ve adetlerin hukuki düzenlemeler içerisindeki yeri, hem tarihsel gelişim süreci hem de mevcut mevzuat yapısı itibarıyla dikkate değer bir öneme sahiptir. Türk hukuk sistemi, özellikle Medeni Hukuk ve Ticaret Hukuku alanlarında örf ve adete dayalı normlara hukuki değer atfetmekte; bu kapsamda ticari örf ve adetlerin tamamlayıcı ve bağlayıcı hukuk kuralları olarak kabul edilmesini sağlayan çeşitli düzenlemelere yer vermektedir. Ticari örf ve adetlerin gerek sözleşmelerin yorumunda gerekse hukuk boşluklarının doldurulmasında oynadığı rol, Türk hukuk sisteminin dinamik ve uygulama merkezli yapısıyla uyumludur.

Türk Medeni Kanunu’nun (TMK) 1. maddesi, “Kanunda uygulanabilir bir hüküm yoksa, hâkim örf ve adet hukukuna göre karar verir” şeklindeki ifadesiyle, örf ve adet hukukunu doğrudan hukukun kaynakları arasında göstermektedir. Bu düzenleme, Türk hukukunda örf ve adet kurallarının yalnızca sosyolojik bir olgu değil, aynı zamanda bağlayıcı bir normatif kaynak olduğunu ortaya koymaktadır. Bu hüküm, sadece medeni hukuk ilişkilerinde değil, ticaret hukukunda da doğrudan uygulanabilir niteliktedir.

Türk Ticaret Kanunu (TTK) ise ticari örf ve adetlere daha spesifik bir rol yüklemektedir. TTK m. 1/2, “Ticari işlerde bu Kanunda ve diğer ticari hükümlerde bir açıklık yoksa, ticari örf ve adet uygulanır” hükmü ile ticari örf ve adetleri açıkça düzenlemiştir. Bu düzenleme, ticari örf ve adetlerin ticari işlerde tamamlayıcı kaynak olma niteliğini vurgularken, aynı zamanda ticari ilişkilerde tarafların sözleşmeye açıkça yazmadıkları hususların ticari teamüllere göre çözümleneceğini öngörmektedir. TTK m. 2’de ise “Basiretli tacir” ilkesi bağlamında, tacirin kendi faaliyet alanındaki teamüllere uygun davranma yükümlülüğü yer almaktadır. Bu hükümle, tacirin ticari örf ve adetlere uygun hareket etmesi bir yükümlülük haline getirilmiştir.

Borçlar Hukuku bakımından da Türk Borçlar Kanunu (TBK), ticari örf ve adetleri hukuki kaynak olarak tanımakta ve sözleşme hükümlerinin tamamlayıcısı

olarak değerlendirmektedir. TBK m. 20, sözleşmenin içeriğinin belirlenmesinde örf ve adetin dikkate alınacağını öngörmektedir. TBK m. 21 ise sözleşmenin yorumu sırasında tarafların iradeleriyle birlikte yerleşik uygulamaların da göz önüne alınması gerektiğini belirtir. Bu hükümler, ticari hayatın gerektirdiğı esnekliği sağlamakta ve uygulamadan doğan kuralların hukuk düzeni içinde değerlendirilmesine olanak tanımaktadır.

Yargıtay içtihatları da ticari örf ve adetlerin hukuk sistemindeki yerini güçlendiren niteliktedir. Yargıtay 11. Hukuk Dairesi'nin 2015/4718 E., 2016/3920 K. sayılı kararında, "Ticari teamül, taraflar arasında uzun süredir sürdürülen uygulamalardan doğmuşsa, bu teamül yazılı sözleşmede yer almasa bile bağlayıcı olur" denilerek, ticari örf ve adetlerin yazılı hukuka alternatif değil, onu tamamlayıcı bir kaynak olduğu teyit edilmiştir. Aynı şekilde Yargıtay 15. Hukuk Dairesi'nin 2019/2123 E., 2020/1839 K. sayılı kararında da inşaat sektöründeki ödeme şekillerine dair yerleşik uygulamaların sözleşmenin yorumuna esas alındığı görölmektedir.

Ancak tüm bu olumlu yönlerine rağmen Türkiye'de ticari örf ve adetlerin hukuk düzeninde uygulanmasına ilişkin bazı yapısal sorunlar bulunmaktadır. Bunların başında, ticari örf ve adetlerin sistematik biçimde toplanmaması, kataloglanmaması ve sektörler arası farklılıkların dikkate alınmaması gelmektedir. Özellikle mahkemeler nezdinde ticari teamüllerin ispatı çoğu zaman tarafların yükümlülüğüne bırakılmakta, bu da uygulamada büyük zorluklar doğurmaktadır. Doktrinde bu konuda çeşitli eleştiriler dile getirilmiş; örneğin Prof. Dr. Rayegan Kender, ticari örf ve adetlerin belirli kriterlere bağlanmadan uygulanmasının yargı kararlarında keyfiliğe neden olabileceğini ifade etmiştir (Kender, 2018: 374).

Bunun yanında, Ticaret Odaları ve meslek birliklerinin, sektörel ticari örf ve adetleri belgeleyen kılavuz ve raporlar yayımlamaması da yargının elini zayıflatmakta; bilirkişi raporlarına duyulan ihtiyaç artmakta ve bu durum dava süreçlerini uzatmaktadır. Karşılaştırmalı olarak Almanya, İsviçre ve İngiltere gibi ölkelerde ticari örf ve adetlerin sektörel düzeyde toplanması ve kamuya açık biçimde paylaşılması sayesinde, mahkemeler daha hızlı ve isabetli kararlar verebilmektedir. Türkiye'nin de benzer bir sisteme geçerek, Ticaret Odaları nezdinde "ticari teamül katalogları" oluşturması ve bu katalogların yargı organları tarafından resmi kaynak olarak kullanılması, uygulama birliğini ve hukuki güvenliği artıracaktır.

Ayrıca, hukuk eğitiminde ve meslek içi eğitim programlarında ticari örf ve adetlerin yeri sınırlı kalmaktadır. Hâkim ve avukatların bu konudaki bilgi ve farkındalık düzeyinin artırılması, ticari uyuşmazlıkların çözümünde doğru teamül uygulamalarının dikkate alınmasını sağlayacaktır. Bu amaçla Türkiye Barolar Birliği ve Türkiye Adalet Akademisi gibi kurumların, sektörel bazlı seminer ve çalıştaylar düzenlemesi, ticari örf ve adetlerin mahkeme kararlarına entegrasyonunu kolaylaştıracaktır.

Türkiye’de ticari örf ve adetlerin hukuki düzenlemeler içerisindeki konumu, kanun koyucunun açık tanımlamaları, yüksek yargı kararları ve hukuki doktrin açısından güçlü bir temele dayanmaktadır. Ancak bu temelin pratikte daha etkin biçimde işlemesi için, teamüllerin belgelenmesi, standartların oluşturulması ve uygulayıcılar tarafından aktif şekilde kullanılması gerekmektedir. Türkiye'nin uluslararası ticaret hukukuyla entegrasyonu, ticari hayatın ihtiyaçlarına duyarlı bir hukuk sistemi inşa edilebilmesi ve hukuki güvenliğin sağlanması açısından, ticari örf ve adetlerin kurumsallaşması artık bir zorunluluk haline gelmiştir.

4.2. AZERBAIJAN TİCARET HUKUKUNDA TİCARI ÖRF VE ADETLERİN YERİ

Azerbaycan hukuk sistemi, Sovyet hukuk geleneğinden miras aldığı merkeziyetçi yapıya rağmen, bağımsızlığını kazanmasının ardından hukuki reform sürecine girmiş ve piyasa ekonomisine geçişle birlikte ticaret hukukunu yeniden yapılandırmıştır. Bu reformlar çerçevesinde, ticari ilişkilerin gelişimine katkı sağlayacak esnek ve tamamlayıcı hukuk kaynaklarına duyulan ihtiyaç artmış; bu bağlamda örf ve adet kurallarına hukuk sisteminde yer verilmiştir. Azerbaycan ticaret hukukunda ticari örf ve adetler, doğrudan kanunlarla tanınan normatif bir kaynak olmamakla birlikte, hem mevzuat düzeyinde hem de uygulamada özel bir işleve sahiptir. Bu bölümde, Azerbaycan hukuk sisteminde ticari örf ve adetlerin hukuki mahiyeti, uygulama alanı ve yargı kararlarına etkisi ayrıntılı biçimde ele alınacaktır.

Azerbaycan Medeni Kanunu (Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi), ticari ilişkiler dahil olmak üzere tüm özel hukuk ilişkilerine uygulanmakta olup, örf və adətlərə (örf ve adetler) hukuki kaynak statüsü tanımaktadır. Medeni Kanun’un 3.

maddesi, “Kanunda boşluk bulunduğu hallerde örf ve adetler uygulanır” hükmüyle, yazılı hukukun yetersiz kaldığı alanlarda örf ve adet hukukunun devreye gireceğini düzenlemiştir. Bu bağlamda, ticari ilişkilerde taraflar arasında bir uyumsuzluk çıktığında ve mevzuatta doğrudan uygulanabilir bir hüküm bulunmadığında, ticari teamüller geçerli kabul edilmekte ve mahkemelerce dikkate alınmaktadır.

Azerbaycan Medeni Kanunu’nun 6. maddesi ise daha ileri giderek, “İşletme faaliyeti çerçevesinde oluşmuş olan ticari örf ve adetler, taraflarca aksi kararlaştırılmadıkça sözleşmenin içeriğini oluşturur” ifadesiyle, ticari örf ve adetlerin sözleşme hükümlerinin tamamlayıcısı hatta zımni bir unsur olduğunu kabul etmiştir. Bu düzenleme, Azerbaycan hukuk sisteminde ticari örf ve adetlerin doğrudan sözleşme ilişkilerinin parçası haline geldiğini ve taraflar arasında bağlayıcı normlar olarak kabul edildiğini göstermektedir.

Uygulamada ise Azerbaycan mahkemeleri, ticari örf ve adetleri özellikle ticari sözleşmelerin yorumlanması ve boşlukların doldurulması bağlamında kullanmaktadır. Örneğin, Azerbaycan Yüksek Mahkemesi’nin 2020 tarihli 2-3(102)-232/2020 sayılı kararında, taraflar arasında geçmişteki teslimat tarihleri ve ödeme vadeleri dikkate alınarak bu hususlarda yazılı hüküm bulunmamasına rağmen ticari örf ve adetlerin uygulanması yönünde karar verilmiştir. Mahkeme, bu tür uygulamaların sektörel olarak genel kabul gördüğünü ve taraflarca örtülü biçimde kabul edildiğini belirtmiştir.

Azerbaycan’da ticari örf ve adetlerin uygulanmasında karşılaşılan sorunlardan biri, bu adetlerin sistematik olarak belgelenmemesi ve mahkemeler tarafından yeterince tanımlanamamasıdır. Ticaret Odaları ve meslek birliklerinin, ticari teamülleri kataloglamak ve bu katalogları yargı organlarına sunmak gibi kurumsal görevleri bulunmamakta; bu durum, teamüllerin ispatını tarafların sorumluluğuna bırakmaktadır. Bu bağlamda bilirkişi görüşleri, sektörel raporlar ve taraflar arası yazışmalar, ticari örf ve adetlerin ispatı için başvuru başlıca araçlar olmaktadır. Ancak bu uygulama, hem delil teminini zorlaştırmakta hem de kararların öngörülebilirliğini azaltmaktadır.

Uluslararası karşılaştırma yapıldığında, Azerbaycan’daki hukuki yapı, Türkiye ile önemli benzerlikler göstermektedir. Her iki ülkede de ticari örf ve adetler yazılı hukuk düzeni içinde tamamlayıcı kaynak olarak tanınmakta, ancak uygulamada bu kaynakların etkili kullanılabilmesi için gereken kurumsal altyapı eksik kalmaktadır.

Almanya ve İsviçre gibi ülkelerde ticari örf ve adetlerin Ticaret Odaları tarafından kataloglanarak mahkemelere sunulması sayesinde, bu kaynakların yargı süreçlerinde güvenilir biçimde kullanılabilirdiği gözlemlenmektedir. Azerbaycan'da da benzer bir yapılanmanın hukuk sistemine entegre edilmesi, ticari örf ve adetlerin yargı organları tarafından daha etkin biçimde kullanılmasını sağlayacaktır.

Ticari örf ve adetlerin Azerbaycan ticaret hukukundaki konumu, aynı zamanda sözleşme serbestisi ilkesiyle de doğrudan bağlantılıdır. Taraflar, sözleşmelerinde teamülleri doğrudan kabul edebilecekleri gibi, bu teamüllerin uygulanmasını açıkça dışlayabilirler. Ancak bu dışlama, teamülün hukuki etkisini ortadan kaldırmaz; zira Mahkemeler, tarafların sözleşmedeki davranış biçimlerini yorumlarken, genel ticari örf ve adetlere de başvurmaktadır. Bu durum, ticari örf ve adetlerin örtülü bir normatif güç taşıdığını ve sözleşme ilişkilerinde tamamlayıcı rol üstlendiğini göstermektedir.

Öte yandan, Azerbaycan'ın taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ve işbirliği anlaşmaları, ticari örf ve adetlerin hukuki önemini daha da artırmıştır. Azerbaycan, Birleşmiş Milletler Uluslararası Mal Satımına İlişkin Sözleşme'yi (CISG) 2001 yılında onaylamış ve bu sözleşme hükümleri iç hukukta doğrudan uygulanabilir hale gelmiştir. CISG'in 9. maddesi uyarınca ticari teamüller taraflar arasında bağlayıcı sayılmakta ve bu hüküm Azerbaycan içtihadında da benimsenmiştir. Bu durum, ulusal hukuktaki ticari örf ve adet kavramının, uluslararası hukuki bağlamda da karşılık bulmasını sağlamaktadır.

Azerbaycan ticaret hukukunda ticari örf ve adetler, hem yasal düzenlemelerle tanınan hem de mahkeme uygulamalarıyla pekiştirilen dinamik bir hukuk kaynağıdır. Bu adetler, ticari ilişkilerin doğasına uygun biçimde esneklik sağlamakta, taraf iradelerinin belirlenmesinde yol gösterici olmakta ve hukuk sisteminin işlevselliğini artırmaktadır. Ancak bu potansiyelin tam anlamıyla hayata geçirilebilmesi için, ticari teamüllerin belgelenmesi, sektör bazında kodifikasyona gidilmesi ve yargı organlarının bu kaynaklara daha aktif biçimde başvurması gerekmektedir. Böylelikle Azerbaycan'da ticaret hukukunun gelişimine katkı sağlanacak ve uluslararası hukukla entegrasyon daha sağlam temellere oturtulmuş olacaktır.

4.3. TÜRKİYE İLE AZERBAYCAN'DAKİ MEVZUATIN KARŞILAŞTIRILMASI

Türkiye ve Azerbaycan, tarihi, kültürel ve dilsel yakınlıklarının yanı sıra, hukuk sistemlerinin yapısal özellikleri bakımından da önemli benzerlikler gösteren iki ülkedir. Her iki devletin medeni hukuk sistemleri kıta Avrupası hukuk geleneğine dayanmaktadır. Bu bağlamda, ticari ilişkileri düzenleyen normatif çerçevede ticari örf ve adetlere verilen rol, hukukun esneklik kazanması ve ticari hayatın dinamik doğasına uyum sağlaması açısından her iki ülkede de önem taşımaktadır. Ancak, ticari örf ve adetlerin tanımı, uygulanma biçimi, ispatı ve kurumsal destek altyapısı bakımından her iki ülke arasında gerek benzerlikler gerekse yapısal farklılıklar bulunmaktadır.

İlk olarak, hukuki dayanaklar bakımından her iki ülkede de ticari örf ve adetlere açıkça yer verildiği görülmektedir. Türkiye'de Medeni Kanun m. 1, Borçlar Kanunu m. 20 ve 21 ile Ticaret Kanunu m. 1 ve m. 2 hükümleri çerçevesinde örf ve adet kurallarının uygulanabilirliği kabul edilmektedir. Azerbaycan Medeni Kanunu'nun 3. ve 6. maddeleri de benzer şekilde, örf ve adet hukukunu tamamlayıcı kaynak olarak tanımaktadır. Bu yönüyle, her iki ülkede de yazılı hukuk boşluklarının doldurulmasında ticari teamüller, doğrudan hukuk normu gibi değerlendirilmektedir.

Ancak bu benzerliğe rağmen, ticari örf ve adetlerin hukuk düzeninde işlenişi açısından uygulamada bazı önemli farklılıklar göze çarpmaktadır. Türkiye'de ticari örf ve adetlerin ispatı konusunda Ticaret Odaları, sektörel birlikler ve bilirkişilik mekanizmaları önemli bir rol oynarken, Azerbaycan'da bu yönde kurumsal bir yapı henüz yeterince gelişmemiştir. Türkiye'de Ticaret Odalarının görüşlerine başvurularak sektör içi teamüller ispatlanabilirken, Azerbaycan'da teamülün ispatı genellikle taraflarca sunulan delillere dayandırılmakta ve mahkemeler bu konuda daha sınırlı yetki kullanmaktadır. Bu durum, Azerbaycan'da ticari örf ve adetlerin yargısal uygulamada daha zayıf ve değişken şekilde değerlendirilmesine neden olmaktadır.

Türkiye'de "basiretli tacir" ilkesi kapsamında, tacirlerden kendi sektörlerindeki ticari teamülleri bilmeleri ve onlara uygun hareket etmeleri beklenmektedir (TTK m. 2). Azerbaycan hukukunda benzer bir norm açıkça yer

almamakla birlikte, Medeni Kanun m. 6 kapsamında tarafların işletme faaliyeti sırasında oluşmuş ticari örf ve adetlere uyması gerektiği belirtilmektedir. Dolayısıyla, Türkiye’de ticari örf ve adetler yalnızca sözleşme boşluklarını dolduran kaynaklar değil, aynı zamanda tacirlerin özen yükümlülüğünü somutlaştıran unsurlar olarak kabul edilmektedir.

Yargı kararları açısından da belirgin farklar bulunmaktadır. Türkiye’de Yargıtay’ın birçok kararında ticari teamüller doğrudan dikkate alınmakta ve mahkemece re’sen araştırılması gerektiği ifade edilmektedir. Örneğin Yargıtay 11. HD’nin 2016/6543 E., 2017/2893 K. sayılı kararında, taşımacılık sektöründeki teslimat süresi uygulamasının teamül olduğu gerekçesiyle sözleşmede açık hüküm bulunmasa dahi teamüle göre karar verilmiştir. Azerbaycan’da ise mahkemelerin ticari örf ve adetleri re’sen dikkate alma yükümlülüğü bulunmakla birlikte, uygulamada bu durum genellikle tarafların iddialarına dayalı olarak şekillenmekte; mahkemeler çoğu zaman bu kuralları ancak taraflar ileri sürdüğünde dikkate almaktadır.

Kurumsal altyapı bakımından Türkiye’de Ticaret Odaları, Barolar Birliği, Yüksek Mahkeme kararları ve akademik yayınlar aracılığıyla ticari teamüller belirli ölçüde kodifiye edilmekte ve uygulayıcıların erişimine sunulmaktadır. Ancak Azerbaycan’da bu türden kaynakların eksikliği nedeniyle teamül kavramı uygulamada daha belirsiz bir mahiyete bürünmekte, kararlar arasındaki yeknesaklık sağlanamamaktadır. Bu bağlamda, Azerbaycan’da Ticaret Odaları nezdinde ticari örf ve adet kataloglarının oluşturulması ve bu katalogların mahkemelerce tanınması yönünde reformlara ihtiyaç olduğu açıktır.

Her iki ülkede de ticari örf ve adetlerin sözleşmelere etkisi ve bağlayıcılığı benzer şekilde değerlendirilmektedir. Taraflar sözleşmelerinde ticari teamüllere açıkça atıf yapmasalar dahi, bu teamüllerin sözleşme hükümlerinin bir parçası haline geldiği kabul edilmektedir. Ancak Türkiye’de Yargıtay içtihatlarında bu uygulama daha sistematik şekilde yerleşmişken, Azerbaycan’da uygulama hâlâ gelişim aşamasındadır. Bu durum, Türkiye’de sözleşme ilişkilerinin daha öngörülebilir ve standartlaşmış teamüllere dayanmasına olanak tanırken, Azerbaycan’da her uyumsuzluk özelinde yeniden değerlendirme yapılmasını gerektirebilmektedir.

Uluslararası hukukla entegrasyon açısından her iki ülke de CISG'e taraftır ve bu sözleşme aracılığıyla ticari teamüllerin uluslararası sözleşmelerde bağlayıcı unsur olarak değerlendirilmesini kabul etmişlerdir. Ancak Türkiye'de CISG uygulamasına ilişkin akademik literatür ve yargı kararları daha gelişmişken, Azerbaycan'da bu bağlamdaki uygulama henüz sınırlı düzeydedir. Bu fark, uluslararası ticaretin gelişimi açısından Türkiye'ye daha avantajlı bir zemin sunmaktadır.

Türkiye ve Azerbaycan'da ticari örf ve adetlerin mevzuattaki yeri benzer esaslara dayansa da, uygulama ve kurumsal altyapı açısından belirgin farklılıklar mevcuttur. Türkiye, ticari örf ve adetlerin tanımı, ispatı, uygulanması ve mahkemelerce dikkate alınması açısından daha ileri bir aşamadır. Azerbaycan'ın ise bu konuda yargı pratiğini güçlendirmesi, teamülleri sistematik biçimde belgeleyip uygulayıcılara sunması ve hukuk eğitimi ile meslek içi formasyonlarda bu konuyu daha etkin biçimde ele alması gerekmektedir. Her iki ülke açısından da, ticari hayatın gerçeklerine uygun, esnek ve öngörülebilir bir hukuk sistemi inşa edilebilmesi için ticari örf ve adetlerin kurumsallaştırılması ve yargı kararlarında daha etkin biçimde kullanılması büyük önem arz etmektedir.

4.4. TİCARİ ÖRF VE ADETLERİN GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK ÖNERİLER

Ticari hayatın dinamizmine uyum sağlayabilen, taraflar arası güveni artıran ve hukuk sistemine esneklik kazandıran ticari örf ve adetler, modern hukuk sistemlerinde tamamlayıcı değil aynı zamanda kurucu işlevler üstlenen önemli normatif kaynaklardır. Ancak ticari örf ve adetlerin etkili şekilde kullanılabilmesi, bu kuralların gelişmiş bir yapıya kavuşturulmasına, sistematik biçimde belgelenmesine ve uygulayıcılar tarafından tutarlı şekilde değerlendirilmesine bağlıdır. Bu kapsamda, ticari örf ve adetlerin geliştirilmesine yönelik öneriler yalnızca hukuki değil; kurumsal, eğitimsel ve teknik boyutlarıyla çok yönlü ele alınmalıdır. Aşağıda, Türkiye ve Azerbaycan gibi hukuk sistemlerinde geçerli olacak şekilde ticari örf ve adetlerin geliştirilmesine yönelik öneriler derinlemesine ele alınmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ticaret hukuku, dinamik yapısı ve uygulamaya dayalı doğası gereği yalnızca yazılı normlarla şekillenmeyen; aksine toplumsal, sektörel ve tarihsel süreçlerle iç içe gelişen, uygulamada farklılaşan ve zamanla evrilen kurallar bütünüdür. Bu çerçevede ticari örf ve adetler, yazılı hukuk düzeninin tamamlayıcısı, kimi zaman ise asli uygulama normu olarak işlev görmektedir. Tez çalışmasında detaylı biçimde incelendiği üzere, ticari örf ve adetler yalnızca belirli ticari çevrelerdeki alışkanlıklar değil, aynı zamanda mahkemeler tarafından da hukuki nitelik ve bağlayıcılığa sahip normatif kurallar olarak değerlendirilmektedir.

Tez kapsamında yapılan analizler, ticari örf ve adetlerin hem ulusal hukuk sistemleri hem de uluslararası ticaret düzeni içinde hukuki güvenliğin, öngörülebilirliğin ve adaletin sağlanmasında hayati bir rol oynadığını açıkça ortaya koymuştur. Özellikle sözleşme serbestisi ilkesinin sınırları içerisinde, tarafların açık veya zımnî iradeleriyle ticari teamülleri sözleşme ilişkilerine dâhil etmesi; mahkemelerin sözleşme hükümlerinin yorumunda ticari uygulamaları esas alması ve emredici hukuk normlarının yokluğunda boşlukları bu kurullarla doldurması, ticari örf ve adetlerin işlevselliğini açıkça göstermektedir.

Ulusal düzeyde Türkiye ve Azerbaycan hukuk sistemlerinde ticari örf ve adetlerin hukuki temelleri benzerlik göstermekle birlikte, uygulama mekanizmaları, yargısal içtihatlar ve kurumsal altyapılar bakımından çeşitli farklılıklar barındırmaktadır. Türkiye’de mahkemelerin ticari örf ve adetleri re’sen dikkate alması yönündeki yaklaşım ile Ticaret Odalarının, meslek birliklerinin ve doktriner çalışmaların katkısıyla gelişmiş bir yapı söz konusudur. Azerbaycan’da ise teamül kavramının mevzuatta yer bulmasına rağmen uygulama standardının henüz sistematik bir düzeye ulaşmadığı görülmektedir. Bu farklılıklar, ticari örf ve adetlerin yalnızca hukuki düzenleme değil, aynı zamanda kurumsal destekle varlık kazanan dinamik yapılar olduğunu göstermektedir.

Uluslararası düzeyde ise INCOTERMS, UCP 600 gibi teamül niteliğindeki kurulların, sözleşmelerin yorumunda ve taraf yükümlülüklerinin tespitinde bağlayıcı birer referans kaynağı olarak değerlendirildiği; tahkim yargılamalarında, özellikle CISG ve UNIDROIT ilkeleri gibi evrensel belgelerin ticari örf ve adetleri normatif

bağlamda tanıdığı anlaşılmaktadır. Bu durum, ticari hayatın küresel ölçekte bir dil birliğine ve güvenli işlem zeminine duyduğu ihtiyacı ortaya koymakta; teamül hukukunun uluslararası alanda da ne derece etkili ve gerekli olduğunu gözler önüne sermektedir.

Çalışmada ayrıca ticari örf ve adetlerin yalnızca klasik sektörlerde değil, e-ticaret, teknoloji, sigorta ve lojistik gibi çağdaş alanlarda da hızla evrildiği; bu yeni alanlarda oluşan pratiklerin kısa sürede yerleşik adet haline geldiği örneklerle desteklenmiştir. Bu örnekler, ticari örf ve adetlerin statik değil, aksine yaşayan, değişen ve ekonomik yapıların gelişimine paralel biçimde dönüşen kurallar bütünü olduğunu ortaya koymaktadır.

Ancak bu dönüşümün hukuk sistemine entegre edilmesinde bazı temel sorunlar da mevcuttur. Ticari örf ve adetlerin tespiti, belgelenmesi, yorumlanması ve uygulanmasında karşılaşılan güçlükler; içtihat birliği eksikliği; sektörel farklılıklardan kaynaklanan yorum farkları ve uygulamadaki kurumsal altyapı eksiklikleri, ticari örf ve adetlerin etkinliğini sınırlayan temel faktörlerdir. Bu sorunların çözümü için önerilen sistematik kataloglama, eğitim reformları, dijital veri tabanları oluşturulması ve mahkeme kararlarının standartlaştırılması gibi öneriler, tezin uygulamaya katkı sağlama amacının somut yansımalarıdır.

Sonuç olarak, ticari örf ve adetler günümüz hukuk sisteminde yalnızca yardımcı bir kaynak değil; çoğu zaman asli normatif düzenleyici işlevi gören, uygulamaya yön veren, ticari aktörler arasında güveni tesis eden ve sözleşme özgürlüğünü dengeleyen temel yapılardan biridir. Hukukun yazılı ve şekli yapısının ötesinde, toplumsal gerçekliğe dayalı, pratik ve esnek bir unsur olarak ticari hayatın kalbinde yer almaktadır. Bu bağlamda, ticaret hukukunun modernleşmesi ve dijitalleşen ticaret dünyasına uyum sağlayabilmesi, ancak ticari örf ve adetlerin sistematik, kapsayıcı ve yenilikçi bir yaklaşımla hukuk sistemine entegre edilmesiyle mümkün olacaktır.

Ticari örf ve adetlerin yalnızca geçmişin bir mirası değil, aynı zamanda ticaretin bugünü ve geleceği için vazgeçilmez bir hukuki enstrüman olduğunu ortaya koymuş; doktrin, içtihat ve karşılaştırmalı hukuk ışığında bu kuralların yeniden düşünülmesini ve yapılandırılmasını önermiştir. Ticari hayatın güvenliği, sözleşme

özgürlüğünün etkinliği ve yargı kararlarının öngörülebilirliği için ticari örf ve adetler, hukuk sisteminde daima merkezi bir yer işgal etmeye devam edecektir.

1) Ticari örf ve adetlerin Kodifikasyonu ve Kataloglanması

Ticari örf ve adetlerin sistematik biçimde belgelenmemesi, hem mahkemelerin hem de ticaret erbabının bu kurallara erişimini zorlaştırmakta, uygulamada belirsizlik yaratmaktadır. Bu nedenle, Ticaret ve Sanayi Odaları, meslek birlikleri ve ilgili sektörel dernekler tarafından belirli aralıklarla güncellenen “Ticari Teamül Katalogları” hazırlanmalıdır. Bu kataloglar sektörel bazda oluşturulmalı; örneğin inşaat, taşımacılık, tekstil, otomotiv, tarım gibi sektörlerde geçerli olan yerleşik uygulamalar belirlenip derlenmelidir. Almanya’da Ticaret Odaları (IHK) bu işlevi başarıyla yerine getirmekte, teamüller yargı organları tarafından doğrudan kullanılabilir hale gelmektedir.

2) Yargı Uygulamalarında Standartlaştırma

Ticari örf ve adetlerin mahkemelerce nasıl uygulanacağına dair içtihat birliğinin sağlanması, uygulamanın öngörülebilirliği açısından büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda, Yargıtay ve Anayasa Mahkemesi’nin teamül kavramına ilişkin kararları doktrinel düzeyde derlenmeli ve hâkimlere yönelik yorum kılavuzları hazırlanmalıdır. Azerbaycan’da da Yüksek Mahkeme, örnek kararlarını derleyerek ticari teamüllerin yargısal değerlendirilmesine dair bir metodoloji ortaya koymalıdır. Bu yöntem, İsviçre’deki Federal Mahkeme’nin karar derlemeleri gibi pratik rehberlik sağlayacak kaynaklar oluşturulmasını mümkün kılar.

3) Eğitim ve Meslek İçi Formasyonlarda Ticari örf ve adet Eğitimi

Hâkimler, avukatlar, noterler ve akademisyenler, ticari örf ve adetlerin mahiyetini ve uygulama alanlarını bilmedikleri takdirde bu normların potansiyelinden yeterince yararlanılamaz. Bu nedenle hukuk fakültelerinde özellikle Ticaret Hukuku derslerinin içeriğine “örf ve adet hukukuna dayalı sözleşme yorumları”, “teamül ispatı” ve “uluslararası teamüllerin uygulanabilirliği” gibi konular eklenmeli; meslek içi formasyonlarda sektörel bazlı ticari uygulamalar eğitim modüllerine dahil edilmelidir.

4) Ulusal ve Uluslararası Teamüllerin Uyumunu

Günümüzde birçok sektör, küresel değer zincirlerinin bir parçası haline gelmiştir. Bu çerçevede, ulusal ticari teamüller ile uluslararası uygulamaların

çatışmaması, hatta mümkün olduğunca entegre çalışması gerekir. Türkiye ve Azerbaycan gibi ülkelerde, INCOTERMS, UCP 600, URDG 758 gibi uluslararası teamül kaynaklarının iç hukuka entegrasyonu artırılmalıdır. Örneğin, Türkiye’de dış ticaret ve bankacılık uygulamalarında bu normlara uyum sağlanmış olsa da, yerel ticari uyuşmazlıklarda bunlara yapılan atıf sınırlıdır. Halbuki uluslararası tahkim kararları, sözleşmede açıkça belirtilmese dahi sektörde genel kabul gören uygulamaları bağlayıcı saymaktadır.

5) Ticari örf ve adet Veritabanı Oluşturulması

Dijitalleşmenin etkisiyle birlikte, ticari uygulamaların takibi ve sınıflandırılması da kolaylaşmıştır. Bu kapsamda, elektronik ortamda erişilebilecek bir “Ticari örf ve adet ve Teamül Veritabanı” oluşturulmalıdır. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) ya da Azerbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi nezdinde hazırlanabilecek bu veritabanı, hukukçuların ve ticaret erbabının doğrudan başvurabileceği bir kaynak işlevi görecektir. Bu veritabanı, mahkeme kararları, sektör raporları, meslek odalarının görüşleri ve uluslararası teamül örneklerini içermelidir.

6) Ticari Teamüllerin Sözleşmelerde Açıkça Belirtilmesi

Ticari teamüllerin sözleşmelere zımnî olarak yansıtılması, uygulamada zaman zaman belirsizlik yaratmakta ve taraflar arasında uyuşmazlıklara yol açabilmektedir. Bu nedenle sözleşme hazırlık süreçlerinde taraflar, sektörlerinde geçerli olan teamülleri açıkça sözleşmeye dahil etmeli veya dışlamalıdır. Böylece mahkemelerin yorum alanı daralır ve taraf iradesi daha doğru biçimde yansıtılmış olur. Bu uygulama, başta CISG ve İngiliz hukuk sistemi olmak üzere birçok uluslararası düzlemde geçerli bir yaklaşım olarak benimsenmektedir.

7) Tahkim ve Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yollarında Teamül Vurgusu

Ticari teamüller, klasik mahkemeler kadar alternatif uyuşmazlık çözüm yollarında da etkin şekilde kullanılmalıdır. Özellikle tahkim heyetlerinin teamülleri uygulama konusunda daha esnek ve cesur davranmaları, içtihat çeşitliliğini artıracaktır. Türkiye’de TOBB Tahkim Kurulu, İstanbul Tahkim Merkezi (ISTAC); Azerbaycan’da ise Bakı Kommersiya Məhkəməsi veya Bakı Beynəlxalq Arbitraj Mərkəzi nezdinde görülen uyuşmazlıklarda ticari örf ve adetlerin uygulanmasına dair somut kararların paylaşılması bu alanın gelişimine katkı sağlayacaktır.

8) Doktrinde Derinleşme ve Akademik Katkı

Ticari teamüller konusunda hem Türkiye’de hem Azerbaycan’da akademik literatür sınırlıdır. Bu alanın derinleştirilmesi, üniversitelerde yüksek lisans ve doktora düzeyinde tez çalışmalarının teşvik edilmesi ve sektörel bazda teamül analizi yapan akademik yayınların desteklenmesi gerekmektedir. Almanya, İsviçre ve İngiltere gibi ülkelerde bu konuda yapılan disiplinlerarası çalışmalar, hukukun pratik alanına doğrudan katkı sağlamaktadır.

9) Sektör Bazlı Panel ve Çalıştayların Düzenlenmesi

Ticari örf ve adetlerin tanımlanması ve gelişimi sadece yazılı metinlere değil, ticaret hayatının doğrudan temsilcileriyle yürütülecek kolektif çalışmalara da bağlıdır. Bu doğrultuda, Türkiye’de TOBB, DEİK ve sektörel federasyonlar; Azerbaycan’da ise Azerbaycan İhracatçılar Birliği, Azerbaycan Girişimciler Konfederasyonu gibi yapılar nezdinde düzenlenecek panel, seminer ve çalıştaylarla farklı sektörlerdeki uygulamalar ele alınmalı ve bunlardan yola çıkarak kodifikasyon süreçlerine katkı sunacak sonuç raporları oluşturulmalıdır. Bu tür etkinlikler, hem uygulayıcılar hem de hukukçular arasında ortak bir dil geliştirilmesine olanak tanıyacaktır.

10) Ticari örf ve adetlerin Uluslararası Platformlarda Temsili

Ticari örf ve adetlerin yalnızca ulusal düzeyde değil, bölgesel ve küresel platformlarda da görünürlük kazanması önemlidir. Türkiye ve Azerbaycan, ICC (Uluslararası Ticaret Odası), UNIDROIT (Uluslararası Özel Hukuk Birleştirme Enstitüsü) ve UNCITRAL (Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu) gibi platformlarda daha aktif rol almalı, bu kuruluşların ticari teamül oluşturma süreçlerine katkı sunmalıdır. Böylelikle bölgesel teamüllerin evrenselleşmesi ve kendi hukuk sistemlerine yönelik dışa açılımın sağlanması mümkün hale gelir.

11) Yapay Zekâ ve Büyük Veri Tabanlı Ticari örf ve adet Analizi

Gelişen teknoloji, hukuk sistemlerinin işleyişini de dönüştürmektedir. Yapay zekâ temelli algoritmalar, sözleşme verileri, mahkeme kararları ve ticari işlem örüntülerini analiz ederek belirli sektörlerde tekrar eden uygulamaları istatistiki olarak ortaya koyabilir. Özellikle büyük veri (big data) analiz teknikleri kullanılarak oluşturulacak bu platformlar, sözleşme hazırlayıcılarına, hukukçulara ve karar

vericilere o sektördeki genel teamüller hakkında kanıta dayalı bilgi sunacaktır. Bu tür projeler, Avrupa Birliği ülkelerinde hukuk teknolojisi girişimleri tarafından başarıyla uygulanmaktadır.

12) KOBİ'lerin Ticari Teamüller Konusunda Bilgilendirilmesi

Küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ'ler), genellikle sözleşme tasarımı ve teamül uygulamaları hakkında sınırlı bilgiye sahiptir. Oysa ticari hayatın büyük bölümünü oluşturan bu işletmelerin ticari örf ve adetleri bilmesi ve uygulaması, hukuk sisteminde genel kabul görmüş teamüllerin oluşmasını da hızlandırır. Bu nedenle, KOBİ'lere yönelik eğitim kampanyaları, sektörel el kitapları ve rehberler hazırlanmalı; bu aktörlerin ticari uygulamalarda hak ve yükümlülüklerini doğru biçimde anlamaları sağlanmalıdır.

13) Noterlik ve Tahkim Sözleşmelerinde Ticari Teamül Kayıtları

Ticari sözleşmelerin taslağında noterler veya tahkim danışmanları tarafından ilgili sektörün genel uygulamalarına dair referanslar verilmesi, teamüllerin belgelenmesi ve sözleşmeye açık şekilde entegre edilmesini kolaylaştırır. Böylece ileride çıkabilecek uyuşmazlıklarda söz konusu teamülün varlığı tartışma konusu olmaktan çıkar. Bu uygulama, hem belge güvenliğini hem de sözleşmesel öngörülebilirliği artırır.

14) Ulusal Adet Hukuku Rehberi Hazırlanması

Ticari örf ve adetlerin sistemli olarak belgelendiği bir “Ulusal Adet Hukuku Rehberi”, hem yargı organları hem de uygulayıcılar için yol gösterici olacaktır. Bu rehberde ticari hayatın başlıca alanlarında geçerli olan örnek teamüller, içtihatlarla birlikte açıklanmalı; rehber düzenli aralıklarla güncellenmelidir. Bu tip belgeler, İngiltere'de Law Society ve Almanya'da Deutscher Anwaltverein gibi kurumlarca hazırlanmakta, içtihat uygulamasında standart sağlanmasına yardımcı olmaktadır.

15) Yüksek Mahkeme Raporlama Sistemi

Türkiye'de Yargıtay, Azerbaycan'da ise Yüksek Mahkeme nezdinde, belirli dönemlerde ticari örf ve adet uygulamalarını içeren tematik karar derlemeleri yayımlanmalıdır. Bu derlemeler, mahkemelerin hangi kriterlere göre teamül değerlendirmesi yaptığını somutlaştırır ve alt derece mahkemelerine yön verici olur.

Aynı zamanda hukuk eğitimi alan öğrenciler ve genç hukukçular için pratik öğrenme malzemesi işlevi görebilir.

Son tahlilde, ticari örf ve adetlerin geliştirilmesi yalnızca geleneksel uygulamaların tanınmasıyla sınırlı değildir. Aksine, bu kuralların hukukun dijitalleşme, küreselleşme ve sektörel uzmanlaşma süreçlerine uyum sağlaması gereklidir. Ticari teamüller; yalnızca geçmişin alışkanlıklarını yansıtan statik yapılar değil, aynı zamanda bugünün ihtiyaçlarına ve yarının değişen ticaret formlarına yanıt veren esnek ve işlevsel hukuki araçlardır. Bu nedenle yapılacak her reform, ticari hayatın yaşayan ve değişen doğasını dikkate almalı; ticari örf ve adetleri bu gerçeklikler çerçevesinde sistematik, belgelenebilir ve uygulamaya hazır hale getirmelidir.

Ticari örf ve adetlerin gelişimi yalnızca hukuk normlarının revizyonu ile değil; eğitimden kurumsal organizasyona, dijitalleşmeden sözleşme tasarımına kadar birçok faktörün eş zamanlı olarak düzenlenmesini gerektirir. Hukuk sistemlerinin modern ticaretin gerçeklikleriyle uyumlu hale getirilmesi, ancak ticari örf ve adetlerin bilimsel temelde belgelenmesi, mahkemelerce güvenle uygulanması ve ticaret aktörleri tarafından sahiplenilmesiyle mümkündür. Bu yönüyle, ticari teamüller yalnızca geçmişin alışkanlıkları değil; geleceğin hukuki istikrarı için köprü işlevi gören dinamik normlar olarak değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

Akalin, K. H. (2016). Avrupa İktisat Tarihinde Hukuki İlişkiler Olarak Tüccar Zümresinin Yükselişi. *Journal of the Faculty of Economics/İktisat Fakültesi Mecmuası*, 66(1).

Akdemir, M. Ş. (2022). Egemenlik ve Evrensel Yargı Yetkisi İlişkisinin Uluslararası Ceza Hukuku Boyutu. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(2), 261-275.

Akil, C. (2008). Hâkimin Hukuku Kendiliğinden Uygulaması İlkesi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 57(3).

Akıntürk, T. ve Ateş, D. (2021). *Türk Medeni Hukuku – Başlangıç Hükümleri ve Kişiler Hukuku*, Beta Yayınları, İstanbul 2021.

Akipek Öcal, Ş., & Bozkurt, T. (2023). Yargıtay Kararları Işığında Tüketici İşlemlerinde Ticari Hükümlerin Uygulanabilirliği Sorunu. *Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11(2).

Akipek, J. G., Akıntürk, T. ve Ateş, D. (2015). Türk Medenî Hukuku, Başlangıç Hükümleri Kişiler Hukuku, C. 1, 9. Baskı, Beta, İstanbul.

Arkan: (2023). *Ticari İşletme Hukuku*, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 2023.

Atamer, Y. M. (2005). Sözleşme Boşluklarının Hakim Tarafından Doldurulması Sorununa İlişkin Düşünceler. *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 63(1-2), 171-191.

Aydoğdu, E. (2021). Ticari örf ve adetlerin Hukuki Nitelikleri ve Sözleşmelere Etkisi”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XXV: 2, 2021: 215 vd.

Aygül, M. (2014). Milletlerarası Ticarî Sözleşmelerde Lex Mercatoria'nın Uygulanması. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(3-4), 45-85.

Birsel, M. T. (2005). Türkiye'de Yabancı Hakem Kararlarının Tenfizinin Anayasal Ve Küresel Boyutları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7, 1-38.

Büyükkiliç, G. (2023). Avrupa Birliği Ve Türk Marka Hukuku Doktrini Ve Yargı Kararları Işığında Dürüst Kullanım Savunmasının Koşullarına İlişkin Bazı Tespit Ve Değerlendirmeler. *Journal of Commercial & Intellectual Property Law (TFM)/Ticaret ve Fikri Mülkiyet Hukuku Dergisi*, 9(2).

Çakıroğlu, I., Pirtini, S., & Çengel, Ö. (2020). Covid-19 sürecinde ve post-pandemi döneminde yaşam tarzı açısından tüketici davranışlarının değişen eğilimi üzerine kavramsal bir çalışma. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(37), 81-103.

Çürük, S. A. (2013). İslami finansın Türkiye'deki gelişimi, mevcut sorunlar ve çözüm önerileri.

Demircan, H. E. (2005). *Uncitral Tahkim Kuralları ile Milletlerarası tahkim Kanunu hükümleri çerçevesinde Ad hoc tahkim* (Master's thesis, Ankara Üniversitesi (Turkey)).

Dural, M., Ögüz, T. Gümüş, Alper, M. (2022). *Türk Özel Hukuku Cilt I: Başlangıç Hükümleri ve Kişiler Hukuku*, Filiz Kitabevi, İstanbul 2022.

Dursun, A. (2016). *Türk halk hukuku*. Ötüken Neşriyat AŞ.

Göktürk, N., Özgenç, İ., & Üzülmez, İ. (2012). Ceza hukukuna giriş. *Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları*, 11, 24.

Gönül, G. E. (2018). TOPLUM DÜZLEMİNDE BİR SARKAÇ: TÜRK HALK HUKUKU.

Goode, R. (2020). *Commercial Law, 5th Ed., Penguin*, London 2020.

Grimm, W. (1951). Der Einfuhrhandel: Regeln, Handelsbrauch, Recht: eine Einfür den Nachwuchs. (*No Title*).

Gürzumar, M. (2020). *Sinan, Ticari İşletme Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara 2020.

Huber, P. (2019). *The CISG: A New Textbook for Students and Practitioners*, Sellier European Law Publishers, Munich 2019.

Karataş, Y. (2015). *Ticari bankalarda kârlılığı belirleyen faktörler: Türk ticari bankacılık sektörü üzerine bir uygulama* (Master's thesis, Balıkesir University (Turkey)).

Kender, R. (2018). *Milletlerarası Özel Hukuk – Cilt I*, Beta Yayınları, İstanbul 2018.

Kiralfy, A. (1988). Custom in mediaeval English law. *The Journal of Legal History*, 9(1), 26-39.

Köseoğlu, Ö. (2020). Uluslararası Ticari Tahkimde Uyuşmazlığın Esasına Uygulanacak Hukukun Belirlenmesinde İrade Serbestisi Sınırları. *Ankara Barosu Dergisi*, 78(4), 99-121.

Kuşat, N. (2016). İşletmeden işletmeye (B2B) elektronik pazaryerleri ve gelişmekte olan ülkelerin dış ticaretinde uygulanabilirliği. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 23(3), 691-709.

Müftüoğlu, Z. (2024). VERGİ KANUNLARINDA TİCARİ TEAMÜLE YAPILAN ATIFLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, (60), 31-52.

Oğuzman, K., Öz, M. (2022). *Borçlar Hukuku – Genel Hükümler*, 15. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul.

Özdemir, D. (2003). Milletlerarası Ticari Tahkimde Esasa Uygulanacak Hukuk Olarak Lex Mercatoria. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(2).

Özdemir, N. (2018). Geleneksel bilgi ve kültür ekonomisi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 18(1), 1-28.

ÖZGENÇ, Ü. Z. (2018). Türk Hukuku'nda Navlun Sözleşmesine İlişkin Kanunlar İhtilâfi Meseleleri. *Banking & Commercial Law Journal/Banka ve Ticaret Hukuk Dergisi*, 34(4).

Öztan, B. (2020). *Medeni Hukukun Temel Kavramları*, Yetkin Yayınları, Ankara 2020.

Pazarcı, H. (2009). *Uluslararası Hukuk*, 8. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, 2009.

Schlechtriem, P. ve Schwenzer, I. (2022). *Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG)*, Oxford University Press, Oxford 2022.

Shelton, D. (2009). Soft law. In *Routledge handbook of international law* (pp. 68-80). Routledge.

Sönmez, İ., & Karakaya, G. (2015). Milletlerarası Tahkimde Esasa Uygulanacak Hukuk. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 23(1), 203-229.

Sulu, M. (2022). Ticaret Hukukunun Kaynağı Olarak Ticari Örf ve Adet Üzerine Bazı Değerlendirmeler. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9(1), 217-242.

Tatar, D. B., & Pekel, A. (2016). Yunanistan (Temyiz Mahkemesi) 514 Voiotia Makami V. Almanya Federal Cumhuriyeti (Distomo Katliami Davası). *Ankara Barosu Dergisi*, (4), 289-302.

Türkölmez, İ. R. (2019). YARGI SÜRECİNİN DOĞASI.

Ülgen, H., Helvacı, M., Kendigelen, A., Kaya, A., & Ertan, N. F. N. (2015). *Ticari işletme hukuku* (Vol. 5). On İki Levha Yayıncılık.

Vogenauer, Stefan (ed.), *Commentary on the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts (PICC)*, Oxford University Press, Oxford 2021.

Warren, E. (1980). The Trade Usage and Parties in the Trade: An Economic Rationale for an Inflexible Rule. *U. Pitt. L. Rev.*, 42, 515.

Whitman, J. (1987). Commercial Law and the American Volk: A Note on Llewellyn's German Sources for the Uniform Commercial Code. *Yale LJ*, 97, 156.

Yağci, S. S. (2019). *Milletlerarası Ticaret Hukukunda incoterms kurallarının yeri-Bu kuralların sözleşmenin ifa yeri kapsamında dikkate alınıp alınamayacağı sorunu* (Master's thesis, Dokuz Eylül Üniversitesi (Turkey)).

Zeytinoğlu, H. (2022). “Ticari örf ve adetlerin Uluslararası Sözleşmelere Etkisi”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. LXXVI: 1, 2022: 35 vd.

Mevzuat

Türk Medeni Kanunu, 4721 sayılı Kanun.

Türk Borçlar Kanunu, 6098 sayılı Kanun.

Türk Ticaret Kanunu, 6102 sayılı Kanun.

Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun (MÖHUK), 5718 sayılı Kanun.

Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsi (Medeni Kanun), 2000.

Azərbaycan Respublikası “Beynəlxalq Özel Hüquq Haqqında” Qanun, 2000.

Uluslararası Belgeler ve Konvansiyonlar

Hamburg Rules – United Nations Convention on the Carriage of Goods by Sea, 1978.

INCOTERMS 2020, International Chamber of Commerce (ICC).

Montreal Convention, 1999.

Rotterdam Rules, 2008.

UCP 600 – Uniform Customs and Practice for Documentary Credits, ICC.

UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, 2016.

United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG), 1980.

URDG 758 – Uniform Rules for Demand Guarantees, ICC.

Yargı Kararları

Bramall & Ogden v Sheffield City Council, [1983] QB 156.

British Crane Hire Corp Ltd v. Ipswich Plant Hire Ltd, [1975] QB 303.

Bundesgerichtshof (BGH), VIII ZR 353/12, 6.11.2013.

ICC Tahkim Kararı, No. 14242.

ICC Tahkim Kararı, No. 812/2002.

İsviçre Federal Mahkemesi (Bundesgerichtshof – BGH), 4A_136/2018.

Nanakuli Paving & Rock Co. v. Shell Oil Co., 664 F.2d 772 (9th Cir. 1981).

Yargıtay 11. HD, 2015/4718 E., 2016/3920 K.

Yargıtay 11. HD, 2016/6543 E., 2017/2893 K.

Yargıtay 11. HD, 2019/4321 E., 2020/8745 K.

Yargıtay 11. HD, 2021/1218 E., 2022/4879 K.

Yargıtay 15. HD, 2018/2718 E., 2019/3876 K.

Yargıtay 15. HD, 2018/5327 E., 2019/2914 K.

Kurumsal Belgeler ve Raporlar

Azərbaycan İqtisadiyyat Nazirliyi (Ekonomi Bakanlığı), Ticarət Məlumat Bülletenləri.

ICC – International Chamber of Commerce, Tahkim ve Ticari Uygulama Rehberleri.

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), Ticari Teamül Raporları.

UNCITRAL – Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu, Resmi Belgeler ve Model Kanunlar.

